

TRENDY ROZWOJOWE MAZOWSZA NR 9

ISSN 2084-5669

WZORZEC ROZWOJU MAZOWSZA RAPORT KOŃCOWY

WZORZEC ROZWOJU MAZOWSZA RAPORT KOŃCOWY

Warszawa 2013

seria **TRENDY ROZWOJOWE MAZOWSZA** nr 9/2013

finansowana z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Poddziałanie 8.1.4. przez projekt

Rada Naukowa projektu „Trendy rozwojowe Mazowsza”:

Przewodniczący: prof. dr hab. Janusz Witkowski

Członkowie:

prof. dr hab. Bożena Balcerzak-Paradowska, prof. dr hab. Wojciech Dominik, prof. dr hab. Kazimierz Kuciński, prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska,
prof. dr hab. Małgorzata Sulmicka, prof. dr hab. Tomasz Szapiro, prof. dr hab. Roman Szul, prof. dr hab. Barbara Szulczewska, prof. dr hab. Józef Zegar,

Sekretarz naukowy: dr Mirosław Grochowski

Redaktor naczelny:

prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki — Dyrektor Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie

Komitet redakcyjny:

dr Kinga Stanek, Tomasz Zegar

Zespół autorski:

dr hab. Wojciech Dziemianowicz, dr Marta Mackiewicz,
Kamil Przyborowski, Nina Baczyńska, Kacper Błachowicz, Paweł Dembiński

Adres redakcji:

Redakcja „**TRENDY ROZWOJOWE MAZOWSZA**”

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie

ul. Solec 22, 00-410 Warszawa

tel. 22 518 49 52, fax 22 518 49 49

e-mail: redakcja@trendyrozwojowemazowsza.pl; www.trendyrozwojowemazowsza.pl

Wydawca:

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie

ul. Solec 22, 00-410 Warszawa

tel. 22 518 49 00, fax. 22 518 49 49

e-mail: biuro@mbpr.pl; www.mbpr.pl

Skład:

Zespół Wydawniczy Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie

Projekt okładki i układu graficznego serii:

dr Kinga Stanek

Druk:

Agencja reklamowa

Czarno na białym

Nakład:

1300 egz.

ISSN 2084-5669

Warszawa, luty 2013

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

**nr 9 | WZORZEC ROZWOJU MAZOWSZA
RAPORT KOŃCOWY**

Spis treści

Rozdział I.	Streszczenie raportu	7
Rozdział II.	Wprowadzenie	9
Rozdział III.	Przebieg i wyniki procesu identyfikacji regionów do analizy porównawczej	10
3.1.	Identyfikacja regionów o podobnych uwarunkowaniach rozwoju (etap I)	10
3.2.	Identyfikacja regionów podobnych (etap II)	10
3.2.1.	Podobieństwo w zakresie struktury demograficznej	11
3.2.2.	Podobieństwo w zakresie struktury gospodarki	12
3.2.3.	Podobieństwo w zakresie zróżnicowania wewnętrznego	12
3.3.	Wybór regionów referencyjnych (etap III)	14
Rozdział IV.	Regiony referencyjne – charakterystyka ogólna	16
4.1.	Województwo mazowieckie	16
4.2.	Regiony o wyższym od województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego	17
4.2.1.	Bratislavský kraj (Kraj Bratysławski)	17
4.2.2.	Emilia-Romagna (Emilia-Romania)	18
4.2.3.	Småland med öarna (Smalandia i wyspy)	19
4.3.	Regiony o podobnym do województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego	19
4.3.1.	Kärnten (Karyntia)	19
4.3.2.	Province de Namur (Prowincja Namur)	20
4.3.3.	Jihovýchod (Region południowo-wschodni)	21
4.4.	Regiony o niższym od województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego	21
4.4.1.	Stredné Slovensko (Środkowa Słowacja)	21
4.4.2.	Województwo małopolskie	22
4.4.3.	Centru (centrum)	23
4.5.	Regiony o podobnym do województwa mazowieckiego poziomie zróżnicowania wewnętrznego	23
4.5.1.	Île de France	23
4.5.2.	Közép-Magyarország (Środkowe Węgry)	24
4.5.3.	Yugozapaden (Region południowo-zachodni)	24
Rozdział V.	Mazowsze na tle regionów referencyjnych – opis wyników pomiarów różnic rozwojowych	25
5.1.	Poziom kapitału społecznego	26
5.2.	Poziom kapitału intelektualnego	30

5.3.	Poziom rozwoju gospodarczego	33
5.4.	Poziom przedsiębiorczości	39
5.5.	Poziom aktywności zawodowej	42
5.6.	Poziom innowacyjności gospodarki regionalnej	47
5.7.	Poziom konkurencyjności regionu	49
5.8.	Stan środowiska naturalnego	52
5.9.	Zróźnicowanie wewnętrzne	56
Rozdział VI.	Wnioski z badań i rekomendacje	60
Rozdział VII.	Opis sposobu mierzenia różnic rozwojowych w przyszłości	63
Rozdział VIII.	Wykaz wykorzystanych w badaniach źródeł danych	64

ROZDZIAŁ I. Streszczenie raportu

Badanie „Wzorzec rozwojowy Mazowsza” prowadzone w ramach projektu „Trendy rozwojowe Mazowsza”, ma stanowić pierwszy etap na drodze do opracowania wzorca rozwoju społeczno-gospodarczego dla województwa mazowieckiego. Przeprowadzona podczas projektu analiza ma charakter badania porównawczego (benchmarkingowego).

Badanie zostało podzielone na kilka części. Pierwszą z nich był wybór regionów referencyjnych do właściwej analizy. Selekcja została przeprowadzona w trzech etapach, w wyniku których dokonano wyboru finalnej grupy regionów poziomu NUTS2¹. Pierwszy etap obejmował wybór regionów o podobnych uwarunkowaniach rozwoju (m.in. środowiskowych, przestrzennych, politycznych i historycznych). Podczas tego etapu zostały wybrane wszystkie regiony leżące w państwach Unii Europejskiej (UE27) z wyjątkiem tych, które są jednocześnie jednostkami NUTS2 i państwami (np. państwa bałtyckie). Drugie stadium stanowiło wyznaczenie regionów podobnych do województwa mazowieckiego pod względem struktury demograficznej, gospodarczej oraz zróżnicowania wewnętrznego. W ostatnim etapie spośród regionów podobnych (wyznaczono grupy po 20 regionów podobnych w każdym zakresie) wyselekcjonowano regiony referencyjne, które zostały podzielone na 4 grupy, z których 3 były wyznaczone na podstawie poziomu rozwoju gospodarczego (niższy, podobny i wyższy od Mazowsza), a czwarta na podstawie podobnego do województwa mazowieckiego poziomu zróżnicowania wewnętrznego. W ten sposób zostało wybranych 12 regionów referencyjnych. Znalazły się wśród nich jednostki o różnej charakterystyce: aglomeracyjne (np. Île de France), z dominującą rolą głównego ośrodka miejskiego (np. Közép-Magyarország), o dużej roli przemysłu (np. Jihovýchod), przemysłowo-usługowe (np. Emilia-Romagna), rolniczo-przemysłowe (Centru), usługowe, ze znaczącą rolą turystyki (np. Province de Namur), czy też regiony o zróżnicowanej charakterystyce (np. Kärnten).

Właściwą część badania stanowił pomiar wielkości różnic rozwojowych między województwem mazowieckim a wyselekcjonowanymi

regionami referencyjnymi. W badaniu uwzględniono także średnie dla Polski i Unii Europejskiej (UE27). Analizę przeprowadzono w 9 grupach tematycznych:

- poziom kapitału społecznego,
- poziom kapitału intelektualnego,
- poziom rozwoju gospodarczego,
- poziom przedsiębiorczości,
- poziom aktywności zawodowej,
- poziom innowacyjności gospodarki regionalnej,
- poziom konkurencyjności regionu,
- stan środowiska naturalnego oraz
- poziom zróżnicowania wewnętrznego.

Każda ze sfer została opisana przez pryzmat 2–3 wskaźników. Należy zwrócić uwagę na to, że poszczególne grupy tematyczne i użyte do ich opisu wskaźniki nie stanowią rozłącznych części. Wszystkie zakresy składają się na całościowy i wszechstronny opis regionu na tle jednostek referencyjnych oraz Polski i UE.

Wyniki analizy różnic rozwojowych nie są jednoznaczne. W zależności od analizowanego wskaźnika województwo mazowieckie zajmuje bardzo różne pozycje i znajduje się w sąsiedztwie odmiennych regionów referencyjnych. W zakresie **kapitału społecznego** Mazowsze wypada przeciętnie. W jego bezpośrednim sąsiedztwie znalazły się regiony referencyjne z różnych grup i praktycznie w przypadku każdego wskaźnika inne. W związku z tym trudno o jednoznaczne wnioski dotyczące poziomu kapitału społecznego w województwie mazowieckim, choć można się pokusić o konkluzję, że jego poziom jest zbliżony do innych regionów tzw. nowych państw członkowskich, w których jest on ogólnie niższy niż w państwach tzw. starej unii². Poza pozycjami poszczególnych regionów świadczy o tym to, że Mazowsze ma wyższe wartości poszczególnych wskaźników niż Polska, ale zdecydowanie niższe niż Unia Europejska.

Jednoznaczna ocena **kapitału intelektualnego** także jest trudna. Województwo mazowieckie wypada różnie, w zależności od typu zasobu, jaki został poddany badaniu. Pod względem kapitału ludzkiego region należy raczej do grupy o przeciętnym jego poziomie (5–6. miejsce w zależności od wskaźnika), wyraźnie wyróżniając się nato-

¹ Terminem regionu na potrzeby tego raportu oznaczono jednostkę administracyjną lub statystyczną poziomu NUTS2.

² Za państwa starej unii zostały uznane kraje należące do Unii Europejskiej przed 2004 r.

miast w ramach wskaźnika obrazującego kapitał strukturalny (liczba uczniów szkół policealnych i studentów, w której Mazowsze plasuje się na 2. miejscu wśród regionów referencyjnych).

Także analiza **poziomu rozwoju gospodarczego** nie daje jednoznacznych odpowiedzi na pytanie o pozycję Mazowsza względem regionów referencyjnych. W zakresie PKB *per capita* liczonego za pomocą parytetu siły nabywczej (PSN) województwo mazowieckie znajduje się w środku stawki. Ciekawie prezentuje się natomiast struktura sektorowa wartości dodanej. Z jednej strony występuje wysoki udział rolnictwa, w którym Mazowsze dorównuje najslabiej rozwiniętym regionom referencyjnym, z drugiej zaś poziom usług w tworzeniu gospodarki regionu plasuje go w czołówce wraz z regionami o wyższym poziomie rozwoju. Bardzo niski jest za to udział sektorów produkcyjnych (zarówno przemysłu, jak i budownictwa).

W zakresie **poziomu przedsiębiorczości** Mazowsze prezentuje się przeciętnie na tle regionów referencyjnych. Dotyczy to zarówno liczby podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na mieszkańców (6. miejsce wśród 13 regionów), jak i wielkości nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach (6. miejsce wśród 11 regionów). Województwo mazowieckie z jednej strony w znaczny sposób przewyższa regiony o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, a z drugiej znajduje się znacznie za regionami o wyższym poziomie rozwoju.

Analiza **aktywności zawodowej** populacji województwa mazowieckiego obrazuje również jego przeciętną pozycję na tle regionów referencyjnych. W zakresie stopy bezrobocia sytuacja kształtuje się tak, że w regionach słabiej rozwiniętych jest ona zdecydowanie wyższa niż na Mazowszu, natomiast w regionach wyżej rozwiniętych oraz regionach z dominującą pozycją głównego ośrodka miejskiego należących do innych grup jest raczej niższa (w wyjątku regionu Île de France). Jej wysokość w województwie mazowieckim można jednak uznać za bezpieczną dla gospodarki regionu (6%). Także udział populacji aktywnej zawodowo w grupie osób w wieku produkcyjnym plasuje Mazowsze w środku stawki regionów referencyjnych. Wartości tego wskaźnika odznaczały się silnym związkiem ze stopą bezrobocia (im wyższa stopa bezrobocia, tym niższy udział

populacji aktywnej zawodowo), choć nie była to zależność pełna. Sektorowa struktura zatrudnienia ujawnia w województwie mazowieckim przerost liczby zatrudnionych w rolnictwie, których udział był ponad dwukrotnie wyższy niż w większości regionów (wyższe zatrudnienie w tym sektorze wystąpiło jedynie w dwóch regionach o znacznie niższym poziomie rozwoju gospodarczego – województwie małopolskim oraz rumuńskim Centru). Potwierdza to istnienie na Mazowszu tzw. bezrobocia agrarnego, które wymyka się statystykom przedstawiającym np. stopę bezrobocia rejestrowanego. Zatrudnienie w pozostałych sektorach jest w województwie mazowieckim przeciętne względem regionów referencyjnych. Najniższą pozycję w stosunku do innych regionów Mazowsze osiąga w zakresie przemysłu, co ma związek z istnieniem relatywnie niewielu dużych zakładów produkcyjnych w tym województwie.

Także **innowacyjność** mazowieckiej **gospodarki** nie poddaje się prostej ocenie. Z jednej strony województwo charakteryzuje wysoki odsetek zatrudnionych w sektorze wysokich technologii, co jest związane z obecnością dużej aglomeracji miejskiej, dominującej w skali regionu (wszystkie czołowe regiony w tym zakresie odznaczają się tą cechą). Pod tym względem Mazowsze prezentuje się korzystnie nie tylko na tle Polski, ale także UE27. W zakresie nakładów wewnętrznych na badania i rozwój, pozycja województwa mazowieckiego jest przeciętna. Trudno jednak szukać bezpośrednich przyczyn wysokości nakładów na sektor B+R, ponieważ typy regionów znajdujących się zarówno znacznie przed, jak i znacznie za Mazowszem są różne. Najslabiej województwo mazowieckie prezentuje się w zakresie wniosków patentowych w przeliczeniu na liczbę mieszkańców. Zdecydowanie odstaje nie tylko od wyżej rozwiniętych regionów starej unii, ale także od regionów aglomeracyjnych i tych o znaczącej roli przemysłu z terenu Europy Środkowej. Wydaje się to być pochodną olbrzymiej przepaści, jaka pod tym względem dzieli Polskę od Unii Europejskiej jako całości, a która byłaby jeszcze większa, gdybyśmy wzięli pod uwagę tylko kraje UE15.

Z analizy wyłania się wysoki **poziom konkurencyjności** województwa mazowieckiego. Zarówno w zakresie udziału studentów w populacji, jak i stopy bezrobocia długotrwałego Mazowsze

prezentuje się pozytywnie na tle regionów referencyjnych. W tym pierwszym obszarze Mazowsze ustępuje jedynie szwedzkiej jednostce Småland med öarna. Wartości obu wskaźników są w województwie mazowieckim korzystniejsze niż średnia dla Polski i Unii Europejskiej. Należy jednak pamiętać, że analiza ta nie bierze pod uwagę jakości kształcenia, ani odsetka studentów uzyskujących dyplomy, jednak takie same kryteria zostały zastosowane do analizy wszystkich regionów. W stosunku do długotrwałej stopy bezrobocia także mogły nastąpić zmiany związane z ogólnoswiatowym kryzysem.

Analiza **stanu** środowiska była w dużej mierze utrudniona ze względu na powszechnie występujące braki danych. W odsetku osób korzystających z kanalizacji województwo mazowieckie wyprzedza jedynie regiony o niższym poziomie rozwoju. Udział populacji korzystającej z kanalizacji w województwie jest bardzo zbliżony do tego liczonego w skali kraju (brak danych dla całej UE). W zakresie gospodarki odpadami widać bardzo wyraźne zróżnicowanie między Polską (i szerzej krajami dawnego bloku wschodniego) i UE jako całością. Na Mazowszu w porównaniu ze średnią UE zdecydowanie więcej odpadów jest składowanych i zdecydowanie mniej poddaje się odzyskowi.

Zróżnicowanie wewnętrzne było obliczane na podstawie danych o jednostkach poziomu NUTS3. Liczba danych na tym poziomie jest bardzo ograniczona, w związku z czym wzięte pod uwagę wskaźniki mają charakter dość podstawowy. Województwo mazowieckie jest regionem o najwyższym poziomie zróżnicowania wewnętrznego spośród wszystkich jednostek poddanych analizie. Zarówno w zakresie gęstości zalud-

nienia, jak i poziomu PKB mierzonego PSN. W obu tych zagadnieniach najbardziej zróżnicowanymi są jednostki, w których granicach znajduje się dominujący względem regionu (a najczęściej także kraju) ośrodek miejski, w którym zarówno gęstość zaludnienia, jak i poziom PKB jest na zdecydowanie wyższym poziomie niż w jego otoczeniu. W zróżnicowaniu stopy bezrobocia Mazowsze także znalazło się w czołowej grupie trzech regionów o praktycznie identycznej wartości współczynnika zmienności (wraz z jednostkami Stredné Slovensko oraz Emilia-Romagna).

Monitorowanie różnic rozwojowych w przyszłości powinno zostać rozpoczęte od szczegółowej analizy regionów referencyjnych odznaczających się cechami, których rozwój zostanie uznany za priorytetowy dla województwa mazowieckiego w kolejnym okresie planowania. Poza danymi statystycznymi, których pojawianie się w regionalnych lub krajowych zbiorach statystycznych powinno się odznaczać mniejszym opóźnieniem czasowym, niż dzieje się to w przypadku Eurostat, należy nawiązać z nimi współpracę, w celu wymiany doświadczeń oraz poznania polityk, dzięki którym dany region rozwinął pożądane na Mazowszu cechy.

W analizach zostały wykorzystane dane pochodzące przede wszystkim z baz Eurostat, które są jednym z niewielu źródeł danych społeczno-gospodarczych dla wszystkich państw UE. W zakresie danych związanych z kapitałem społecznym korzystano z bazy European Election Database (frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego) oraz z danych pochodzących z badania European Social Survey w zakresie zaufania oraz aktywności społecznej obywateli.

ROZDZIAŁ II. Wprowadzenie

Badanie „Wzorzec rozwojowy Mazowsza”, prowadzone jako część projektu „Trendy rozwojowe Mazowsza”, ma stanowić pierwszy etap na drodze do opracowania wzorca rozwoju społeczno-gospodarczego dla województwa mazowieckiego, który jest rozumiany jako stan pożądany, możliwy do osiągnięcia, będący celem polityki rozwoju. Wzorzec można także postrzegać jako punkt odniesienia dla kierunku i tempa zmian, będących efektem polityk prowadzonych przez władze samorządowe województwa mazowieckiego.

Analiza ma charakter badania porównawczego (benchmarkingowego). Wskazuje się na liczne zalety takiego podejścia – możliwość uczenia się, korzystanie z dobrych praktyk, dostrzeganie słabości i ich poprawianie. Kluczem do wykorzystania wszystkich korzyści, jakie niesie to narzędzie w zakresie planowania strategicznego rozwoju regionów, jest odpowiedni wybór jednostek porównawczych (tzw. benchmarków). Należy zapewnić faktyczne podobieństwo na podstawowym poziomie anali-

zy (np. powinny to być regiony o podobnych warunkach wyjściowych, ale różnym poziomie rozwoju). Najczęściej w badaniach opiera się na podobieństwie struktury gospodarczej. Analiza dotyczy najczęściej zagadnień **ekonomicznych** (porównanie wielkości generowanego PKB *per capita* i jego struktury sektorowej, stopy bezrobocia), środowiskowych w kontekście zrównoważonego rozwoju (emisja zanieczyszczeń, sposób wykorzystania terenu, lesistość) oraz **społecznych** (wskaźniki dotyczące kształcenia, bezpieczeństwa, zdrowia, sytuacji finansowej mieszkańców)³. Ponadto wyniki badań benchmarkingowych mogą być wykorzystywane w marketingu terytorialnym lub w procesie planowania z zastosowaniem metody foresight.

Projektując badanie, uwzględniono podstawowe zasady realizacji benchmarkingu, a jednocześnie zrealizowano podstawowe cele sformułowane przez Zamawiającego:

- pogłębienie wiedzy o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego i jej uwarunkowaniach w stosunku do wybranych regionów;
- rozpoznanie różnic w rozwoju województwa mazowieckiego w porównaniu z regionami referencyjnymi oraz wskazanie możliwości niwelowania tego zróżnicowania;
- przygotowanie systemu bieżącego monitorowania poziomu rozwoju województwa mazowieckiego w porównaniu do regionów referencyjnych (proponycja mierzenia różnic w przyszłości).

Badanie zostało przeprowadzone na podstawie danych z 2008 r. (w kilku przypadkach posłużono się danymi z 2009 r. jako pełniejszymi lub jedynymi dostępnymi). Jest to spowodowane przede wszystkim dostępnością danych na poziomie regionalnym w ogólnodostępnych bazach (w szczególności Eurostat), gromadzących informacje z całej Unii Europejskiej.

ROZDZIAŁ III. Przebieg i wyniki procesu identyfikacji regionów do analizy porównawczej

Wybór regionów referencyjnych podzielono na trzy kolejno po sobie następujące etapy. Poniżej zostały zaprezentowane szczegóły dotyczące każdego z nich.

3.1. Identyfikacja regionów o podobnych uwarunkowaniach rozwoju (etap I)

W pierwszym etapie zidentyfikowano regiony o podobnych, szeroko rozumianych, uwarunkowaniach rozwoju. Biorąc pod uwagę zarówno kwestie historyczne, przyrodnicze, jak i prawne, a także dostępność danych do analiz porównawczych zdecydowano się zawęzić obszar poszukiwań do krajów Unii Europejskiej. Przyjęto, że analiza będzie prowadzona na poziomie jednostek statystycznych, które odpowiadają poziomem województwu mazowieckiemu, czyli NUTS2. Regiony UE odznaczają się wspólnym dziedzictwem historycznym oraz, w znacznej mierze, jednakowymi uwarunkowaniami rozwoju pod względem regulacji prawnych (odnoszących się zarówno do aspektów środowiskowych, jak i przestrzennych

rozwoju), a także należą do jednolitego europejskiego rynku. Również priorytety rozwoju regionów w pewnym stopniu są wyznaczane kierunkowo na poziomie unijnym.

Już w I etapie zostały wyłączone te jednostki NUTS2, które są jednocześnie państwami (Luksemburg, Litwa, Łotwa, Estonia, Cypr i Malta). Taka decyzja wynika z odmiennych uwarunkowań prawnych, jak i organizacyjnych rozwoju oraz z innego zakresu instrumentów, jakimi dysponują ich władze, będące jednocześnie centralnymi władzami państwowymi. W wyniku tego etapu, do dalszych prac zostało wybranych 265 regionów poziomu NUTS2 (mapa 1).

3.2. Identyfikacja regionów podobnych (etap II)

Wynikiem II etapu było wyselekcjonowanie regionów podobnych do województwa mazowieckiego w zakresie: **struktury demograficznej**, **struktury gospodarki** oraz **zróżnicowania wewnętrznego**. Regiony nie musiały spełniać warunku podobieństwa dla wszystkich zakresów łącznie.

³ *Regional benchmarking as a tool to improve regional foresight* (2002), opracowanie przygotowane dla STRATA - ETAN Expert Group Action, Komisja Europejska, Bruksela.

Mapa 1. Regiony analizowane w I etapie badania

* Poza przedstawionymi na mapie obszarami, analizie w I etapie poddano także terytoria zamorskie należące do UE.

Źródło: opracowanie własne.

3.2.1. Podobieństwo w zakresie struktury demograficznej

Podobieństwo regionów w zakresie ich struktury demograficznej zostało określone na podstawie trzech grup wskaźników:

1. Struktury wiekowej – udziału poszczególnych 5-letnich grup wiekowych w całości populacji (0–4, 5–9, ..., 75–79, 80 i więcej) – w sumie wzięto pod uwagę udział w całości populacji dla 17 grup wiekowych, na których podstawie zbudowano wskaźniki cząstkowe.

2. Struktury płci – udziału pod względem płci (na podstawie udziału kobiet) w populacji ogółem oraz poszczególnych grupach wiekowych (0–4, 5–9, ..., 75–79, 80 i więcej) – w sumie wzięto pod uwagę udział kobiet w populacji ogółem oraz w 17 grupach wiekowych, w sumie 18 wartości, z których zbudowano wskaźniki cząstkowe.

3. Fazy przejścia demograficznego, w której znajduje się region – podobieństwa w zakresie przyrostu naturalnego oraz liczby urodzeń i zgonów na 1000 mieszkańców – w sumie 3 wskaźniki cząstkowe.

Dla poszczególnych wskaźników cząstkowych zostały ułożone listy rankingowe (od najwyższej do najniższej wartości wskaźnika) dla regionów wyłonionych w pierwszym etapie selekcji. Na ich podstawie została określona odległość pozycyjna od wzorca, którym było województwo mazowieckie⁴. Dla każdej grupy wskaźników dokonano obliczenia sumarycznej odległości od wzorca dla wszystkich wskaźników cząstkowych, na podstawie której wykonano rankingi regionów podobnych w zakresie struktury wiekowej, struktury płci oraz fazy przejścia demograficznego⁵. Na podstawie trzech rankingów syntetycznych dla poszczególnych grup wskaźników obliczono sumaryczną odległość od wzorca dla wszystkich grup wskaźników i tej na podstawie powstał ostateczny ranking podobieństwa w zakresie struktury demograficznej.

3.2.2. Podobieństwo w zakresie struktury gospodarki

Podobieństwo w zakresie struktury gospodarki regionów zostało określone na podstawie 3 grup wskaźników:

1. **Struktury sektorowej wartości dodanej** – udziału poszczególnych sektorów (rolnictwo, przemysł, budownictwo, usługi) w strukturze wytwarzanej wartości dodanej (w %) – w sumie 4 wskaźniki cząstkowe.
2. **Struktury sektorowej zatrudnienia** – udziału poszczególnych sektorów (rolnictwo, przemysł, budownictwo, usługi) w zatrudnieniu (w %) – w sumie 4 wskaźniki cząstkowe.
3. **Struktury sektorowej nakładów inwestycyjnych** – udziału poszczególnych sektorów (rolnictwo, przemysł, budownictwo, usługi) w strukturze nakładów na środki trwałe w przedsiębiorstwach (w %) – w sumie 4 wskaźniki cząstkowe.

⁴ Województwu mazowieckiemu została przypisana wartość 0 niezależnie od miejsca w rankingu, jakie zajęło. Przykładowo, gdy znalazło się ono na 50. pozycji, regionom, które zajęły 49. i 51. miejsce została przypisana wartość 1, regionom z 48. i 52. miejsca wartość 2, itd.

⁵ W zakresie fazy przejścia demograficznego budowa ostatecznego rankingu była przeprowadzona dwuetapowo. Najpierw obliczono sumaryczną odległość od wzorca dla wskaźników urodzeń i zgonów, na podstawie czego wykonano wskaźnik syntetyczny w tym zakresie. W drugim etapie stworzono ostateczny ranking na podstawie wskaźnika syntetycznego dla urodzeń i zgonów oraz wskaźnika przyrostu naturalnego.

Dla poszczególnych wskaźników cząstkowych zostały ułożone listy rankingowe (od najwyższej do najniższej wartości wskaźnika) dla regionów wyłonionych w pierwszym etapie selekcji. Na ich podstawie została określona odległość pozycyjna od wzorca, którym było województwo mazowieckie. W ramach każdej grupy wskaźników dokonano obliczenia sumarycznej odległości od wzorca dla wszystkich wskaźników cząstkowych oraz wykonano rankingi regionów podobnych w zakresie struktury sektorowej wartości dodanej, zatrudnienia oraz nakładów inwestycyjnych. Na podstawie trzech rankingów syntetycznych dla poszczególnych grup wskaźników obliczono sumaryczną odległość od wzorca dla wszystkich grup wskaźników, co posłużyło do stworzenia ostatecznego rankingu podobieństwa w zakresie struktury gospodarki.

3.2.3. Podobieństwo w zakresie zróżnicowania wewnętrznego

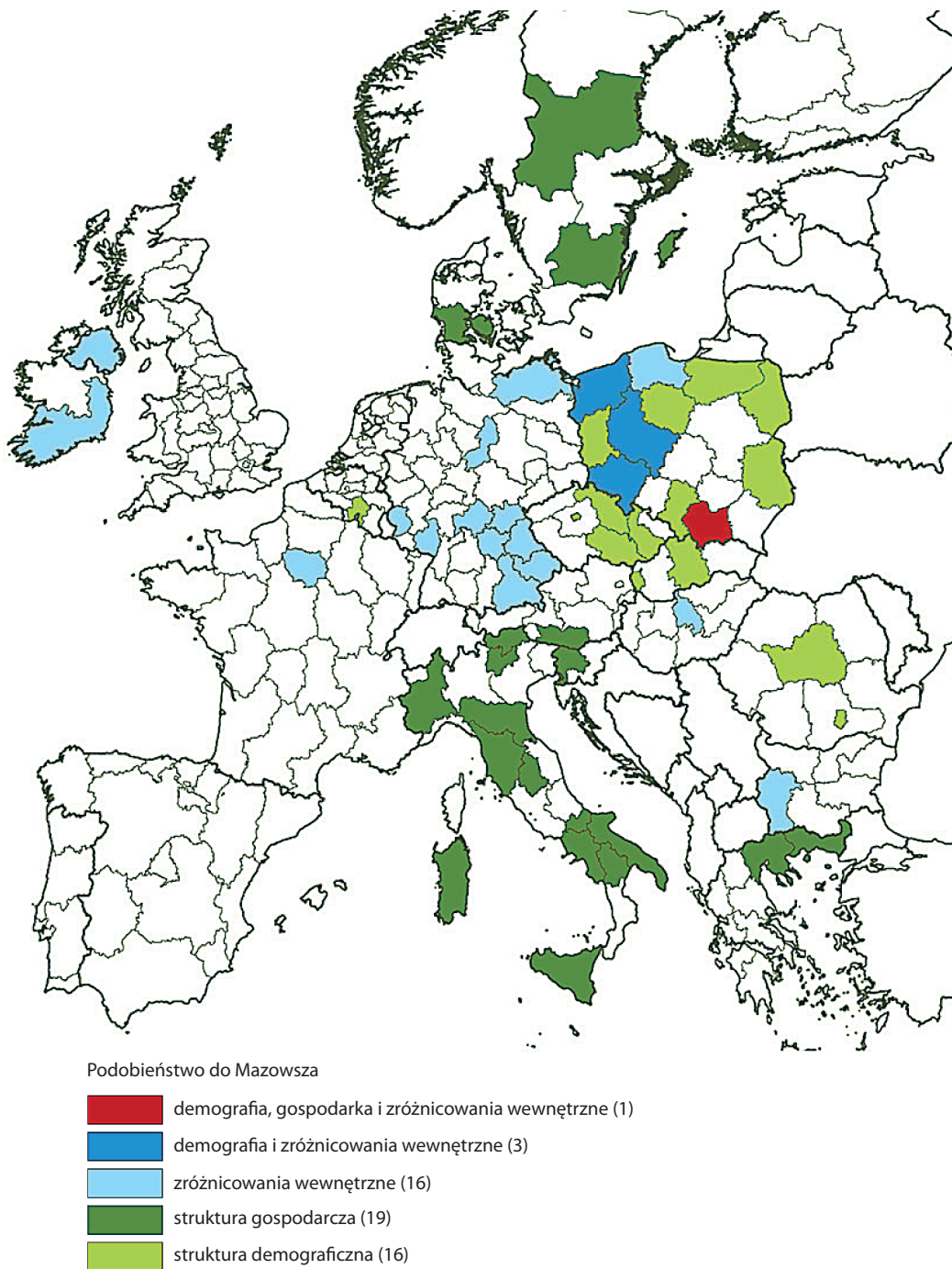
Podobieństwo w zakresie zróżnicowania wewnętrznego zostało określone na podstawie następujących zmiennych:

1. **Produktu Krajowego Brutto (PKB)** mierzony parytetem siły nabywczej (PSN) – na podstawie wartości dla jednostek poziomu NUTS3 oraz całej jednostki poziomu NUTS2 został obliczony współczynnik zmienności⁶.
2. **Gęstości zaludnienia** – na podstawie wartości dla jednostek poziomu NUTS3 oraz całej jednostki poziomu NUTS2 został obliczony współczynnik zmienności.

Dla poszczególnych wskaźników cząstkowych ułożono listy rankingowe (od najwyższej do najniższej wartości wskaźnika) dla regionów wyłonionych w pierwszym etapie selekcji. Na ich podstawie została określona odległość pozycyjna od wzorca, którym było województwo mazowieckie. Wykorzystując rankingi

⁶ Współczynnik zmienności był liczony za pomocą wyrażenia odchylenia standardowego cech w podregionach (NUTS3) danego regionu (NUTS2) jako procenta średniej arytmetycznej tychże wartości [$V = a/x * 100\%$], gdzie: V – wartość współczynnika zmienności w procentach, a – wartość odchylenia standardowego dla poszczególnych podregionów, x – wartość danej cechy na poziomie NUTS2). Następnie wykorzystując wielkość zróżnicowania, został utworzony ranking regionów, na którego podstawie wyznaczono regiony o podobnym do województwa mazowieckiego stopniu zróżnicowania.

Mapa 2. Regiony analizowane w II etapie badania

Źródło: opracowanie własne.

cząstkowe dla poszczególnych wskaźników, obliczono sumaryczną odległość od wzorca, na podstawie której powstał ostateczny ranking podobieństwa w zakresie zróżnicowania wewnętrznego.

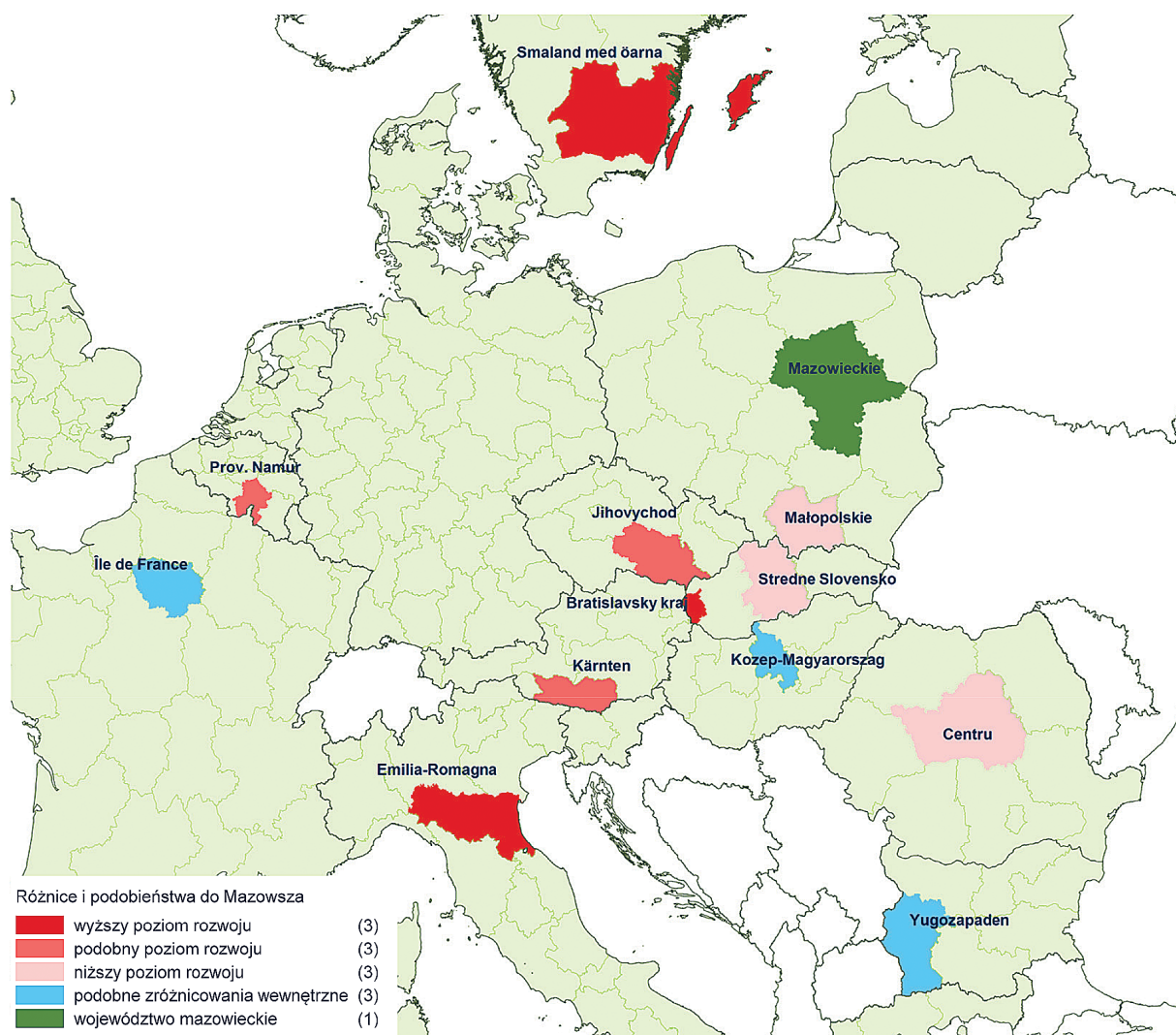
W wyniku drugiego etapu selekcji wybrano po 20 regionów podobnych do województwa mazowieckiego w zakresie struktury demograficznej, struktury gospodarki oraz zróżnicowania wewnętrznego (mapa 2 oraz tabele 2-4 na końcu

opracowania). Dla wyłonionej w ten sposób grupy zostały także obliczone rzeczywiste różnice wartości poszczególnych wskaźników w stosunku do województwa mazowieckiego, co miało zapewnić ich realne, a nie jedynie względne podobieństwo do regionu wzorcowego (Mazowsza). Cel ten został osiągnięty za pomocą przedstawienia poszczególnych wartości wskaźników częściowych jako odsetka ich wartości dla województwa mazowieckiego, któremu zostanie przypisana wartość 100%.

3.3. Wybór regionów referencyjnych (etap III)

Kolejnym krokiem w prowadzonych badaniach było wybranie spośród jednostek, zidentyfikowanych w drugim etapie, **regionów referencyjnych** dla województwa mazowieckiego oraz podział ich na 4 grupy – trzy wyróżnione spośród regionów o podobnej strukturze demograficznej lub strukturze gospodarki na podstawie zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego, mierzonego wartością PKB *per capita* (według PSN), oraz

Mapa 3. Regiony analizowane w III etapie badania

Źródło: opracowanie własne.

jedną wyróżnioną na podstawie podobieństwa w poziomie zróżnicowania wewnętrznego.

Starano się, w miarę możliwości, zdywersyfikować wybierane jednostki, tak aby reprezentowały jak najwięcej państw europejskich. Zwracono uwagę na dostępność danych wskaźników, które miały być analizowane na próbie regionów referencyjnych.

W wyniku tych czynności wybrano następujące regiony referencyjne (mapa 3):

Grupa I: regiony o **wyższym** niż województwo mazowieckie poziomie rozwoju gospodarczego⁷:

1. Bratislavský Kraj (Słowacja) – region podobny w zakresie struktury demograficznej (4. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN wynosi 187,9% wartości dla województwa mazowieckiego. Region o charakterze aglomeracyjnym, który obejmuje stolicę Słowacji wraz z niewielkim terenem przyległym. Położony w Europie Środkowej, w jednym z państw przyjętych do UE w 2004 r., ale będący jednym z najbogatszych regionów całej UE27 (wg PKB mierzonego PSN).
2. Emilia-Romagna (Włochy) – region podobny w zakresie struktury gospodarki (12. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN wynosi 145,3% wartości dla województwa mazowieckiego. Bogaty region leżący w Europie Zachodniej, charakteryzujący się znaczącą rolą nowoczesnego przemysłu w gospodarce (samochodowy, maszynowy, odzieżowy). Uzupełniający charakter pełnią nowoczesne rolnictwo oraz turystyka.
3. Småland med öarna (Szwecja) – region podobny w zakresie struktury gospodarki (14. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN stanowi 125,1% wartości dla województwa mazowieckiego. Region szwedzki o zróżnicowanej gospodarce opartej na czystym i nowoczesnym przemyśle oraz usługach (edukacja, turystyka). Ważny także ze względu na położenie na przecięciu istotnych szlaków komunikacyjnych.

Grupa II: regiony o **podobnym** do województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego⁸:

⁷ Za regiony o wyższym niż województwo mazowieckie poziomie rozwoju gospodarczego zostały uznane te, których PKB *per capita* mierzony PSN wynosił więcej niż 120% wartości dla Mazowsza.

⁸ Za regiony o podobnym do województwa mazowieckiego

1. Kärnten (Austria) – region podobny w zakresie struktury gospodarki (17. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN wynosi 118,4% wartości dla województwa mazowieckiego. Region turystyczny o istotnym znaczeniu przemysłu (wydobycie rud metali, przemysł drzewny) oraz o uzupełniającej roli rolnictwa (głównie hodowli). Położony na ważnym szlaku komunikacyjnym łączącym Europę Środkową z północnymi Włochami.
2. Province de Namur (Belgia) – region podobny w zakresie struktury demograficznej (20. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN stanowi 91% wartości dla województwa mazowieckiego. Region o dominującej roli usług, przede wszystkim turystycznych oraz publicznych (edukacja, administracja, służba zdrowia).
3. Jihovýchod (Czechy) – region podobny w zakresie struktury demograficznej (17. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN stanowi 81,6% wartości dla województwa mazowieckiego. Region o ważnej roli przemysłu oraz rozwiniętej sieci parków przemysłowych. Istotną rolę w jego gospodarce odgrywają mieszczące się w Brnie uczelnie wyższe.

Grupa III: regiony o **niższym** niż województwo mazowieckie poziomie rozwoju gospodarczego⁹:

1. Stredné Slovensko (Słowacja) – region podobny w zakresie struktury demograficznej (9. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN stanowi 66,4% wartości dla województwa mazowieckiego. Region o istotnym znaczeniu przemysłu, borykający się z problemem bezrobocia strukturalnego. Ważną rolę odgrywa także turystyka, która opiera się na pobliskich Tatrach.
2. Województwo małopolskie (Polska) – region podobny w zakresie struktury demograficznej (8. miejsce w rankingu) oraz w zakresie struktury gospodarki (19. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN wynosi 54,7%

poziomie rozwoju gospodarczego zostały uznane te, których PKB *per capita* mierzony PSN wynosił między 80 a 120% wartości dla Mazowsza.

⁹ Za regiony o niższym od województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego zostały uznane te, których PKB *per capita* mierzony PSN wynosił mniej niż 80% wartości dla Mazowsza.

wartości dla województwa mazowieckiego. Jedyny region, który wykazuje znaczny stopień podobieństwa do województwa mazowieckiego we wszystkich zakresach branych pod uwagę w badaniu. Region o bardzo wysokim udziale zatrudnionych w rolnictwie. Istotną rolę w jego gospodarce odgrywa także sektor turystyczny, którego rozwój opiera się przede wszystkim na terenach cennych przyrodniczo.

3. Centru (Rumunia) – region podobny w zakresie struktury demograficznej (13. miejsce w rankingu). Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN stanowi 49,8% wartości dla województwa mazowieckiego. Region o dużej roli przemysłu (dominują tradycyjne branże, takie jak górnictwo i kopalnictwo, przemysł metalurgiczny oraz drzewny) i rolnictwa zarówno w zatrudnieniu, jak i w tworzeniu regionalnego PKB.

Grupa IV: regiony o podobnym poziomie zróżnicowania wewnętrznego:

1. Île de France (Francja) – 1. pozycja w rankingu zróżnicowania wewnętrznego. Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN stanowi 195,1%

wartości dla województwa mazowieckiego. Zamożny region o charakterze aglomeracyjnym z dominującą pozycją Paryża. Wynikają z tego wysokie wskaźniki dotyczące zamożności i przedsiębiorczości, a także wiodąca rola usług i śladowa rolnictwa w gospodarce. Region posiada bardzo wysokie wskaźniki w zakresie innowacyjności gospodarki.

2. Közép-Magyarország (Węgry) – 6. pozycja w rankingu zróżnicowania wewnętrznego. Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN wynosi 117,9% wartości dla województwa mazowieckiego. Najbogatszy region węgierski, w którym dominującą rolę w gospodarce pełni Budapeszt. W mieście tym koncentruje się funkcja turystyczna, edukacyjna oraz usługi publiczne.
3. Yugozapaden (Bułgaria) – 10. pozycja w zakresie zróżnicowania wewnętrznego. Wartość PKB *per capita* mierzonego PSN wynosi 81,2% wartości dla województwa mazowieckiego. Zdecydowanie najbardziej zamożny region Bułgarii, który charakteryzuje także najniższa w kraju stopa bezrobocia. O jego charakterze przesądza główne miasto Sofia.

ROZDZIAŁ IV. Regiony referencyjne – charakterystyka ogólna

Wybrane w wyniku trzyetapowej selekcji regiony referencyjne różnią się wielkością, liczbą ludności, gęstością zaludnienia oraz mają zróżnicowane cechy przyrodniczo-geograficzne i społeczno-gospodarcze. W tym rozdziale zostaną przedstawione krótkie charakterystyki wybranych regionów¹⁰.

4.1. Województwo mazowieckie

Województwo mazowieckie jest największą w Polsce jednostką administracyjną poziomu regionalnego (zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby mieszkańców). Na tle innych polskich województw Mazowsze cechuje się najwyższym poziomem rozwoju gospodarczego (PKB mierzony PSN wynosi 22,3 tys. euro na

mieszkańca, co stanowi 160% średniej dla Polski i 89% średniej dla UE). W porównaniu z jednostkami poziomu NUTS2 wszystkich państw UE jego pozycja nie jest już tak silna, szczególnie w grupie regionów stołecznych¹¹. Największe znaczenie dla budowania konkurencyjności i innowacyjności regionu ma Warszawa wraz z obszarem metropolitalnym. Jej udział w tworzeniu regionalnego PKB wynosi aż 61% (co stanowi także ponad 13% wartości całej Polski)¹². Obecność silnego ośrodka centralnego oraz wielkość województwa to czynniki mające decydujące znaczenie dla poziomu zróżnicowania wewnętrznego, które na Mazowszu jest znaczące i dotyczy wielu aspektów (m.in. poziomu rozwoju gospodarczego, jakości życia, zamożności mieszkańców).

¹⁰ Jeśli nie zaznaczono inaczej, dane liczbowe pochodzą z Eurostat Regional Database. Tak jak w całym opracowaniu wykorzystano dane z 2008 r. – http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/database – stan na 26.11.2012 r.

¹¹ W. Dziemianowicz, M. Mackiewicz, J. Zaleski, *Konkurencyjność Mazowsza i jej uwarunkowania*, „Trendy Rozwojowe Mazowsza” nr 5/2012, Warszawa.

¹² *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku: Inteligentne Mazowsze. Projekt*, Warszawa, czerwiec 2012, s. 13.

Cechy	województwo mazowieckie
Kod NUTS	PL12
Ludność (tys. osób)	5 188
Powierzchnia (km ²)	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

Struktura gospodarki nie wskazuje na brak zdecydowanej specjalizacji branżowej regionu, choć należy zwrócić uwagę na pozycję rolnictwa (wysoki udział w liczbie zatrudnionych). Sektor przemysłowy jest zdecydowanie słabiej rozwinięty niż w regionach o wysokim poziomie rozwoju. Ponadto charakteryzuje go duże zróżnicowanie branżowe. Wśród gałęzi o największym znaczeniu znajduje się produkcja rolno-spożywcza (jednym z największych zakładów w tym sektorze jest JBB, ponadto dobrze rozwinięta jest produkcja i przetwórstwo owocowo-warzywne), przemysł petrochemiczny (grupa Orlen S.A. działająca w Płocku). Województwo oferuje również możliwość rozwoju innych gałęzi przemysłu – chemicznego i farmaceutycznego (Warszawa, Płock), energetycznego, elektromaszynowego oraz produkcji sprzętu transportowego, a także drzewno-papierniczego, meblarskiego, poligraficznego oraz produkcji tekstyliów i odzieży (Warszawa, Radom, Płock, Siedlce)¹³.

Elementem wyróżniającym województwo mazowieckie jest dobrze rozwinięty system szkolnictwa wyższego – w 2008 r. na 105 zlokalizowanych w regionie uczelniach kształciło się ponad 450 tys. studentów. Problemem jest jednak liczebna przewaga studentów kierunków humanistycznych, społecznych i pedagogicznych nad studentami kierunków ścisłych (technicznych) oraz przyrodniczych, co znacząco obniża innowacyjność regionu. Uczelnie koncentrują się przede wszystkim w Warszawie (w tym najbardziej prestiżowe w kraju – Uniwersytet Warszawski, Politechnika Warszawska, Szkoła Główna Handlowa czy Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego). Pozostałe ośrodki, w których dostępne jest szkolnictwo na poziomie wyższym to: Radom, Płock,

Siedlce, Pułtusk. Ze względu na koncentrację jednostek badawczo-rozwojowych oraz placówek naukowych, Mazowsze jest liderem w obszarze działalności B+R (na tle kraju charakteryzuje się najwyższymi nakładami na tego rodzaju działalność oraz liczbą udzielonych patentów). Duży potencjał edukacyjny i naukowy województwa daje możliwość rozwoju przemysłu średniej i wysokiej techniki, ale nie jest on w pełni wykorzystywany.

Niski poziom kapitału społecznego stanowi jedną z największych barier rozwoju¹⁴. Niefuność mieszkańców przekłada się na niewielką aktywność społeczną, zmniejsza również zdolności do nawiązywania trwałego partnerstwa (w porównaniu z wysoko rozwiniętymi regionami starej Unii). Przedsiębiorstwa w regionie nie wykazują zainteresowania tworzeniem sieci współpracy czy inicjatyw klastrowych¹⁵. Niechętnie podejmowana jest współpraca między podmiotami ze sfery naukowej i biznesu czy instytucjami otoczenia biznesu a władzami. Przekłada się to na ograniczone możliwości podnoszenia konkurencyjności i innowacyjności województwa mazowieckiego. Niemniej jednak podobne problemy dotyczą również innych polskich województw, a Mazowsze na tym tle należy raczej do grona liderów.

4.2. Regiony o wyższym od województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego

4.2.1. Bratislavský kraj (Kraj Bratysławski)

Kraj Bratysławski jest nie tylko jednostką statystyczną na poziomie NUTS2, ale także jedną z 8 jednostek administracyjnych na Słowacji (województwa). Położony jest w południowo-zachodniej części kraju, w pobliżu granic z Czechami oraz Austrią. Dzieli się na 8 powiatów (5 powiatów wewnątrz Bratysławy oraz powiaty

¹⁴ W projekcie *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku: Inteligentne Mazowsze* mówi się o wysokim poziomie kapitału społecznego, jednak nie zwraca się uwagi na niski poziom zaufania ograniczający rozwój działań sieciujących (tworzenie klastrów, regionalnego systemu innowacji, wymianę wiedzy, transfer technologii, współpracę między równymi podmiotami na rzecz rozwoju regionu). Nie wzięto również pod uwagę kontekstu europejskiego – jak pokazują analizy w niniejszym raporcie, pod względem aktywności społecznej, zaufania i partycypacji politycznej Mazowsze pozostaje daleko w tyle za lepiej rozwiniętymi regionami (patrz rozdział 5.1).

¹⁵ W. Dziemianowicz, M. Mackiewicz, J. Zaleski, *Konkurencyjność Mazowsza i jej uwarunkowania*, „TRENDY ROZWOJOWE MAZOWSZA” nr 5/2012, Warszawa.

¹³ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku: Inteligentne Mazowsze. Projekt*, Warszawa, czerwiec 2012.

Malacky, Pezinok i Senec) i 73 gminy.

Cechy	Bratislavský kraj	województwo mazowieckie
Kod NUTS	SK01	PL12
Ludność (tys. osób)	611	5 188
Powierzchnia (km ²)	2053	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	298	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Bratysława (430)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

* Bratislava, <http://app.statistics.sk/mosmis/eng/demografia.jsp?txtUroven=410190&lstObec=582000> – stan na 26.11.2012 r.

Jest to jednostka o **charakterze aglomeracyjnym**. Obejmuje Bratysławę (będącą jednocześnie stolicą i największym miastem Słowacji) oraz przyległe do niej tereny. Wynikają z tego wysoka gęstość zaludnienia oraz inne cechy charakterystyczne regionu, determinowane przede wszystkim dominującą pozycją Bratysławy, która jest ośrodkiem o znaczeniu ogólnokrajowym.

Wysoki regionalny PKB i stosunkowo niewielka liczba mieszkańców oraz korzystny przelicznik parytetu siły nabywczej (PSN) czynią z niego jeden z najbogatszych regionów Unii Europejskiej pod względem PKB *per capita* mierzonego za pomocą PSN. W 2008 r. region ten zajmował 8. miejsce pod tym względem (41 900 euro *per capita*), a w 2009 r. awansował aż na 5. miejsce (mimo niewielkiego bezwzględnie spadku do 41 800 euro *per capita*). Jest najbogatszym regionem na Słowacji. W regionie jest wytwarzane 26% słowackiego PKB¹⁶.

4.2.2. Emilia-Romagna (Emilia-Romania)

Emilia-Romania jest jednym z włoskich regionów administracyjnych. Leży w północnej części kraju. Jest podzielona na 9 prowincji, których nazwy pochodzą od nazw największych ośrodków miejskich, będących jednocześnie ich stolicami.

Region charakteryzuje brak jednego dominującego ośrodka miejskiego. Mimo iż Bolonia jest ponad dwukrotnie większa od kolejnego miasta, to

¹⁶ Bratislava Region, <http://www.region-bsk.sk/en/article/bratislava-region-656540.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d> – stan na 26.11.2012 r.

zamieszkuje w niej niespełna 10% mieszkańców całego obszaru.

Jest to jeden z najbogatszych regionów we Włoszech (4. we Włoszech pod względem PKB *per capita* mierzonego PSN – 32 400 euro *per capita*). Region jest znany z produkcji rolniczej (odpowiada m.in. za ponad połowę włoskiej produkcji cukru) oraz przemysłowej¹⁷. Znajdują się w nim siedziby wielu znanych koncernów motoryzacyjnych (Ferrari, Lamborghini, Maserati, Ducati). Silny jest także przemysł maszynowy oraz odzieżowy, którego produkcja jest przeznaczona głównie na eksport¹⁸.

Cechy	Emilia-Romagna	województwo mazowieckie
Kod NUTS	ITD5	PL12
Ludność (tys. osób)	4 276	5 188
Powierzchnia (km ²)	22 117	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	193	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Bolonia (372) – stolica regionu, Modena (180), Parma (179), Reggio nell'Emilia (162), Ravenna (153), Rimini (138), Ferrara (134), Forlì (115), Piacenza (100)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*http://demo.istat.it/pop2008/index_e.html – stan na 26.11.2012 r.

Region posiada wysokie walory turystyczne – zarówno przyrodnicze, jak i kulturowe. Geograficznie jest bardzo zróżnicowany, posiada zarówno dostęp do Morza Adriatyckiego (najbardziej znane kurorty to Rimini i Riccione), jak i pasmo górskie (Apeniny), którego najwyższe szczyty w regionie przewyższają 2000 m n.p.m.¹⁹ Atrakcję stanowią także miasta regionu, których historia sięga czasów Cesarstwa Rzymskiego (Parma, Modena, Ferrara), oraz stolica regionu – Bolonia, w której powstał jeden z pierwszych uniwersytetów w Europie.

¹⁷ Emilia-Romania, <http://bektest.w.interia.pl/regiony/emilia.html> – stan na 27.11.2012 r.

¹⁸ Portrait of the Regions - ITALY - EMILIA-ROMAGNA - Economy, http://circa.europa.eu/irc/dsis/regportraits/info/data/en/itd5_eco.htm – stan na 27.11.2012 r.

¹⁹ Emilia Romagna highlights, www.emiliaromagnaturismo.com/en/ – stan na 26.11.2012 r.

4.2.3. Småland med öarna (Smalandia i wyspy)

Smalandia i wyspy to statystyczny region w południowo-wschodniej Szwecji, składający się z czterech regionów terytorialnych (*län*). Są to Jönköping, Kronoberg, Kalmar i Gotlandia (wyspa na Morzu Bałtyckim leżąca na wschód od reszty regionu).

Cechy	Småland med öarna	województwo mazowieckie
Kod NUTS	SE21	PL12
Ludność (tys. osób)	805	5 188
Powierzchnia (km ²)	35 560	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	23	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Jönköping (89), Växjö (64)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*Statistical Database – Statistics Sweden, http://www.scb.se/Pages/SSD/SSD_TreeView___340506.aspx – stan na 27.11.2012 r.

Podstawowym sektorem budującym gospodarkę Smalandii są usługi oraz przemysł, w którym dominuje branża budowlana, przetwórcza i maszynowa. Ponadto w regionach Kronoberg i Kalmar ważną gałąź stanowi rolnictwo i leśnictwo, a co za tym idzie dobrze rozwinięty jest również przemysł drzewny. Najbardziej znaną firmą wywodzącą się z tego regionu Szwecji jest Husqvarna – marka kojarzona przede wszystkim z produkcją maszyn i narzędzi, ale pod którą kryje się znacznie szerszy asortyment (np. motocykle)²⁰. Kalmar, podobnie jak Gotlandia, posiada pas wybrzeża, wykorzystywany turystycznie. Znajduje się tu również ważny dla regionu ośrodek edukacyjny – Uniwersytet Karola Linneusza. Branża turystyczna ma znaczenie również w Jönköping, gdzie w północnej części znajduje się drugie co do wielkości jezioro w kraju – Wetter²¹. Stolica tego regionu terytorialnego jest ważnym węzłem komunikacyjnym – krzyżują się tu drogi z Göteborga i Sztokholmu. Przez region przebiega także jeden z najważniejszych ciągów komunikacyjnych

²⁰ Press Releases – Husqvarna Group, http://husqvarnagroup.com/en/press/releases?afw_id=1258571 – stan na 1.12.2012 r.

²¹ EURES – Labour Market Information – Jönköping län, <http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2610&countryId=SE&acro=lm&lang=en®ionId=SE0&nuts2Code=SE09&nuts3Code=SE091®ionName=J%C3%B6nk%C3%B6pings%20l%C3%A4n> – stan na 29.11.2012 r.

kraju – autostrada, łącząca Sztokholm z Malmö i dalej z Danią.

Region plasuje się w dolnej części stawki, jeśli wziąć pod uwagę PKB mierzony PSN (27 900 euro *per capita*) w Szwecji na poziomie NUTS2, jednak wszystkie szwedzkie regiony poza Sztokholmskim (42 300 euro *per capita*) są do siebie zbliżone pod tym względem.

4.3. Regiony o podobnym do województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego

4.3.1. Kärnten (Karyntia)

Cechy	Kärnten	województwo mazowieckie
Kod NUTS	AT21	PL12
Ludność (tys. osób)	557	5 188
Powierzchnia (km ²)	9 538	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	59	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Klagenfurt (95), Villach (59,5)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*Statistik Austria – Bevölkerung zu Jahres-/Quartalsanfang http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/bevoelkerungsstand_und_veraenderung/bevoelkerung_zu_jahres-_quartalsanfang/023450.html – stan na 29.11.2012 r.

Karyntia jest jednym z 9 krajów związkowych, głównych **jednostek administracyjnych** Austrii. Położona jest na południu kraju, graniczy z Włochami i Słowenią. Na land składa się 8 powiatów ziemskich oraz 2 miasta na prawach powiatu.

W regionie nie występują duże ośrodki miejskie, stolica landu – Klagenfurt, mimo że nie ma nawet 100 tys. mieszkańców, jest szóstym pod tym względem miastem w Austrii. Miasto było jednym z gospodarzy Mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2008 roku. Jest ważnym ośrodkiem edukacyjnym, posiadającym własny uniwersytet. Z kolei położone przy granicy z Włochami i Słowenią Villach jest znaczącym ośrodkiem sportów zimowych oraz bardzo ważnym węzłem komunikacyjnym.

Na powstawanie i rozwój ośrodków miejskich miało wpływ ukształtowanie powierzchni regionu – największe znajdują się w wyraźnych obniżeniach terenu – Kotlinie Klagenfurckiej i Dolinie

Drawy. W pozostałej części Karyntii przeważają pasma górskie, m.in. Alpy Karnijskie i Wysokie Taury – ze znajdującym się na granicy Tyrolu i Karyntii, najwyższym w całym kraju szczytem – Grossglocknerem (3797 m n.p.m.). Z tego powodu ludność w innych miastach Karyntii nie przekracza 25 tys. mieszkańców.

Przez Karyntię przebiega jeden z najważniejszych ciągów komunikacyjnych w tej części kontynentu – prowadząca z Wiednia autostrada A2 (E66/E55). Łączy ona kraje Europy Środkowo-Wschodniej z północnymi Włochami, skupiając znaczną część zimowego (Krańska Góra, Cortina) oraz letniego (Wenecja, Padwa, Bolonia) ruchu turystycznego oraz tranzytowego na kierunku północ-południe.

Poza turystyką, bazującą na doskonałych warunkach do uprawiania sportów zimowych oraz urozmaiconych licznymi jeziorami, atrakcyjnych krajobrazach i dziedzictwie kulturowym, gospodarka Karyntii opiera się na eksploatacji lasów oraz hodowli owiec, bydła i trzody. Równie ważnym sektorem jest przemysł. W regionie prowadzone jest wydobycie magnezytu, rud cynku i ołowiu²². Istotnym elementem gospodarki energetycznej są elektrownie wodne wykorzystujące potencjał Drawy – największej rzeki regionu. Odnawialne źródła stanowią 42% zasobów energetycznych Karyntii. Rozwinął się tu również przemysł chemiczny i elektrotechniczny, oparty m.in. na produkcji elementów do samochodów. Ważną rolę w rozwoju zaawansowanych technologii pełni Park Naukowo-Technologiczny „Lakeside”, znajdujący się w pobliżu Uniwersytetu Klagenfurckiego²³.

Pod względem PKB mierzonego PSN, wynoszącego 26 400 euro *per capita*, Karyntia pozostaje za większością austriackich krajów związkowych, wyprzedzając jedynie Burgundię i nieznacznie Dolną Austrię. Ponadto cechuje się niską stopą bezrobocia (3,4%), porównywalną z innymi landami.

4.3.2. Province de Namur (Prowincja Namur)

Namur to prowincja w Belgii, znajdująca się na południu jej francuskojęzycznej części – Wa-

²² Karyntia – WPHI w Wiedniu, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Wiedniu, <http://wien.trade.gov.pl/pl/austria/article/detail,1363,Karyntia.html> – stan na 29.11.2012 r.

²³ Carinthia at first sight – Economy, http://www.ktn.gv.at/200138_DE-Carinthia_at_first_sight-Economy – stan na 29.11.2012 r.

lonii. Jest jedną z 5 głównych jednostek administracyjnych tego regionu federacyjnego i jedną z 11 **provincji** w całej Belgii. Graniczy z Francją, jest podzielona na 3 dystrykty i 38 gmin²⁴.

Cechy	Province de Namur	województwo mazowieckie
Kod NUTS	BE35	PL12
Ludność (tys. osób)	465	5 188
Powierzchnia (km ²)	3 666	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	127	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Namur (110)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*Bevolking – Cijfers bevolking 1990–2011, http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/bevolking/cijfers_bevolking_1_1_2009.jsp – stan na 29.11.2012 r.

Głównym sektorem gospodarki w prowincji są usługi, stanowiące ponad 80% ogólnego zatrudnienia. Niecałe 20% stanowi przemysł i budownictwo, natomiast udział rolnictwa jest znikomy. Z uwagi na znaczenie administracyjne regionu, duży udział w zatrudnieniu mają usługi oświatowe, ochrona zdrowia, pomoc społeczna, a także administracja publiczna²⁵. Region cechuje przeciętne na tle Walonii, ale znacznie niższe od krajowego PKB mierzonego PSN (20 300 euro *per capita*) i średnie bezrobocie (8,8%).

Położone w dolinie Mozy miasto Namur to stolica całej Walonii i siódme pod względem ludności miasto Belgii. Jest ośrodkiem cennym pod względem dziedzictwa kulturowego – rozwijało się już za czasów rzymskich. Odwiedza je rocznie ponad milion turystów²⁶. W jego okolicach krzyżują się ważne szlaki komunikacyjne.

Położone wśród malowniczych, ardeńskich wzgórz liczne, urokliwe miasteczka i wsie, bogate w cenne zabytki sprawiają, że Namur jest uznawana za jedną z najpiękniejszych i najbardziej atrakcyjnych turystycznie prowincji w Belgii²⁷.

²⁴ Province de Namur – Le territoire, http://www.province.namur.be/Internet/sections/economie/le_territoire/ – stan na 29.11.2012 r.

²⁵ Province de Namur – L'Emploi Salarie, http://www.province.namur.be/Internet/sections/economie/l_emploi_salarie/ – stan na 29.11.2012 r.

²⁶ Namur, capital of Wallonia – Tourism, <http://www.namur.be/tourism7/tourism.htm?lng=en> – stan na 29.11.2012 r.

²⁷ Province de Namur – Belgium Travel Guide, <http://www.eupedia.com/belgium/namur-province.shtml> – stan na

4.3.3. Jihovýchod (Region południowo-wschodni)

Cechy	Jihovýchod	województwo mazowieckie
Kod NUTS	CZ06	PL12
Ludność (tys. osób)	1 654	5 188
Powierzchnia (km ²)	13 991	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	23	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Brno (379)	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

Jihovýchod to **region statystyczny** na południu Republiki Czeskiej, graniczący z Austrią i Słowacją²⁸. Składają się na niego dwie jednostki administracyjne: Kraj Vysočina (Wysocyzna ze stolicą w Iglawie) i Jihomoravský Kraj (Południowe Morawy ze stolicą w Brnie), podzielone łącznie na 13 mniejszych jednostek administracyjnych – powiatów.

Jihomoravský Kraj jest położony w bardzo atrakcyjnym miejscu, jako że łączy on północną i południową Europę za pomocą rozwiniętej infrastruktury transportowej (zarówno drogowej, jak i kolejowej). Mieszka tu 1 155 tys. osób, co stanowi 2/3 całego regionu statystycznego. Dominującą rolę w jego gospodarce odgrywa przemysł przetwórczy, choć większość dużych pracodawców działa w sektorze usług. W jego południowej części głównym źródłem zatrudnienia jest rolnictwo (ponad 60% powierzchni regionu to grunty rolne). Ważną uprawą w regionie są winogrona, z których produkuje się morawskie wino. Bolączką niektórych gmin jest wysokie bezrobocie i płace poniżej średniej krajowej²⁹.

Stolicą regionu jest Brno – ważny ośrodek kulturalny, edukacyjny i przemysłowy. Znajdują się tutaj kilka uniwersytetów: humanistyczny,

29.11.2012 r.

²⁸ Region statystyczny – jednostka utworzona w celu gromadzenia i analizowania danych statystycznych, która nie pokrywa się z podziałem administracyjnym państwa. Zazwyczaj nie przecina granic regionów administracyjnych (może łączyć kilka regionów administracyjnych, bądź być częścią jednego).

²⁹ EURES – Labour Market Information – Jihomoravsky kraj <http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?countryId=CZ&acro=Imi&showRegion=true&lang=en&mode=text®ionId=CZ0&nuts2Code=%20&nuts3Code=null&catId=2753> – stan na 29.11.2012 r.

obronny, rolniczy i techniczny. W zakresie przemysłu ważną rolę odgrywają branże maszynowa oraz poligraficzna. Ponadto dobrze zachowane, niezniszczone w czasie wojny, zabytkowe miasto stanowi dużą atrakcję turystyczną. Jest to także ważny węzeł komunikacyjny (drogowy i kolejowy) o znaczeniu europejskim.

W Kraju Vysočina zatrudnienie skupia się w branżach inżynieryjnych. W miastach rozwijają się usługi i przemysł oraz handel detaliczny. Ważnym punktem na jego mapie jest elektrownia atomowa Dukowany (jedna z dwóch w kraju), będąca podstawą jego gospodarki energetycznej³⁰.

Pod względem PKB mierzonego PSN, wynoszącego 18 200 euro *per capita*, Jihovýchod ustępuje w Czechach jedynie Pradze.

4.4. Regiony o niższym od województwa mazowieckiego poziomie rozwoju gospodarczego

4.4.1. Stredné Slovensko (Środkowa Słowacja)

Cechy	Stredné Slovensko	województwo mazowieckie
Kod NUTS	SK03	PL12
Ludność (tys. osób)	1 350	5 188
Powierzchnia (km ²)	16 263	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	83	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Žylica (81,5), Bańska Bystrzyca (80)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/Obyvatelstvo/tabulky/pocet_obyvatelov/2011/poc_obyv_2011_n.zip – stan na 29.11.2012 r.

Jest to **region statystyczny** obejmujący dwa regiony administracyjne, położone w środkowej Słowacji – Žylica i Banská Bystrica – nazywany również centralną Słowacją. Graniczy zarówno z Polską, Czechami, jaki i z Węgrami.

Kraj Žyliński to region turystyczny położony u podnóża Tatr. Ruch turystyczny jest tutaj sezonowy – zimą opiera się na dogodnych warunkach

³⁰ EURES – Labour Market Information – Vysocina, <http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?countryId=CZ&acro=Imi&showRegion=true&lang=en&mode=text®ionId=CZ0&nuts2Code=%20&nuts3Code=null&catId=2763> – stan na 29.11.2012 r.

i infrastrukturze umożliwiającej uprawianie sportów zimowych, latem do odwiedzenia zachęcają liczne szlaki rowerowe oraz kilka aquaparków. Ponadto w Żylińskich Tatrach utworzono dwa parki narodowe³¹.

W regionie oddziały posiada kilka międzynarodowych koncernów, m.in. Kia Motors i Panasonic. Dlatego też ważną gałąź przemysłu stanowi branża motoryzacyjna i elektrotechniczna, ale istotne jest również przetwórstwo metali³².

Bańska Bystrzyca to jednostka administracyjna sąsiadująca z Węgrami. Podobnie jak w Żylinie, znajdują się tutaj liczne ośrodki sportów zimowych, a największym jest stolica regionu. Turystów przyciąga również urokliwe, zabytkowe centrum tego i innych (Bańska Szczawnica) miast. Jest to najbardziej górzysta i najsłabiej zaludniona część kraju³³. W regionie zamieszkuje liczna mniejszość węgierska stanowiąca około 12% ludności³⁴.

PKB mierzony PSN wyniósł 14 800 euro *per capita*, co daje Środkowej Słowacji przedostatnie miejsce w kraju. Region ten boryka się także z problemem wysokiego bezrobocia.

4.4.2. Województwo małopolskie

Województwo małopolskie graniczy ze Słowacją, dzieli się na 19 powiatów ziemskich i 3 grodzkie. Jest jednym z mniejszych powierzchniowo (12. miejsce), ale za to należy do czołówki ze względu na liczbę ludności (4. miejsce). Stolicą regionu jest Kraków – drugie pod względem liczby mieszkańców miasto Polski.

W województwie ulokowanych jest wiele ogólnokrajowych i międzynarodowych koncernów. Najważniejsi eksporterzy to MASPEX Wadowice (Tymbark), Browar Okocim, nowosądeckie Fakro (drugi na świecie producent okien dachowych)

³¹ Visit Slovakia – O Słowacji – Regiony – Północno-środkowa, <http://www.visitslovakia.com/severo-stred-6> – stan na 29.11.2012 r.

³² EURES – Labour Market Information – Zilinsky kraj, <http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?countryId=SK&acro=lmi&showRegion=true&lang=en&mode=text®ionId=SK0&nuts2Code=%20&nuts3Code=null&catId=2814> – stan na 29.11.2012 r.

³³ Środkowa Słowacja, <http://przewodnik.onet.pl/polska-regiony/srodkowa-slowacja,1,3291544,artykul.html> – stan na 29.11.2012 r.

³⁴ Population and Housing Census 2001, <http://web.archive.org/web/20061129153653/http://www.statistics.sk/webdata/english/census2001/tab/tab3a.htm> – stan na 1.12.2012 r.

i Koral³⁵. Głównym ośrodkiem przemysłowym regionu jest Kraków, w którym największym zakładem jest Huta Sędzimir. Główne źródło energii stanowią elektrociepłownie opalane węglem kamiennym, ale także wykorzystujące potencjał regionu, liczne elektrownie wodne.

Cechy	województwo małopolskie	województwo mazowieckie
Kod NUTS	PL21	PL12
Ludność (tys. osób)	3 279	5 188
Powierzchnia (km ²)	15 190	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	216	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Kraków (759), Tarnów (114)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*GUS – Ludność w gminach według stanu w dniu 31.12.2011 r., http://www.stat.gov.pl/gus/5840_13211_PLK_HTML.htm – stan na 29.11.2012 r.

Małopolska jest jednym z najcenniejszych regionów zarówno pod względem walorów historyczno-kulturowych (Kraków, Wieliczka, Oświęcim, Zakopane), jak i przyrodniczych – znajduje się tutaj aż 6 parków narodowych, najwięcej w Polsce. Kraków jest miastem obleganym przez turystów – w 2011 r. odwiedziło je ponad 8 mln gości i liczba ta z roku na rok wzrasta³⁶. Kraków rokrocznie znajduje wysokie miejsce w prestiżowych rankingach branży turystycznej³⁷.

Wraz z województwem śląskim, górzystość ukształtowane małopolskie stanowi główny cel wyjazdów ukierunkowanych na uprawianie sportów zimowych. Oprócz Zakopanego znajdują się tutaj inne popularne ośrodki narciarskie: Krynica, Szczawnica, Wierchomla, Bukowina, Białka Tatrzańska. Do wypoczynku w regionie zachęcają liczne uzdrowiska. Z uwagi na turystyczny charakter regionu, dużym problemem jest bezrobocie sezonowe.

Stan infrastruktury transportowej województwa należy uznać za barierę rozwojową. Z wyjątkiem

³⁵ Województwo Małopolskie – Gospodarka, <http://www.malopolskie.pl/Gospodarka/> – stan na 29.11.2012 r.

³⁶ Magiczny Kraków – Kraków znowu przyciągnął tłumy, http://www.krakow.pl/aktualnosci/9724,26,komunikat,krakow_znowu_przyciagnal_tlumy_.html – stan na 29.11.2012 r.

³⁷ Kraków najmodniejszym miastem świata, <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,3806591.html> – stan na 29.11.2012 r.

fragmentu autostrady A4 oraz części tzw. Zakopianki, drogi na terenie województwa mają niewystarczającą przepustowość i nie są w stanie obsłużyć znacznego ruchu turystycznego (północ-południe) i tranzytowego (przede wszystkim wschód-zachód). W województwie znajduje się także Międzynarodowy Port Lotniczy Kraków-Balice.

PKB mierzony PSN wyniósł w 2008 r. 12 200 euro *per capita*, co plasuje Małopolskę w środku stawki polskich województw.

4.4.3. Centru (centrum)

Cechy	Centru	województwo mazowieckie
Kod NUTS	RO12	PL12
Ludność (tys. osób)	2 525	5 188
Powierzchnia (km ²)	34 100	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	74	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Braszów (228)*, Sibiu (155)**, Târgu Mureș (128)***	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*COMUNICAT DE PRESĂ, privind rezultatele provizorii ale Recensământului Populației și Locuințelor – 2011, <http://www.brasov.inse.ro/phpfiles/RPL-03.02.2012-1.pdf> – stan na 29.11.2012 r.

**National Institute of Statistics, <http://www.inse.ro/cms/rw/pages/index.en.do> – stan na 29.11.2012 r.

***COMUNICAT DE PRESĂ, privind rezultatele provizorii ale Recensământului Populației și Locuințelor – 2011, http://www.mures.inse.ro/phpfiles/COMUNICAT_DATE_PROVIZORII_RPL_2011_judetul_MURES.pdf – stan na 29.11.2012 r.

Jeden z 8 tzw. regionów rozwoju – **jednostek administracyjnych** podziału kraju w Rumunii. W jego granicach znajduje się 6 okręgów. Gęstość zaludnienia regionu jest niższa niż średnia krajowa. Centrum jest najbardziej zróżnicowanym regionem Rumunii pod względem etnicznym, religijnym i językowym. Około 65,4% jego mieszkańców stanowią Rumuni, 29,9% – Węgrzy, a 4% – Romowie. Mniejszość węgierska koncentruje się w okręgach Harghita i Covasna, gdzie stanowi ona większość mieszkańców.

Udział sektora usług w ogóle zatrudnienia wynosi 42,6%, dalej jest przemysł i budownictwo – 33,3% i rolnictwo na poziomie 24,1% – mniejszym niż średnia dla całego kraju. Region ma widoczne ukierunkowanie gospodarki na przemysł, co uwypukla wielkość wkładu przemysłu do

PKB (prawie 37%) oraz wskaźnika zatrudnienia w sektorze drugim. Centrum dysponuje bogatymi zasobami naturalnymi (złoto, srebro, miedź, rudy żelaza, rudy rtęci, pola metanu itp.). Przemysłowy profil regionu obejmuje następujące branże: maszyny i materiały budowlane, przetwarzanie metali, chemikaliów, przemysł drzewny, górnictwo i kopalnictwo, produkcji wyrobów tekstylnych i przetwórstwie żywności.

W regionie rozwinęła się uprawa winorośli, drzew owocowych, a także produkcja roślinna (zboża) oraz hodowla owiec i bydła.

Region posiada dogodne uwarunkowania dla rozwoju turystyki: zróżnicowane krajobrazy, bogate dziedzictwo etnograficzne oraz kulturowe, liczne zabytki i muzea³⁸.

PKB mierzony PSN wynosi 11 100 euro *per capita*, co plasuje Region Centrum na 3. miejscu wśród rumuńskich jednostek poziomu NUTS2. Jednocześnie znajduje się on wśród 20 najbiedniejszych regionów UE27³⁹.

4.5. Regiony o podobnym do województwa mazowieckiego poziomie zróżnicowania wewnętrznego

4.5.1. Île de France

Île de France to francuski region w centralnej części kraju, a zarazem największa aglomeracja we Francji, pokrywająca się w dużej mierze z **obszarem metropolitalnym Paryża**, na którą składa się 8 departamentów. Jest to najbardziej zaludniony region Francji, mimo że zdecydowanie nie największy. Pierwsze miejsce zajmuje także w klasyfikacji PKB mierzonego PSN – wartość 43 500 euro *per capita* przewyższa w większości przypadków dwukrotnie pozostałe francuskie regiony. Jest to centrum kulturowe, komunikacyjne i gospodarcze nie tylko Francji, ale i jedno z głównych centrów europejskich.

W regionie są zlokalizowane fabryki znanych marek samochodowych – m.in. Renault oraz nale-

³⁸ EURES – Labour Market Information – Centru, <http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=9465&countryId=RO&across=&lmi&lang=en®ionId=RO1&nuts2Code=RO12&nuts3Code=®ionName=Centru> – stan na 29.11.2012 r.

³⁹ BIP je Einwohner reichte von 28% des EU27 - Durchschnitts in Severozapaden in Bulgarien bis 343% in Inner London, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/1-24022011-AP/DE/1-24022011-AP-DE.PDF – stan na 1.12.2012 r.

zących do Peugeot Société Anonyme (PSA) Citroena i Peugeota.

Cechy	�le de France	województwo mazowieckie
Kod NUTS	FR10	PL12
Ludno�c (tys. osób)	11 659	5 188
Powierzchnia (km ²)	12 012	35 558
Gęsto�c zaludnienia (os./km ²)	971	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Paryż (2 200), Boulogne-Billancourt (113), Saint-Denis (106), Argenteuil (103), Montreuil (103)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*Insee – Résultats du recensement de la population – 2009 – Chiffres clés, <http://www.recensement.insee.fr/accesChiffresCles.action> – stan na 29.11.2012 r.

Drugą stroną  le de France jest nagromadzenie ogromnej liczby zabytków, ośrodków nauki, bibliotek, uniwersytetów, muzeów, wystaw czasowych, stwarzajĄcych tym samym bardzo dobre warunki do kształcenia się i rozwoju. Uzupełnieniem jest bogata oferta rozrywkowa (kina, teatry, kluby, kawiarnie, kabarety, sale sportowe) przyciągajĄca rzesze turystów z całego świata, jak i mieszkańców regionu. Zjawisku temu sprzyja rozwinięta si c szybkich pociągów TGV oraz portów lotniczych, a tak że kilka podmiejskich centrów rozrywki (m.in. podparyski Eurodisneyland oraz Park Asteriksa).

4.5.2. K z p-Magyarország ( rodkowe Węry)

 rodkowe Węry to **region statystyczny** obejmujĄcy 2 jednostki administracyjne na szczeblu regionalnym: komitat Pest i miasto na prawach komitatu – Budapeszt, bęĄce jednocześnie stolicą kraju.

Region obejmuje pólnocny fragment centralnej cz ci Węgiei, wzdłuż doliny Dunaju, graniczĄcy ze Słowacją. Komitat Pest podzielony jest na 15 powiatów i jedno miasto na jego prawach. Najważniejszym ośrodkiem miejskim i biegunem wzrostu gospodarczego jest stołeczna aglomeracja, do której prowadzĄ wszystkie najważniejsze szlaki komunikacyjne kraju.

Cechy	K�z�p-Magyarország	województwo mazowieckie
Kod NUTS	HU10	PL12
Ludno�c (tys. osób)	2 897	5 188
Powierzchnia (km ²)	6 916	35 558
Gęsto�c zaludnienia (os./km ²)	419	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Budapeszt (1 740)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

* Gazetteer of Hungary, 1st January, 2012, http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2012.pdf – stan na 29.11.2012 r.

Region wytwarza niemal połowę węgierskiego PKB⁴⁰. Z uwagi na metropolitalny charakter gospodarka jest zdominowana przez uslugi i dobrze rozwinięty przemysł. Budapeszt jest chętnie odwiedzany przez turystów centrum kulturalnym, edukacyjnym i gospodarczym Węgiei, ponadto w pólnocnej cz ci regionu znajduje się Park Narodowy Dunaj-Ipola.

Komitat Pest, pełniĄcy rolę zaplecza stolicy, pełni równie ważnĄ rolę w gospodarce kraju. IstotnĄ cz ciĄ gospodarki tej jednostki jest tzw. sektor kreatywny, na który składajĄ się m.in. takie branże, jak: oprogramowanie i rozwój baz danych, sektory prasy i literatury, muzyki, teatru i opery, radia i telewizji, reklamy i działań promocyjnych oraz studiów architektonicznych i projektowych⁴¹. Pełni tak że rolę terenów rekreacyjnych, przede wszystkim dla mieszkańców Budapesztu.

PKB mierzony PSN jest zdecydowanie najwyższy w kraju i wynosi 25 500 euro *per capita*.

4.5.3. Yugozapaden (Region p lnudniowo-zachodni)

Yugozapaden to region statystyczny Bułgarii złożony z 5 obwodów (podstawowe jed-

⁴⁰ Regional Innovation Monitor, Regional Innovation Report – Central Hungary, <http://www.rim-europa.eu/index.cfm?q=p.reportDetails&id=15687> – stan na 29.11.2012 r.

⁴¹ http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CD8QFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.pestmegye.hu%20Fminden-pest-megyerol%20Fpest-county&ei=SXS6UIStM8Tj4QTurgE&usq=AFQjCNFE0E2KnJhDA9pVTleMeiPK8E8s6Q&sig2=-_QcW_ngm8w6rzd_Q1h-wHA – stan na 1.12.2012 r.

nostki podziału administracyjnego w Bułgarii), w tym stołecznego. Znajduje się na południowo-wym zachodzie kraju, graniczy z Serbią i Macedonią.

Cechy	Yugozapaden	województwo mazowieckie
Kod NUTS	BG41	PL12
Ludność (tys. osób)	2 115	5 188
Powierzchnia (km ²)	20 306	35 558
Gęstość zaludnienia (os./km ²)	104	146
Największe ośrodki miejskie (liczba mieszkańców w tys.)	Sofia (1 200)*	Warszawa (1 710), Radom (224), Płock (127)

*2011 Population Census – main results, National Statistical Institute, http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf – stan na 29.11.2012 r.

Dominującym ośrodkiem gospodarczym regionu jest ponadmilionowa stolica Bułgarii – Sofia, w której żyje ponad połowa mieszkańców regionu

i która determinuje w znacznej mierze jego charakter.

Jest to zdecydowanie najbogatszy region Bułgarii. PKB mierzony PSN wynosi 18 100 euro *per capita*, przewyższając ponad dwukrotnie inne bułgarskie jednostki statystyczne z poziomu NUTS2 (wszystkie pozostałe znajdują się w pierwszej 10 najbiedniejszych regionów UE27)⁴². Jednocześnie jest to region o najniższym w kraju bezrobociu. Gospodarka regionu oparta jest na usługach i przemyśle (głównie spożywczym, chemicznym, farmaceutycznym, tekstylnym i drzewnym)⁴³. Znajduje się tu także najwięcej w kraju ośrodków badawczo-rozwojowych⁴⁴.

W południowej części regionu położone są masywy górskie: Rodopy, Pirin oraz Riła (z najwyższym szczytem kraju, niemal 3-tysięcznym Musalą). Dogodne warunki do uprawiania sportów zimowych sprawiają, że ulokowane są tutaj liczne ośrodki narciarskie, na czele z Banskim – od niedawna organizatorem zawodów Pucharów Świata w narciarstwie alpejskim.

ROZDZIAŁ V. Mazowsze na tle regionów referencyjnych – opis wyników pomiarów różnic rozwojowych

Analiza wielkości różnic rozwojowych dzielących województwo mazowieckie od wyselekcjonowanych regionów referencyjnych, dotyczyła dziewięciu zakresów tematycznych: poziomu kapitału społecznego, poziomu kapitału intelektualnego, poziomu rozwoju gospodarczego, poziomu przedsiębiorczości, poziomu aktywności zawodowej, poziomu innowacyjności gospodarki regionalnej, poziomu konkurencyjności regionu, stanu środowiska przyrodniczego oraz poziomu zróżnicowania wewnętrznego. Należy zwrócić uwagę, że zakresy analizy nie są określone w sposób rozłączny, w związku z czym należy ją traktować jako całość, a poszczególne jej części za kompletarne.

Badanie prowadzono na poziomie NUTS2. W przypadku określenia zróżnicowania wewnętrznego na poziomie regionalnym przeprowadzono analizy na poziomie NUTS3. Pomiar różnic rozwojowych opierał się na porównaniu wartości poszczególnych wskaźników dla województwa mazowieckiego oraz regionów referencyjnych. Dodatkowo uwzględniono także

wartości wskaźników dla Polski oraz Unii Europejskiej (UE27). Porównywano zarówno wartości bezwzględne poszczególnych wskaźników, jak i przedstawiano je jako procentowy udział wartości osiągniętych przez województwo mazowieckie, któremu przypisywano w tym zakresie wartość 100%.

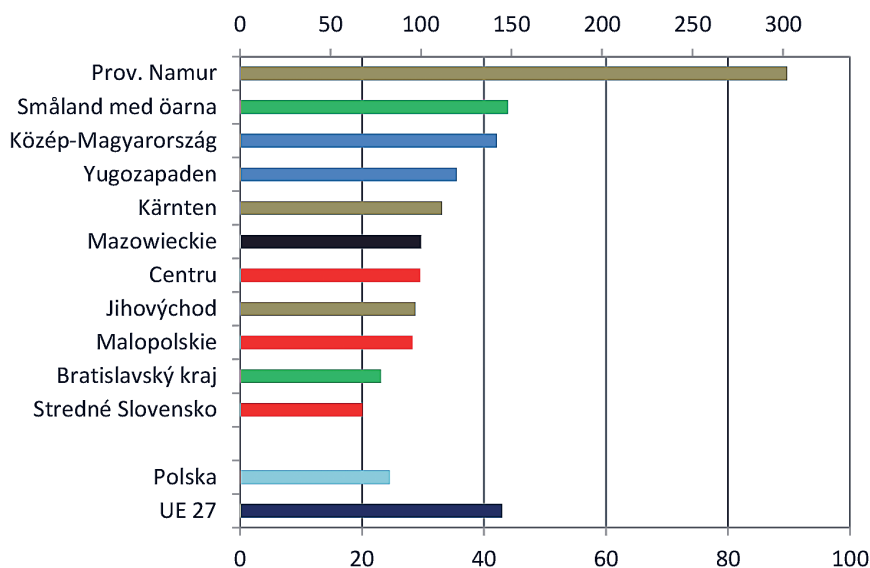
Mając na względzie fakt, że wyniki prowadzonych badań będą służyć budowie systemu monitorowania pozycji województwa mazowieckiego wobec zidentyfikowanych regionów referencyjnych, w wyborze wskaźników kierowano się przede wszystkim dostępnością i porównywalnością danych (starając się jednocześnie, aby

⁴² BIP je Einwohner reichte von 28% des EU27 – Durchschnitts in Severozapaden in Bulgarien bis 343% in Inner London, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/1-24022011-AP/DE/1-24022011-AP-DE.PDF – stan na 1.12.2012 r.

⁴³ EURES – Labour Market Information – Yugozapaden <http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=9576&acro=Imi&lang=en&countryId=BG®ionId=BG4&nuts2Code=BG41&nuts3Code=null> – stan na 29.11.2012 r.

⁴⁴ Regional Innovation Monitor, Regional Innovation Report – Yugozapaden, <http://www.rim-europa.eu/index.cfm?q=p.reportDetails&id=15683> – stan na 29.11.2012 r.

Wykres 1. Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 r. w procentach (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) (N=11)*

*Brak danych na poziomie regionalnym dla regionów Île de France i Emilia-Romagna. Kolory we wszystkich wykresach oznaczają poszczególne grupy regionów referencyjnych: zielony – regiony o wyższym niż województwo.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EED.

zaproponowane zmienne w możliwie największym stopniu oddawały charakter analizowanych zjawisk). Szczegółową listę wskaźników wraz ze wskazaniem źródła danych zawiera tabela 1 umieszczona na końcu opracowania.

5.1. Poziom kapitału społecznego

Kapitał społeczny uznawany jest za jeden z istotnych elementów wpływających na rozwój regionów. Jego poziom wykorzystywany był jako zmienna wyjaśniająca różnicowanie w zakresie rozwoju gospodarczego, sprawności administracji czy absorpcji środków unijnych⁴⁵. W tym

⁴⁵ Zob. np. Putnam R., 1995, *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Znak, Kraków; Fukuyama F., 1997, *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, WN PWN, Warszawa; Swianiewicz P., Herbst J., Lackowska M., Mielczarek A., 2008, *Szafarze darów europejskich: kapitał społeczny a realizacja polityk regionalnych w polskich województwach*, WN Scholar, Warszawa; Herbst M., 2007, *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, WN Scholar, Warszawa; Kaźmierczak T., Rymsza M. (red.), 2007, *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa; Swianiewicz P., Dziemianowicz W., Mackiewicz M., 2000, *Sprawność instytucjonalna administracji samorządowej w Polsce – różnicowanie regionalne*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa.

opracowaniu wykorzystano podejście mieszane w definiowaniu pojęcia kapitału społecznego, odwołujące się do znaczenia sieci oraz norm i wartości społeczeństwa obywatelskiego⁴⁶. Pełna analiza poziomu kapitału społecznego powinna uwzględniać zarówno miary jego determinant (np. poczucie tożsamości, dumę, dostępność informacji, członkostwo w stowarzyszeniach i organizacjach społecznych), jak i miary rezultatów (np. zaufanie, uczciwość, niską przestępczość, partycypację polityczną)⁴⁷. Ze względu na ograniczoną dostępność danych na poziomie regionalnym oraz biorąc pod uwagę konieczność zapewnienia porównywalności danych, do analizy wykorzystano trzy wskaźniki obrazujące rezultaty – frekwencję w wyborach do Parlamentu Europejskiego, poziom zaufania do innych osób oraz aktywność społeczną.

⁴⁶ Zob. Kaźmierczak T., 2007, *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny – przegląd podejść*, [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

⁴⁷ Narayan D., Cassidy M.F., 2001, *A dimensional approach to measuring social capital: development and validation of a social capital inventory*, „Current Sociology”, vol. 49(2), March, London.

Partycypacja polityczna jest jednym z wymiarów kapitału społecznego (obok zaufania, aktywności obywatelskiej, tendencji rewolucyjnych), a podstawowym wskaźnikiem obrazującym jej poziom jest frekwencja wyborcza. Na podstawie jej wysokości wnioskuje się o zainteresowaniu i zaangażowaniu mieszkańców w sprawy społeczeństwa. Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego może również świadczyć o świadomości wpływu decyzji podejmowanych na szczeblu europejskim na życie w państwach i regionach. W 2009 r., w porównaniu z poprzednimi latami, frekwencja ta była rekordowo niska – wyniosła niecałe 43%⁴⁸. W niemal wszystkich analizowanych regionach referencyjnych udział osób, które wzięły udział w wyborach w ogólnej liczbie osób uprawnionych do głosowania, jest niższy niż ta wartość.

Województwo mazowieckie na tle pozostałych 10 regionów, dla których były dostępne dane, wypada dość dobrze (6. miejsce) – frekwencja wyniosła blisko 30% (więcej niż przeciętnie w Polsce, wykres 1). Do regionów o wyższej partycypacji politycznej należą szwedzki region charakteryzujący się wyższym poziomem rozwoju Småland med öarna oraz belgijska Prowincja Namur (o podobnym poziomie rozwoju co Mazowsze)⁴⁹. W obu jednostkach frekwencja była wyższa niż średnia dla całej Unii. Należy jednak zwrócić uwagę, że wysoka wartość wskaźnika w regionie belgijskim wynika raczej z obowiązku udziału w wyborach niż wyższego zainteresowania sprawami europejskimi. Regionami o najbardziej zbliżonym do Mazowsza poziomie frekwencji są Centru (99,6% wartości dla województwa mazowieckiego, region o niższym poziomie rozwoju), Jihovýchod (96,8%, region o podobnym poziomie rozwoju) oraz województwo małopolskie (95,3%, region o niższym poziomie rozwoju). Są to regiony należące do nowych państw członkowskich UE – państw postkomunistycznych, w których postawy obywatelskie są na niższym

poziomie rozwoju niż w państwach o długich tradycjach demokratycznych. Poza regionem Bratislavský kraj, niższa niż w województwie mazowieckim frekwencja dotyczyła regionów o podobnym lub niższym poziomie rozwoju.

Na podstawie tego wskaźnika można stwierdzić, że społeczność wszystkich badanych regionów wykazuje umiarkowane (w tym mieszkańcy województwa mazowieckiego) lub niewielkie zainteresowanie sprawami europejskimi, co może wynikać z kilku przyczyn – braku wiary w siłę pojedynczego głosu w skali całej UE, niskiego zaufania do organów przedstawicielskich Wspólnoty czy wręcz niechęci do UE. Wymienia się również inne czynniki, tj. niedostateczną kampanię informacyjną o wyborach, kandydatach, znaczeniu PE⁵⁰. Należy pamiętać, że na poziomie wyborów krajowych (parlamentarnych, prezydenckich, samorządowych) frekwencja jest zazwyczaj wyższa niż w przypadku wyborów do unijnego organu, m.in. ze względu na większą „bliskość” wybieranej władzy.

Zaufanie jest fundamentem kapitału społecznego, jest jednocześnie warunkiem niezbędnym do nawiązania współpracy, jak i jej efektem. Poziom zaufania wśród mieszkańców będzie zatem informował o możliwościach współdziałania danej społeczności – im będzie wyższy, tym większe zdolności do samoorganizacji społeczeństw i częstsze włączanie się mieszkańców w działania zbiorowe, zatem wyższy poziom kapitału społecznego⁵¹.

Wśród 11 analizowanych regionów Mazowsze nie wyróżnia się ani pozytywnie, ani negatywnie (7. miejsce) – nieco ponad 9% respondentów badania ESS deklaruje wysoki poziom zaufania do innych⁵². Jest to wynik nieco przewyższający średnią dla Polski, która jest niemal dwukrotnie niższa od średniej dla wszystkich państw UE (wykres 2).

⁴⁸ Dla porównania: 2004 r. – 45,5% UE25, 1999 r. – 49,5% UE15, 1994 r. – 56,7% UE12, 1989 r. – 58,4% UE12, 1984 r. – 59% UE12, 1979 r. – 62% UE10, European Parliament, <http://www.europarl.europa.eu>, stan na 24.11.2012 r.

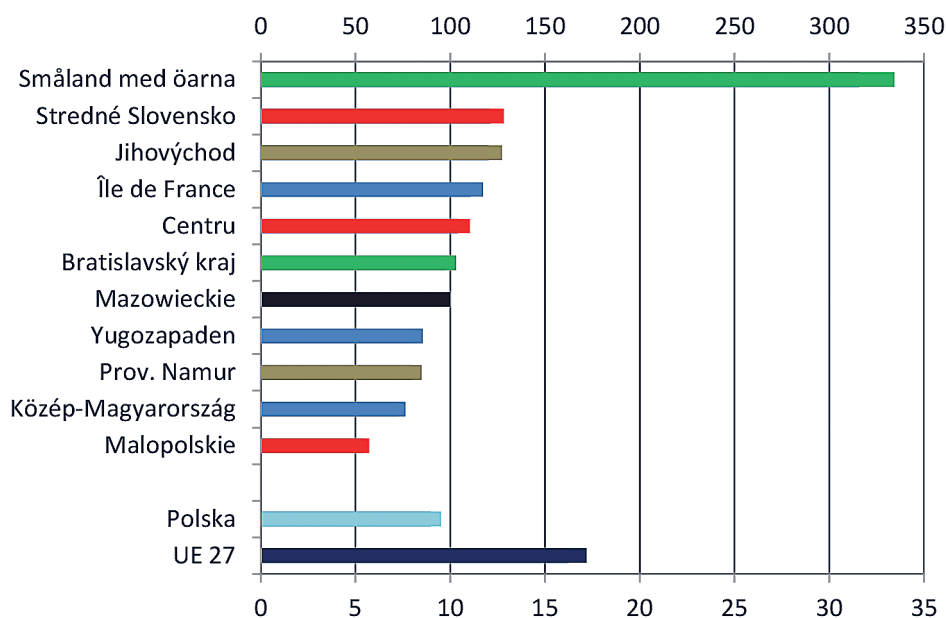
⁴⁹ Frekwencja wyborcza w wyborach do PE w Szwecji oscyluje wokół poziomu 35–45%, przy czym w ostatnich wyborach była wyższa niż w latach poprzednich (European Election Database – Sweden, http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/sweden/ stan na 28.11.2012 r.). W wyborach krajowych frekwencja jest tradycyjnie niemal dwukrotnie wyższa.

⁵⁰ Zob. np. „Socjologowie o frekwencji”, www.eurowybory.pl-info.pl/kul/socjologowie.html; „Stanowisko w sprawie frekwencji wyborczej do Parlamentu Europejskiego”, Instytut Spraw Publicznych, www.isp.org.pl; Falenta P., Polinceusz Ł., „Parlament Europejski i Eurowybory w postrzeganiu Polaków”, <http://www.ibap.pl/raporty-i-analizy/raporty/parlament-europejski-i-eurowybory-w-postrzeganiu-polakow.html> – stan na 30.11.2012 r.

⁵¹ Czapiński J., Panek T. (red.), 2011, *Diagnoza społeczna 2011*, www.diagnoza.com – stan na 30.11.2012 r.

⁵² Na prośbę o wskazanie na skali 0–10, z którym stwierdzeniem się zgadzają, gdzie: 0 – „You can't be too careful”, a 10 – „Most people can be trusted”, wybrało odpowiedzi 8–10.

Wykres 2. Udział osób wykazujących zaufanie do innych w procentach (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=11)*

*Brak danych dla regionów Kärnten i Emilia-Romagna. UE 27 – badanie ESS spośród 27 państw UE nie jest prowadzone w czterech krajach: Austrii, Włoszech, Luksemburgu, Malcie. Dane dla Prov. Namur to dane dla Walonii (NUTS1).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ESS.

Należy zwrócić uwagę na ogólnie niski poziom zaufania we wszystkich badanych regionach, poza szwedzkim, w którym innym ufa ponad 1/3 mieszkańców. W pozostałych regionach poziom zaufania jest wyraźnie niższy niż przeciętnie w UE (o 4–11 pkt. proc.). Udział mieszkańców mających zaufanie do innych w regionie Småland med öarna jest ponad trzykrotnie wyższy niż w województwie mazowieckim. Pod względem poziomu zaufania najbliższym Mazowszu regionem jest Bratislavský kraj (103% wartości dla województwa mazowieckiego). W grupie regionów referencyjnych nie widać zależności między poziomem rozwoju mierzonym PKB a poziomem zaufania – wśród regionów o wyższym niż w województwie mazowieckim poziomie zaufania są regiony o wyższym (Småland med öarna, Bratislavský kraj), podobnym (Jihovýchod) i niższym poziomie rozwoju (Stredné Slovensko, woj. małopolskie).

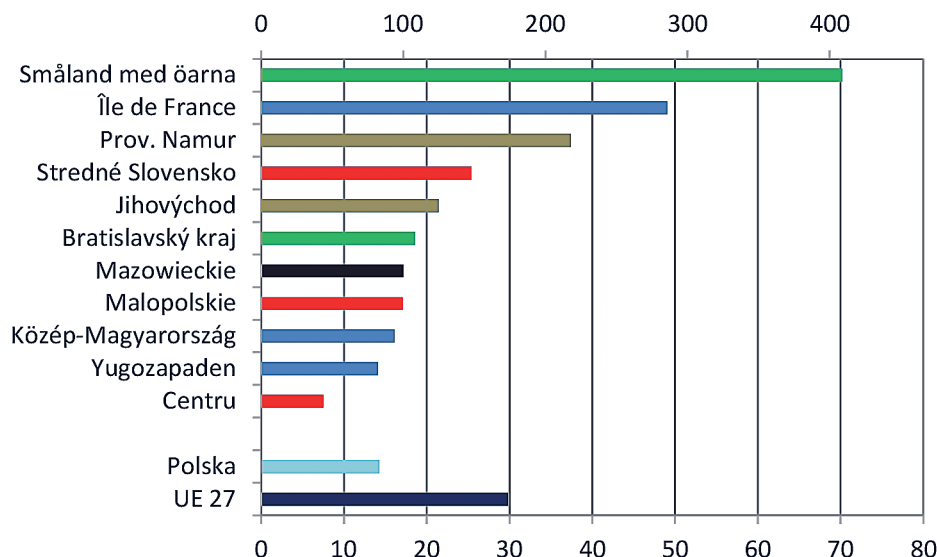
Ogólnie niski poziom zaufania w województwie mazowieckim może negatywnie oddziaływać na włączanie się w działania zbiorowe czy nawiązywanie współpracy – np. mieszkańców na rzecz społeczności czy przedsiębiorstw w budowanie sieci współpracy, ograniczając w ten spo-

sób możliwości rozwojowe regionu. Jest on jednak bardziej konsekwencją postaw Polaków niż szczególnie negatywnych zachowań mieszkańców województwa mazowieckiego. Polacy wypadają zazwyczaj na ostatnim lub przedostatnim miejscu w badaniach zaufania w UE.

Aktywność społeczna w raporcie rozumiana jest jako podjęcie działalności na rzecz społeczności w ciągu ostatniego roku. Obejmuje pracę w partii politycznej, grupie działania, stowarzyszeniu, organizacji społecznej oraz podpisanie petycji lub udział w demonstracji. Wskaźnik obrazuje zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne, regionalne lub państwowe. Odnosi się do zasobów endogenicznych i niestety nie uwzględnia złożoności zagadnienia kapitału społecznego.

Województwo mazowieckie należy do grupy regionów o niższym poziomie aktywności społecznej mieszkańców (7. miejsce). Jedynie 17% respondentów badania ESS przyznało, że w ciągu ostatniego roku podjęło działanie na rzecz społeczności. Taki sam poziom zaangażowania zaobserwowano w województwie małopolskim, zbliżony w regionach Közép-Magyarország (16%,

Wykres 3. Udział populacji wykazującej aktywność społeczną w procentach (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=11)*

*Brak danych na dla regionów Kärnten i Emilia-Romagna. UE 27 – badanie ESS spośród 27 państw UE nie jest prowadzone w czterech krajach: Austrii, Włoszech, Luksemburgu, Malcie. Dane dla Prov. Namur to dane dla Walonii (NUTS1).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ESS.

94% wartości dla Mazowsza) oraz Bratislavský kraj (19%, 108% wartości dla Mazowsza). Zdecydowanie wyższą aktywność wykazują mieszkańcy trzech regionów należących do państw Europy Zachodniej – w szwedzkim Småland med öarna 70% osób w ostatnim roku pracowało w partii politycznej, grupie działania, stowarzyszeniu, organizacji społecznej, podpisało petycję lub brało udział w demonstracji (czterokrotnie więcej niż w polskich regionach), we francuskim regionie Île de France blisko 50% (blisko trzykrotnie więcej), a w belgijskim Province de Namur 37% (ponad dwukrotnie więcej niż w województwie mazowieckim)⁵³. Wyższy poziom zaangażowania jest obserwowany ponadto w regionach położonych w państwach sąsiadujących z Polską – Czechach i Słowacji. Jednak tu aktywność jest już niższa niż średnia dla państw Unii.

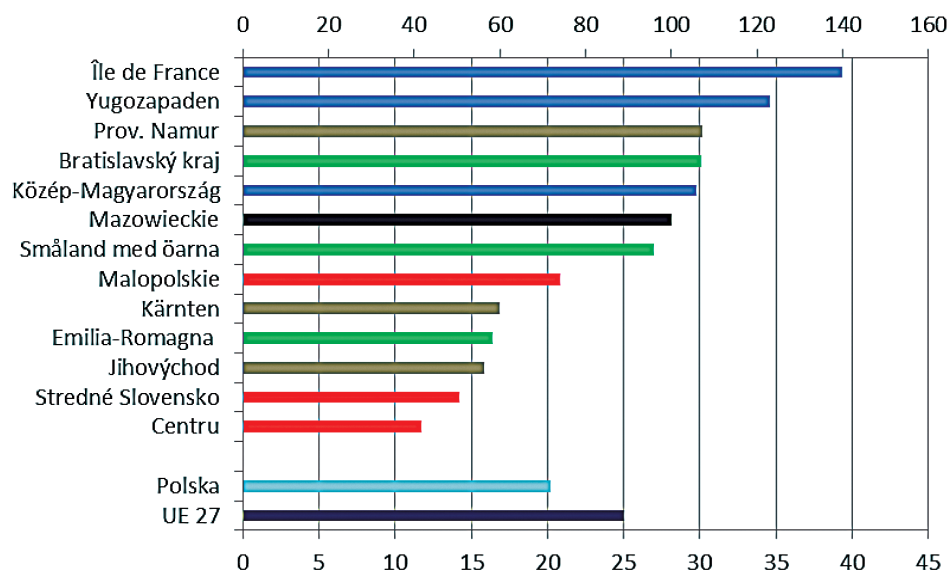
Przedstawione dane potwierdzają, że niski poziom zaufania na tle średniej unijnej

⁵³ Wskaźnik został skonstruowany na podstawie odpowiedzi na pięć pytań z kwestionariusza ESS – jeśli respondent zaznaczył więcej niż jedną twierdzącą odpowiedź, traktowano to jako jeden głos. Co znaczy, że wskaźnik nie uwzględnia zróżnicowania poziomu aktywności między respondentami – tak samo traktowano osoby, które podjęły tylko jedno działanie, jak i tych, którzy angażowali się w więcej niż jedną aktywność.

w województwie mazowieckim przekłada się na niską aktywność społeczną – mieszkańcy regionu dość rzadko angażują się w sprawy publiczne.

Na podstawie zebranych informacji należy stwierdzić, że województwo mazowieckie, na tle wybranych regionów, charakteryzuje się przeciętnym poziomem kapitału społecznego. Można zaobserwować różnicę między regionami o długich tradycjach demokratycznych (o wyższym lub podobnym poziomie rozwoju), a państwami byłego bloku socjalistycznego (przede wszystkim należącymi do grupy regionów o podobnym lub niższym poziomie rozwoju czy podobnych pod względem zróżnicowania wewnętrznego). W porównaniu z wartościami przeciętnie obserwowanymi w całej Unii Europejskiej pozycja województwa mazowieckiego jest natomiast zdecydowanie słabsza – wszystkie badane wskaźniki przyjmują wartości poniżej średniej. Szczególnie źle prezentuje się sytuacja w zakresie frekwencji w wyborach do PE i aktywności społecznej (różnica w stosunku do wartości średniej w UE to ok. 13 pkt. proc.) – mierników zaangażowania, zainteresowania sprawami publicznymi (od lokalnych po europejskie).

Wykres 4. Udział dorosłych z wyższym wykształceniem jako odsetek osób w wieku 25–64 lata (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Należy jednak pamiętać, że poziom kapitału społecznego jest wynikiem długoletnich procesów (historycznych, gospodarczych, społecznych) i jego zmiana wymaga działań zaplanowanych na wiele lat (można spotkać się z opiniami, że zmiana w ogóle nie jest możliwa)⁵⁴.

5.2. Poziom kapitału intelektualnego

Kapitał intelektualny jest kategorią wywodzącą się z badania działalności przedsiębiorstw. Coraz częściej jednak prowadzone są analizy jego poziomu w różnych układach terytorialnych – państw czy regionów. Kapitał intelektualny określany jest jako zasób niematerialny, którego znaczenie należy wiązać z popularnością koncepcji gospodarki opartej na wiedzy. Wobec wielości definicji, a zatem i niejednoznaczności pojęcia, w opracowaniu przyjęto rozumienie kapitału intelektualnego zaproponowane w *Raporcie o stanie intelektualnym Polski*⁵⁵. Za komponenty kapitału intelektualnego uznane zostały:

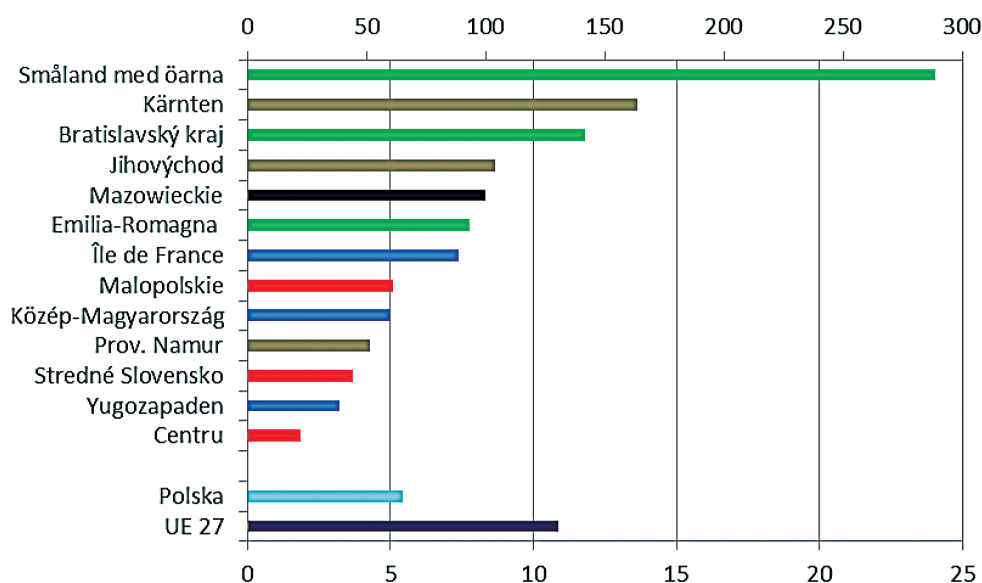
- **kapitał ludzki** obejmujący m.in. kwestie wykształcenia, doświadczenia, kwalifikacji i umiejętności zawodowych mieszkańców – jego charakterystyka w województwie mazowieckim i 12 regionach referencyjnych oparta zostanie na analizie dwóch wskaźników – udział osób w wieku 25–64 lata posiadających wyższe wykształcenie (informujący o liczbie osób o wysokich kwalifikacjach, które z punktu widzenia innowacyjności i konkurencyjności gospodarki mają kluczowe znaczenie) oraz udział osób w wieku 25–64 lata uczestniczących w procesie kształcenia ustawicznego (informujący o osobach, które dbają o odnawianie i podnoszenie kwalifikacji, a także umiejętności zawodowych i innych)⁵⁶;
- **kapitał strukturalny**, w ramach którego analizie poddawane są zagadnienia dotyczące m.in. infrastruktury naukowej, badawczo-rozwojowej, oświatowej, teleinformatycznej – w przeprowadzonym badaniu jedynym do-

⁵⁴ Hryniewicz J.T., 2004, *Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego*, WN Scholar, Warszawa.

⁵⁵ *Raport o kapitale intelektualnym Polski*, 2010, raport opracowany na zlecenie Zespołu Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, [http://zds.kprm.gov.pl/przegladaj-raport-o-kapitale-intelektualnym,stan na 7.10.2012 r.](http://zds.kprm.gov.pl/przegladaj-raport-o-kapitale-intelektualnym,stan%20na%207.10.2012.r)

⁵⁶ Należy jednak zwrócić uwagę na kwestię jakości oferowanego kształcenia – kwalifikacje osób posiadających wyższe wykształcenie mogą się różnić pomiędzy państwami (na co wskazują badania PISA). Prawdopodobne jest również, że występują różnice międzyregionalne, jednak nie zidentyfikowano baz danych czy badań pozwalających na analizę tego zjawiska w skali międzynarodowej.

Wykres 5. Dorośli uczestniczący w procesie kształcenia ustawicznego jako odsetek osób w wieku 25–64 lata (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

stępnym miernikiem, który może obrazować stan tego kapitału, w zakresie kształcenia, jest liczba uczniów szkół policealnych i studentów na 10 tys. mieszkańców;

- **kapitał społeczny**, na który składają się normy zachowania, zaufanie, zaangażowanie w działania społeczności – ze względu na jego znaczenie kapitał analizowany był jako odrębny zakres pomiaru różnic (patrz podrozdział 5.1);
- **kapitał relacyjny** związany m.in. z wizerunkiem kraju, powiązaniem z globalną gospodarką – elementy tego kapitału również dotyczą innych zagadnień analizowanych w niniejszym opracowaniu, dlatego jego badanie w części dotyczącej kapitału intelektualnego zostało wyłączone.

Podstawowym wskaźnikiem **kapitału ludzkiego** w regionie jest udział **osób dorosłych z wyższym wykształceniem**. W województwie mazowieckim (6. miejsce, 27%) oraz 5 innych regionach udział ten jest wyższy niż przeciętnie w UE (24%). Choć należy zwrócić uwagę, że różnica ta w przypadku Mazowsza oraz kolejnego regionu Småland med öarna jest niewielka (2–3 pkt. proc.). Spośród 6 regionów-liderów w 4 wartości wskaźnika są dość zbliżone do war-

tości obserwowanej w województwie mazowieckim (Småland med öarna, Közép-Magyarország, Bratislavský kraj, Province de Namur). Dwa z nich to regiony o wyższym od Mazowsza poziomie rozwoju. Różnica w przypadku dwóch z nich przekracza 20% – Yugozapaden i 40% – Île de France (regiony o zbliżonym poziomie zróżnicowania wewnętrznego). Należy zauważyć, że we wszystkich badanych regionach stołecznych (Île de France, Yugozapaden, Bratislavský kraj, Közép-Magyarország) udział osób w wieku 25–64 lata posiadających wyższe wykształcenie jest wyższy niż w województwie mazowieckim. Niska pozycja w stosunku do tych jednostek może wynikać ze znaczenia rolnictwa na Mazowszu i wysokiego poziomu zatrudnienia w tym sektorze (które jest na poziomie zbliżonym do regionów o zdecydowanie niższym poziomie rozwoju gospodarczego, a na tle regionów stołecznych w sektorze rolnym zatrudnienie jest nawet na kilkudziesięciokrotnie wyższym poziomie).

Regiony stanowiące drugą grupę (o udziale osób w wieku 25–64 lata z wyższym wykształceniem poniżej 24% – średnia UE 27) to przede wszystkim jednostki o niższym poziomie rozwoju niż województwo mazowieckie (województwo

małopolskie, Stredné Slovensko, Centru) oraz regiony o podobnym poziomie PKB (Kärnten, Jihovýchod). Na ich tle Mazowsze wypada pozytywnie – różnice są znaczące (wartości niższe o 26–48%). Wpływ na zróżnicowanie poziomu wskaźnika może mieć też liczba uczelni i szkół wyższych w regionach oraz ich jakość – młodzież przenosząca się po szkole średniej do miast oferujących kształcenia na wyższym poziomie, może się tam osiedlać na stałe po zakończeniu studiów. W konsekwencji zwiększa to odsetek osób z wyższym wykształceniem w tych miejscach.

Poziom wykształcenia mieszkańców nie jest jedynym wskaźnikiem obrazującym jakość kapitału ludzkiego, na który składają się również kwalifikacje i umiejętności zdobyte podczas kursów, szkoleń, studiów podyplomowych itp. Wobec szybkich zmian zachodzących w globalnej gospodarce i rozwoju nowych technologii konieczne jest stałe odnawianie, doskonalenie, podnoszenie kwalifikacji i umiejętności (zarówno ogólnych, jak i zawodowych) oraz pogłębianie wiedzy mieszkańców i pracowników (kształcenie ustawiczne). Zakłada się, że im wyższy **udział osób w wieku 25–64 lata uczestniczących w procesie uczenia się przez całe życie**, tym większe możliwości szybkiego i elastycznego dostosowania się do zmieniających się warunków na rynku pracy. Ma to kluczowe znaczenie dla podnoszenia konkurencyjności (w tym produktywności pracy) i innowacyjności regionalnej gospodarki.

Udział dorosłych uczestniczących w procesie uczenia się przez całe życie w badanych regionach jest bardzo zróżnicowany. Można je podzielić na trzy grupy – liderów (3), regiony o przeciętnej wartości wskaźnika (4) i regiony najsłabsze pod tym względem (6). Województwo mazowieckie należy do drugiej grupy (2. miejsce w grupie, ogólnie zajmuje 5. miejsce wśród analizowanych regionów) – 8% osób w wieku 25–64 lata uczestniczyło w kursie lub szkoleniu w ostatnim czasie⁵⁷. W stosunku do najlepszego pod tym względem regionu Småland med öarna jest to wartość niemal trzykrotnie niższa⁵⁸.

⁵⁷ Wskaźnik w bazie Eurostat pochodzi z cyklicznych badań sondażowych European Union Labour Force Survey (LFS), wartość prezentuje odpowiedzi reprezentatywnej grupy respondentów, którzy w ciągu 4 tygodni poprzedzających badanie uczestniczyli w kursie/szkoleniu.

⁵⁸ Kraje skandynawskie (Szwecja, Dania oraz Finlandia) są europejskimi liderami pod tym względem (powyżej 20%), natomiast w Bułgarii i Rumunii wartość wskaźnika należy do

Mazowsze na tle regionów o wyższym lub podobnym poziomie rozwoju wypada dość słabo. Wyprzedzane jest, w udziale dorosłych uczestniczących w procesie kształcenia ustawicznego, przez 4 z 6 regionów, przy czym w 3 z nich wartość wskaźnika przewyższa średnią unijną (Småland med öarna, Kärnten, Bratislavský kraj)⁵⁹. Jihovýchod oraz Emilia-Romagna to dwa regiony o najbardziej zbliżonym do województwa mazowieckiego poziomie „popularności” kształcenia ustawicznego wśród mieszkańców. W czeskiej jednostce wartość jest o 0,3 pkt. proc. wyższa (104% wartości dla Mazowsza), a we włoskiej – o 0,5 pkt. proc. niższa (93,1%). Poza regionem Île de France (88,9% wartości dla Mazowsza) w pozostałych poddanych analizom jednostkach wartość wskaźnika jest znacząco niższa od wartości dla Mazowsza (o 59–78%), a także niższa niż przeciętnie w Polsce. Są to wszystkie regiony o niższym poziomie rozwoju oraz jednostki charakteryzujące się podobnym poziomem zróżnicowania wewnętrznego, co województwo mazowieckie.

Przyczyn tego zróżnicowania może być wiele, m.in. dostępność kursów i szkoleń (w tym również dostępność cenowa, poziom rozwoju e-kształcenia – kształcenia na odległość), podejście mieszkańców do kwestii samorozwoju (chęć poznania, wewnętrzna potrzeba kształcenia, podnoszenia kwalifikacji i umiejętności) czy podejście pracodawców (którzy mogą wymagać od pracowników systematycznego doksztalcania się). Do konsekwencji można natomiast zaliczyć np.: niższą elastyczność pracowników, dezaktualizację kwalifikacji, co w obecnych warunkach powoduje niższą atrakcyjność takich osób na rynku pracy, a w efekcie może sprzyjać wysokiemu bezrobociu oraz ograniczać rozwój gospodarczy w regionie⁶⁰.

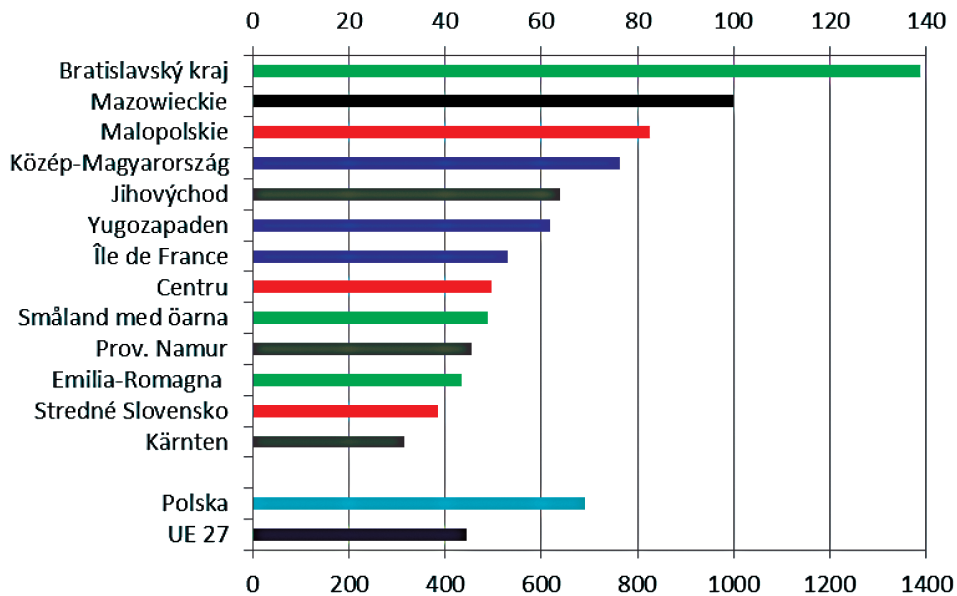
Województwo mazowieckie ze swoimi aspiracjami rozwojowymi powinno zatem położyć większy nacisk na programy promocji i rozwoju kształcenia ustawicznego w regionie, w tym szczególnie na obszarach wiejskich, gdzie praw-

najniższych (ok. 1,5%).

⁵⁹ Udział osób dorosłych uczestniczących w procesie kształcenia ustawicznego w dwóch ostatnich regionach odbiera od wartości przeciętnej w krajach, do których jednostki te należą – w Karyntii *in minus* (o ok. 2 pkt. proc.), a w Kraju Bratysławskim *in plus* (o ok. 7 pkt. proc.).

⁶⁰ Gierańczyk W., *Innowacyjność jako główny filar rozwoju społeczeństwa informacyjnego Europy*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu”, nr 13/2009, Warszawa-Kraków.

Wykres 6. Liczba uczniów szkół policealnych i studentów na 10 tys. mieszkańców (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

dopodobnie świadomość jego znaczenia jest najniższa.

Wskaźnikiem mającym obrazować stan kapitału strukturalnego jest **liczba uczniów szkół policealnych i studentów szkół wyższych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców** (wykres 6)⁶¹. Jest to miara pośrednia zastosowana ze względu na brak innych bezpośrednich i porównywalnych danych dla regionów europejskich. Przyjęto założenie, że im więcej szkół, tym więcej przyciągają uczniów i studentów (z regionu, ale również z innych jednostek). Wartość wskaźnika obrazuje potencjał regionów w kształceniu średnio i wysoko wykwalifikowanych kadr dla gospodarki.

W 2008 r. województwo mazowieckie należało pod tym względem do grona liderów (929 os. na 10 tys. mieszk.), wraz z wyżej rozwiniętym słowackim regionem Bratislavský kraj (o 40% więcej). Warto zauważyć zdecydowanie silniejszą pozycję Polski na tle Unii Europejskiej – spośród 13 regionów jedynie w 4 wartość wskaźnika jest wyższa niż przeciętnie w Polsce, a tylko w 3 jest niższa niż średnia wartość obserwowana w krajach Unii Europejskiej. Na tej podstawie można jedynie częściowo stwierdzić, że potencjał Mazowsza

⁶¹ Poziom kształcenia 4–6 zgodnie z International Standard Classification of Education.

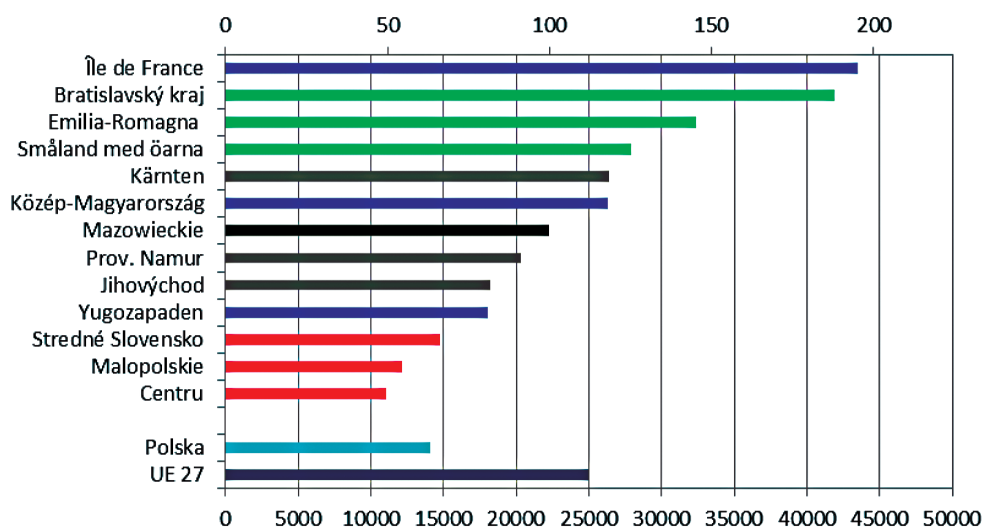
w kształceniu średnio i wysoko wykwalifikowanych kadr jest wysoki. Pełna analiza wymagałaby oceny poziomu oferowanego kształcenia, co uniemożliwia dostępność danych na ten temat jedynie na poziomie krajowym, a nie regionalnym (por. *Programme for International Student Assessment – PISA*, prowadzony przez OECD).

Jednoznaczna ocena poziomu kapitału intelektualnego w województwie mazowieckim w odniesieniu do regionów referencyjnych jest trudna. Pod względem kapitału ludzkiego region należy raczej do grupy o przeciętnym jego poziomie (5–6. miejsce w zależności od wskaźnika), wyraźnie wyróżniając się natomiast w ramach wskaźnika obrazującego kapitał strukturalny (2. miejsce). Uwaga władz regionu powinna zostać skoncentrowana szczególnie na popularyzacji koncepcji *lifelong learning*, która ma kluczowe znaczenie dla podnoszenia konkurencyjności i innowacyjności gospodarki.

5.3. Poziom rozwoju gospodarczego

W zakresie objętym badaniem rozwój gospodarczy był mierzony wskaźnikami związanymi z wąsko rozumianym wzrostem gospodarczym,

Wykres 7. PKB mierzony PSN w euro *per capita* (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

ponieważ zagadnienia związane z przedsiębiorczością oraz rynkiem pracy są w opracowaniu analizowane odrębnie.

PKB *per capita* mierzony parytetem siły nabywczej (PSN) jest jednym z podstawowych i jednocześnie najczęściej używanych syntetycznych wskaźników rozwoju gospodarczego oraz zamożności. Informuje o wysokości PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca po uwzględnieniu wysokości cen w danym regionie, co pozwala na dokonywanie bardziej miarodajnych porównań między jednostkami znajdującymi się w różnych krajach.

Województwo mazowieckie plasuje się w środku stawki w zakresie tego wskaźnika (wykres 7). Jest to spowodowane metodologią wyboru regionów referencyjnych, których większość była wybierana właśnie na jego podstawie. W związku z tym większą uwagę należy poświęcić regionom wybranym na podstawie podobieństwa do województwa mazowieckiego w zakresie zróżnicowania wewnętrznego.

Regiony te różnią się między sobą w sposób znaczący. Île de France ma najwyższy PKB *per capita* mierzony PSN dla wszystkich regionów. Jego wartość jest prawie dwukrotnie wyższa niż na Mazowszu i przewyższa nawet regiony wy-

brane na podstawie wyższego niż województwo mazowieckie poziomu rozwoju gospodarczego. Pozostałe 2 regiony o podobnym zróżnicowaniu (Közép-Magyarország oraz Yugozapaden) można uznać za zbliżone do Mazowsza pod względem poziomu PKB *per capita* mierzonych PSN (ich wartości nie odbiegają o więcej niż +/- 20% w stosunku do województwa mazowieckiego).

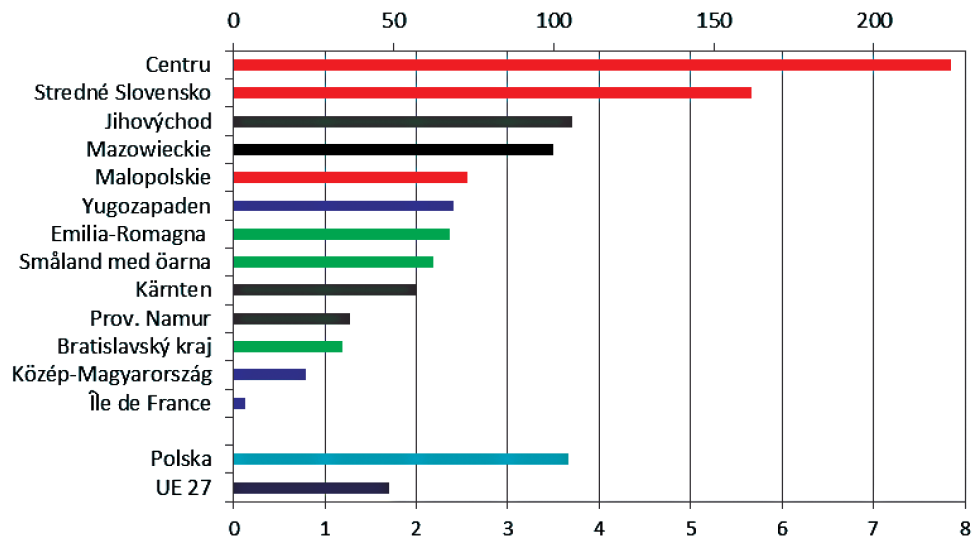
Mazowsze wypada bardzo korzystnie na tle kraju. Wartość PKB *per capita* mierzonych za pomocą PSN jest w województwie mazowieckim o ponad 58% wyższa niż średnia wartość dla kraju. Znajduje się ona jednak w dalszym ciągu poniżej średniej dla UE27. W 2008 r. Mazowsze uzyskało 89,2% tej wartości.

Struktura sektorowa wartości dodanej pozwala na ukazanie, jaki jest udział poszczególnych sektorów gospodarki w tworzeniu regionalnego PKB. W badaniu został zastosowany podział na cztery sektory – rolnictwo, przemysł, budownictwo oraz usługi⁶².

Udział rolnictwa w strukturze wartości dodanej w dzisiejszej gospodarce ma charakter mar-

⁶² Brak wyodrębnienia usług rynkowych i nierynkowych wynika ze specyfiki przedstawiania danych w bazach Eurostat, które są prezentowane według dwóch różnych metodologii w zależności od krajów. Niestety jedna z nich uniemożliwia dokonanie tego typu podziału.

Wykres 8. Udział rolnictwa w tworzeniu wartości dodanej regionu jako odsetek wartości dodanej ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

ginalny. Wewnętrzna produkcja rolnicza pełni ważną rolę w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, ale ze względu na swoją niższą od pozostałych sektorów produktywność oraz wysokie koszty jednostkowe musi być dotowana (przede wszystkim przez Wspólną Politykę Rolną).

Województwo mazowieckie charakteryzuje się wysokim udziałem sektora rolniczego w regionalnej wartości dodanej (wykres 8). Zdecydowanie przewyższa pod tym względem pozostałe regiony, w których położone są duże miasta. W zakresie tego wskaźnika uwidacznia się dość wyraźna różnica między regionami leżącymi w krajach starej i nowej Unii. Udział rolnictwa w kreowaniu PKB tych pierwszych jest zdecydowanie niższy. Obraz ten zaburzają regiony aglomeracyjne (Bratislavský kraj oraz Közép-Magyarország), które ze względu na swoją specyfikę mają niski udział rolnictwa w tworzeniu regionalnej wartości dodanej. Kumulacja tych dwóch cech (aglomeracyjny charakter regionu i położenie w starej unii) powoduje, że w Île de France udział rolnictwa w regionalnej gospodarce jest śladowy (0,12%). Na drugim biegunie znajduje się rumuński region Centru, gdzie udział rolnictwa w produkcji gospodarczej sięga 7,8% i nie wynika to z siły sektora rolniczego, ale ze słabości pozostałych.

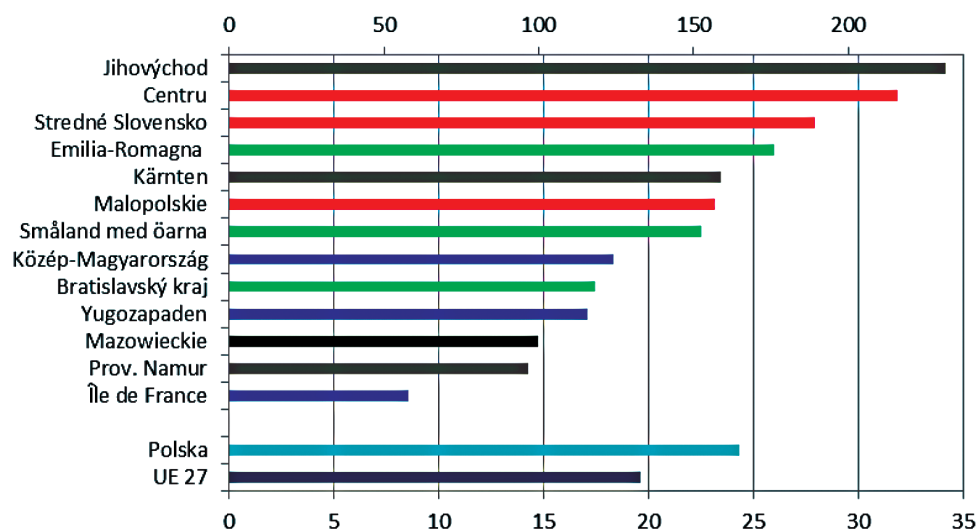
W województwie mazowieckim jest on na poziomie nieaglomeracyjnych regionów leżących w Europie Środkowo-Wschodniej (wynosi 3,5%), choć nawet wewnątrz tej grupy zróżnicowania są wyraźne. Należy zwrócić uwagę, że Mazowsze znalazło się przede wszystkim w otoczeniu regionów o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, czego nie można uznać za zjawisko pozytywne. Najbardziej zbliżonym do województwa mazowieckiego pod względem udziału rolnictwa w PKB regionu jest czeski region Jihovýchod, w którym uprawia się głównie zboża na potrzeby lokalnych browarów oraz hoduje bydło⁶³. Region ten jest także znany z produkcji win⁶⁴. Należy pamiętać, że sektor rolniczy na Mazowszu jest bardzo zróżnicowany. Z jednej strony znajdują się w nim towarowe gospodarstwa, zbliżone w swojej działalności do podmiotów gospodarczych w innych sektorach, a z drugiej znacząca liczba niewielkich gospodarstw, które produkują przede wszystkim na własne potrzeby. Ponad połowa mazowieckich gospodarstw rolnych nie przekracza powierzchni 5 ha⁶⁵. Towarami o najwyższym

⁶³ Southmoravia region portal - Basic information about the South Moravian Region, <http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?ID=25940&TypeID=2> - stan na 29.11.2012 r.

⁶⁴ Official presentation of Moravian and Czech vines, <http://www.wineofczechrepublic.cz/3-4-statistics-charts-en.html> - stan na 29.11.2012 r.

⁶⁵ Rocznik statystyczny rolnictwa, Główny Urząd Statystyczny,

Wykres 9. Udział przemysłu w tworzeniu wartości dodanej regionu jako odsetek wartości dodanej ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

udziale w strukturze produkcji rolniczej w województwie mazowieckim były w 2009 r.: owoce (14,1%), warzywa (10,5%), zboża (10,9%) wśród produktów roślinnych oraz mleko krowie (21,8%) i produkcja żywca wieprzowego (8,5%) w ramach produkcji zwierzęcej⁶⁶.

Województwo mazowieckie charakteryzuje się zbliżonym w stosunku do średniej dla kraju udziałem rolnictwa w regionalnej wartości dodanej (95,6% wartości dla Polski). Jest on jednak ponad dwukrotnie wyższy, niż wynosi średnia dla regionów całej Unii (205% wartości dla UE27). Wynika z tego, że Mazowsze pozostaje pod względem udziału rolnictwa w wartości dodanej na zbliżonym do reszty kraju poziomie, a Polska pozostaje w tym zakresie zdecydowanie powyżej średniej europejskiej, co świadczy o mniej nowoczesnej strukturze gospodarki.

Sektor przemysłowy jest bardzo zróżnicowany. W jego ramach występują zarówno branże tradycyjne mające destrukcyjny wpływ na środowisko, jak i bardzo nowoczesne, będące jednocześnie bardziej ekologicznymi. W związku z tym trudno jednoznacznie ocenić, jaki jego udział jest korzystny dla całościowej struktury gospodarki, ponieważ zależy to od branż dominujących w danym regionie i ich wpływu na gospodarkę oraz

na środowisko. W krajach należących do byłego bloku wschodniego stawiano przede wszystkim na przemysł ciężki (głównie wydobywczy i hutniczy, choć na Mazowszu była rozwinięta także produkcja samochodów), czego reminiscencje pozostają widocznie do dziś, mimo upływu czasu.

Podobnie jak w przypadku rolnictwa wśród regionów o najwyższym udziale przemysłu w strukturze wartości dodanej znajdują się wszystkie regiony o niższym poziomie rozwoju od województwa mazowieckiego, ale wysoko znajdują się też te o wyższym stopniu rozwoju (przede wszystkim Emilia-Romagna), a najwyższym udziałem przemysłu w regionalnym PKB charakteryzuje się czeski Jihovýchod, w którym rozwinięty jest przemysł maszynowy, elektroniczny oraz drzewny (wykres 9)⁶⁷. W regionie tym rozwinęło się także kilkadziesiąt parków przemysłowych oraz inkubatorów technologicznych⁶⁸. Świadczy to o wspieraniu sektora przemysłowego przez administrację publiczną.

Województwo mazowieckie, na tle regionów referencyjnych, charakteryzuje się niskim udziałem przemysłu w tworzeniu regionalnej wartości

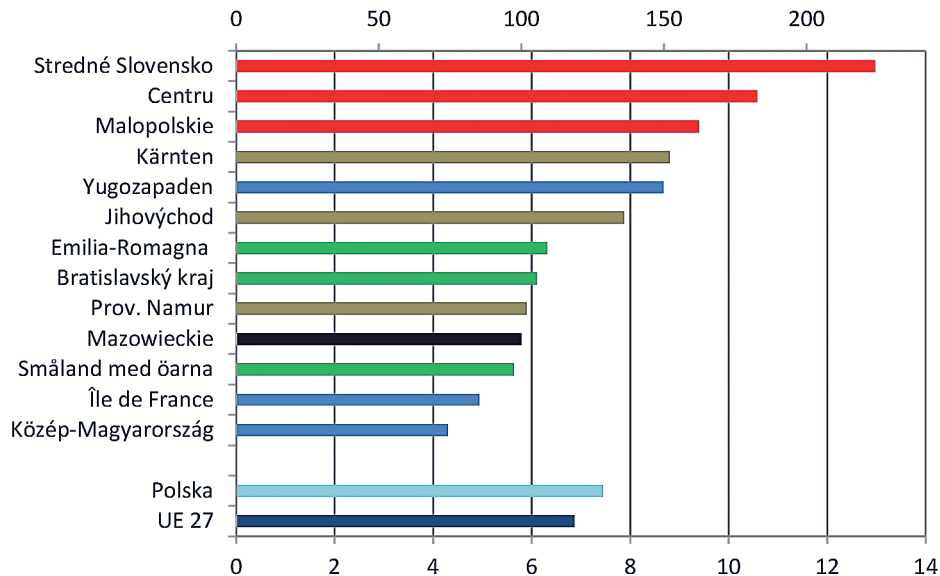
⁶⁷ Patrz np.: EU2009.cz - South Moravian Region, <http://www.eu2009.cz/en/czech-republic/regions/south-moravia-region/south-moravian-region-335/index.html> albo http://www.kr-vysocina.cz/en/vismo5/dokumenty2.asp?id_org=450028&id=1016&p1=1027 - stan na 4.12.2012 r.

⁶⁸ Patrz np.: Southern Moravian Innovation Centre, <http://www.jic.cz/en/> - stan na 4.12.2012 r.

Warszawa, 2011 r. - http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/rs_rocznik_rolnictwa_2011.pdf - stan na 29.11.2012 r.

⁶⁶ Tamże - udziały w całości produkcji rolniczej.

Wykres 10. Udział budownictwa w tworzeniu wartości dodanej regionu jako odsetek wartości dodanej ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

dotychczas (14,7%). Daje to Mazowszu trzecią od końca pozycję przed Prowincją Namur oraz regionem Île de France, których gospodarki opierają się głównie na usługach (podobnie jak mazowiecka). Biorąc pod uwagę wielkość województwa mazowieckiego (zarówno mierzoną powierzchnią, jak i liczbą mieszkańców), nie ma w nim wielu zakładów przemysłowych działających na dużą skalę. Do najbardziej znanych można zaliczyć rafinerię w Płocku należącą do koncernu Orlen S.A., Mazowieckie Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego „Agros-Tarczyn” oraz zakłady produkcji wędlin JBB. Mimo istotnego wpływu i kształtowania przez nie gospodarki w skali lokalnej, nie wpływają na znaczącą rolę przemysłu w gospodarce regionu.

Udział sektora przemysłowego w strukturze regionalnej wartości dodanej jest w województwie mazowieckim niższy zarówno od średniej dla Polski (60,7% wartości dla kraju), jak i dla UE27 (75,2% wartości dla UE).

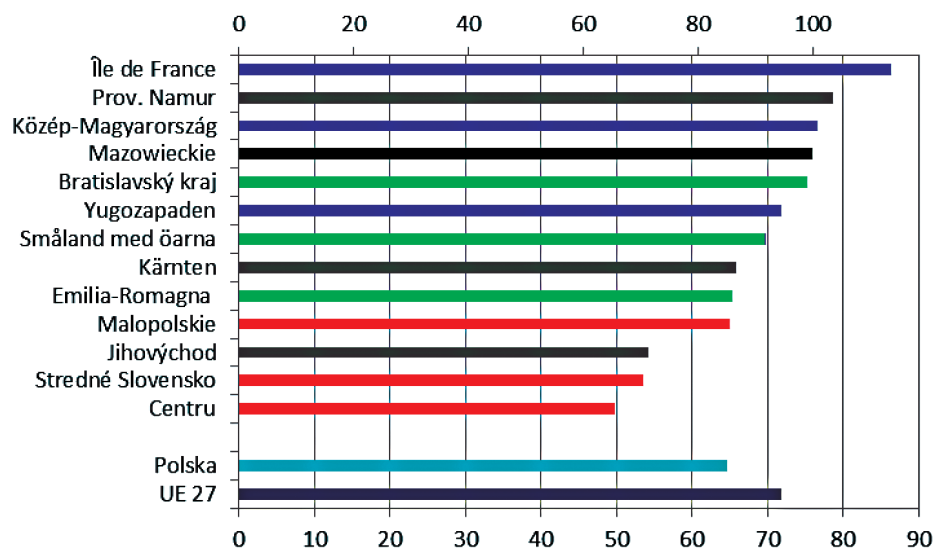
Sektor budownictwa obejmuje prace związane z tworzeniem obiektów budowlanych niezależnie od sektora, w którym mają być wykorzystywane później. Jego wysoki udział w tworzeniu

regionalnej wartości dodanej może świadczyć o wysokich nakładach na środki trwałe (zarówno prywatnych, jak i publicznych), które mają wspomagać rozwój gospodarki w przyszłości.

Najwyższy udział sektora budownictwa w tworzeniu regionalnej wartości dodanej występuje w najsłabiej rozwiniętych regionach, a wśród regionów o jego najniższym udziale znajdują się głównie regiony o najwyższym poziomie rozwoju (wykres 10). Jest to związane z niedoborami w zakresie różnego typu infrastruktury w regionach niżej rozwiniętych, które są aktualnie uzupełniane za pomocą środków własnych i europejskich. W regionach wyżej rozwiniętych potrzeby związane z „twardą” infrastrukturą są zazwyczaj mniejsze, z czego wynika niższy udział sektora budownictwa w tworzeniu wartości dodanej.

Województwo mazowieckie charakteryzuje się niskim udziałem sektora budowlanego w tworzeniu wartości dodanej (5,8%). Plasuje się ono na 10. miejscu, w sąsiedztwie regionów o wyższym od siebie poziomie rozwoju. Biorąc pod uwagę znane i szerokie potrzeby Mazowsza w zakresie infrastruktury, nie można tej wartości wskaźnika i pozycji zajmowanej przez region uznawać za korzystną. Należy jednak pamiętać, że

Wykres 11. Udział usług w tworzeniu wartości dodanej regionu jako odsetek wartości dodanej ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

w ostatnich latach intensywność prac firm sektora budowlanego i wielkość wytwarzanej przez niego wartości dodanej jest bardzo mocno związana z dostępnością środków pochodzących z funduszy europejskich (przede wszystkim w państwach tzw. nowej unii). Ich dostępność w 2008 r. należy ocenić jako niską, ponieważ był to początek obowiązywania aktualnej perspektywy budżetowej (2007–2013). Przygotowanie dużych projektów inwestycyjnych oraz ich przeprowadzenie wymaga dłuższego okresu, w związku z czym prawdopodobne jest, że w kolejnych latach udział sektora budowlanego w województwie mazowieckim wzrośnie w sposób znaczący. Prawdopodobne apogeum nastąpi w 2012 r., na co poza większą dostępnością środków pomocowych, wpływ będzie miało przyspieszenie prac związanych z turniejem EURO2012, który odbywał się w Polsce i na Ukrainie na przełomie czerwca i lipca 2012 r.

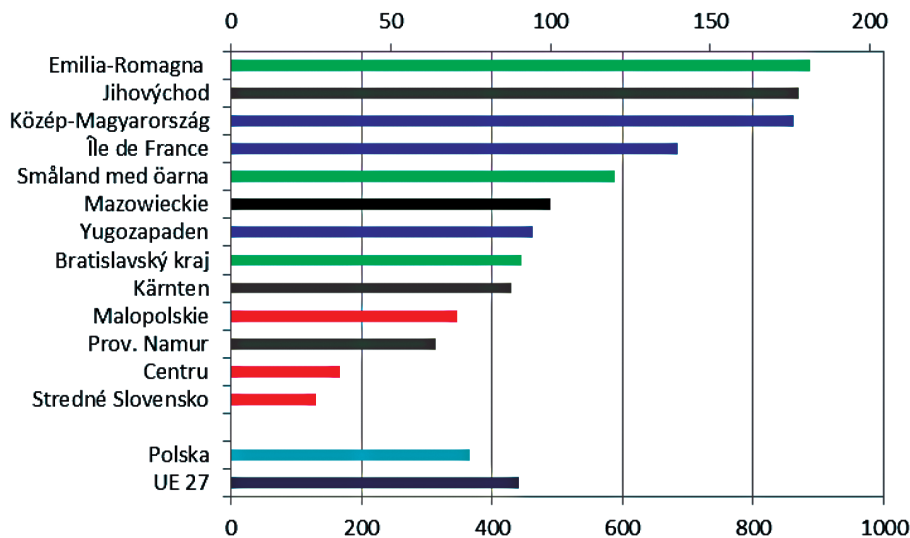
W 2008 r. województwo mazowieckie miało niższy udział sektora budowlanego w wartości dodanej zarówno od Polski (77,7% wartości dla kraju), jak i od Unii Europejskiej (84,3% wartości dla UE27).

Wysoki udział usług w tworzeniu wartości dodanej jest charakterystyczny dla krajów wyso-

ko rozwiniętych i tzw. postprzemysłowej struktury gospodarki. Dynamiczny rozwój sektora usług został wzmocniony przez rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), które umożliwiły powszechne ich świadczenie niezależnie od fizycznej odległości między usługodawcą i usługobiorcą. Z uwagi na dynamiczny rozwój tego sektora staje się on coraz ważniejszym polem uzyskiwania przewag konkurencyjnych.

Sektor usług ma największy udział w tworzeniu wartości dodanej we wszystkich badanych regionach. Tylko w jednym z nich stanowi mniej niż 50% (w regionie Centru – 49,7%) (wykres 11). Należy zauważyć, że zróżnicowanie w zakresie tworzenia wartości dodanej przez usługi jest zdecydowanie mniejsze niż w pozostałych sektorach. Ich udział w tworzeniu gospodarki regionu Île de France, w którym jest on najwyższy (stanowi 86,4%), jest niespełna 2 razy wyższy niż w regionie o ich najmniejszym udziale. W budownictwie stosunek ten wyniósł 3:1, w przemyśle 4:1, a w rolnictwie aż 63:1. Mimo to różnice i prawidłowości są wyraźne. Wśród regionów o najwyższym udziale usług dominują te, w których znajdują się największe miasta, których oddziaływanie ma charakter ponadregionalny (przede wszystkim regiony stołeczne).

Wykres 12. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 000 mieszkańców (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)*

* UE27 na podstawie danych z 25 państw – bez Luksemburga i Malty.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Województwo mazowieckie zajmuje w tym rankingu wysokie, 4. miejsce. Udział usług w strukturze wartości dodanej brutto w 2008 r. wyniósł 76%. Tak wysoka jego wartość wynika przede wszystkim z roli aglomeracji warszawskiej, której gospodarka jest oparta na usługach prawie w całości. O prawidłowości tego twierdzenia przekonuje obecność w ścisłej czołówce wszystkich regionów stołecznych. Mazowsze charakteryzuje się wyższym od Polski (118%) oraz od Unii Europejskiej (106%) udziałem usług w gospodarce. Tak jak w przypadku regionów referencyjnych wartości dla Polski i UE są do siebie zbliżone.

5.4. Poziom przedsiębiorczości

Na potrzeby tego opracowania przyjęto definicję przedsiębiorczości Griffina, który rozumie ją jako proces organizowania, prowadzenia działalności gospodarczej oraz podejmowania związanej z nią ryzyka⁶⁹. Do podstawowych wskaźników obrazujących poziom przedsiębiorczości zalicza się: wskaźniki obrazujące aktywność gospodarczą mierzoną liczbą podmiotów gospodarczych

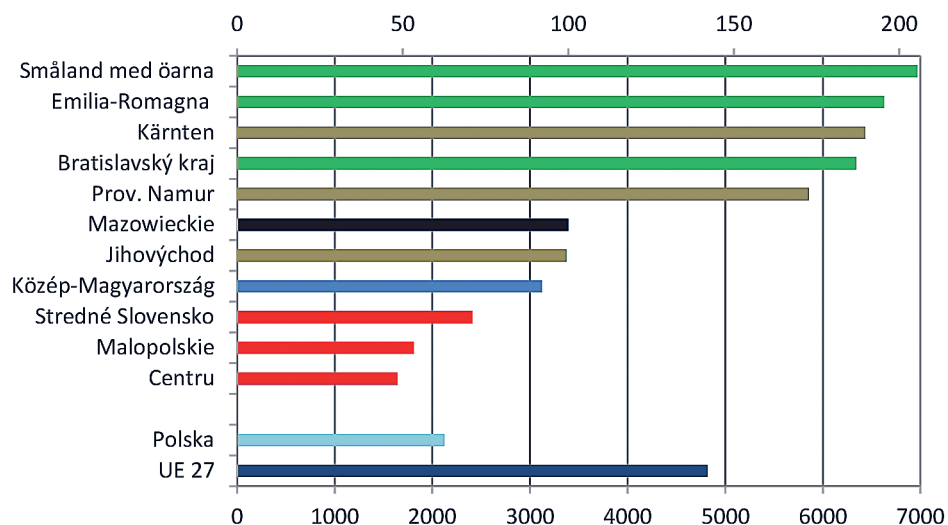
w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (rzadziej na 10 tys. aktywnych zawodowo), działalność przedsiębiorstwa obejmującą strukturę wielkościową i branżową, rentowność, nakłady inwestycyjne, liczbę pracujących. Poziom przedsiębiorczości w niniejszym badaniu ocenia się za pomocą dwóch wskaźników: liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców oraz nakładów na środki trwałe w przedsiębiorstwach.

Pierwszy wskaźnik informuje o tym, jakie jest „zagęszczenie” podmiotów gospodarczych na danym terenie. Liczba podmiotów gospodarczych pozwala określić, na ile aktywna gospodarczo jest populacja zamieszkująca dany region. Dzięki wysokiej liczbie przedsiębiorstw tworzą się także sieci o różnym charakterze (konkurencja, kooperacja, podwykonawstwo), dzięki którym wzrasta poziom zaufania.

Liczba przedsiębiorstw na 10 000 mieszkańców w regionach referencyjnych jest mocno zróżnicowana. Zarysowuje się kilka grup regionów. W czołówce znajdują się Emilia-Romagna, Jihovýchod oraz Közép-Magyarország. We wszystkich tych jednostkach liczba przedsiębiorstw znajduje się w przedziale 860–890 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (wykres 12). W pierwszych dwóch dość silne są sektory związane z przemysłem

⁶⁹ Griffin R.W., 1996, *Podstawy zarządzania organizacjami*, WN PWN, Warszawa.

Wykres 13. Nakłady inwestycyjne na środki trwałe w przedsiębiorstwach w euro per capita (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=11)

*UE27 na podstawie danych z 24 państw – bez Bułgarii, Hiszpanii i Francji. Brak danych dla regionów Île de France i Yugozapaden.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

i budownictwem, natomiast region węgierski jest regionem o dominującej pozycji Budapesztu. Mazowsze zajmuje 6. pozycję w rankingu i znajduje się w drugiej grupie o zbliżonej liczbie podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (430–490). Stanowią ją głównie regiony, w których istnieje dominujące duże miasto (Warszawa, Bratysława, Sofia). Ich cechą wspólną jest także położenie w nowych krajach UE. Zdecydowanie najniższa jest liczba podmiotów gospodarczych w rejonach Centru oraz Stredné Slovensko (poniżej 200 na 10 000 mieszkańców). Wysoka liczba podmiotów gospodarczych wydaje się wykazywać związek ze zróżnicowaną strukturą gospodarki (ale z niskim udziałem rolnictwa), istnieniem dużych ośrodków miejskich (choć nie jest to reguła bez wyjątków, o czym świadczy wysoka pozycja regionu szwedzkiego Småland med öarna) oraz generalnym bogactwem. To ostatnie to raczej nie przyczyna, a skutek dużej koncentracji przedsiębiorstw, w których wypracowywany jest PKB, oraz wysokiej liczby i jakości powiązań między nimi, dzięki którym możliwy jest efekt synergii.

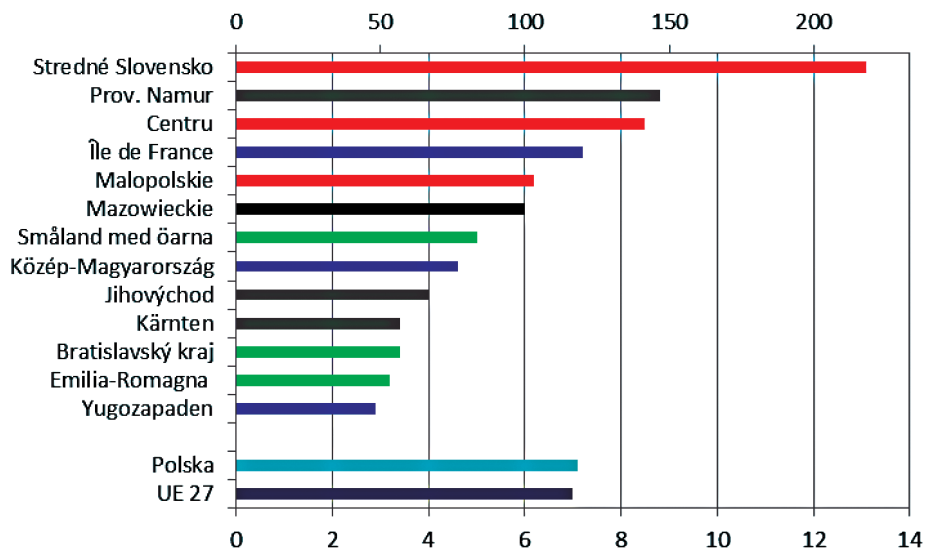
Mazowsze charakteryzuje się ponadprzeciętnym zagęszczeniem podmiotów gospodarczych zarówno w skali kraju (134%), jak i UE (111% war-

tości dla UE27). W przypadku województwa mazowieckiego (i danych dla Polski w ogóle) należy pamiętać, że są one tworzone na podstawie danych z rejestru REGON, a te nie zawsze odzwierciedlają stan rzeczywisty⁷⁰. Przedsiębiorcy często nie zgłaszają zakończenia prowadzenia działalności gospodarczej, więc ich firmy pozostają w rejestrze, mimo zaprzestania faktycznego funkcjonowania. Może to oznaczać, że rzeczywista liczba firm jest niższa niż wykazana w statystyce. Nie oznacza to jednak, że województwo mazowieckie wypadłoby gorzej na tle regionów referencyjnych, ponieważ podobne problemy mogą dotyczyć także innych krajów.

Akumulacja kapitału jest jednym z podstawowych źródeł wzrostu gospodarczego, ponieważ dzięki niej może nastąpić zarówno wzrost produktywności pracy, jak i realnych wynagrodzeń będących jego konsekwencją. Inwestycje przedsiębiorstw są zaś podstawowym źródłem kapitału w gospodarce – a im wyższe, tym lepsze perspektywy rozwoju gospodarki. Inwestowanie w środki trwałe jest związane z ich odbudową

⁷⁰ REGON – Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej, prowadzony przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego. Pod tym pojęciem rozumie się także numer identyfikacyjny REGON, czyli 9-cyfrowy kod podmiotu gospodarki narodowej w powyższym rejestrze.

Wykres 14. Stopa bezrobocia rejestrowanego w procentach (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

(np. wymianą starszych maszyn na nowe) lub zwiększaniem skali działalności (np. budowa nowej fabryki). Inwestując w środki trwałe, przedsiębiorcy wykazują chęć prowadzenia swojej działalności w dłuższym terminie, zakładając ich amortyzację. Pośrednio ich poziom wskazuje więc także klimat i możliwości rozwoju przedsiębiorstw w danym regionie.

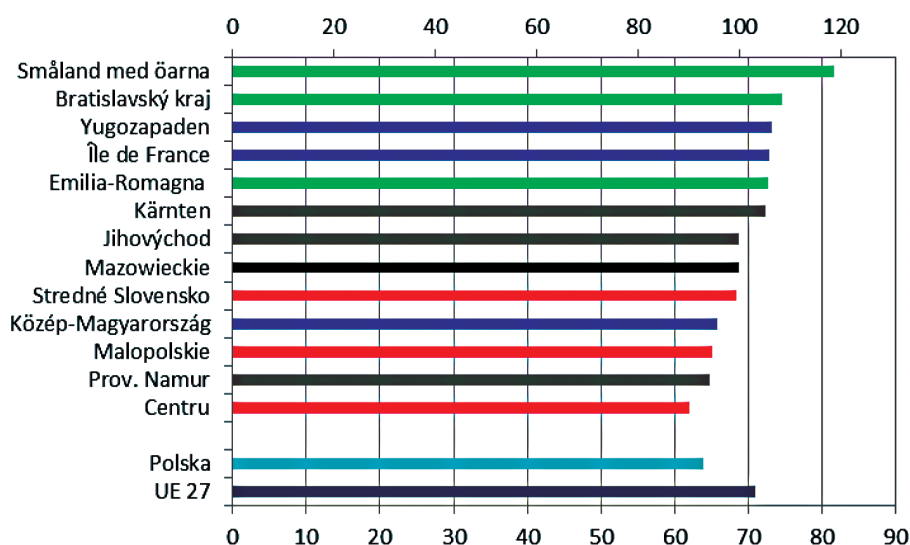
Wśród regionów o najwyższych wskaźnikach **nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w przeliczeniu na mieszkańca** znalazły się wszystkie o wyższym niż województwo mazowieckie poziomie rozwoju gospodarczego (wykres 13). Można do nich zaliczyć także Kärnten, który co prawda jest w klasie podobnych, ale charakteryzuje się wyższym od Mazowsza poziomem PKB *per capita*. Świadczy to o lokalizacji w tych regionach wielu przedsiębiorstw, które dążą do rozwoju i poświęcają na to znaczne środki finansowe. Innym czynnikiem, który ma wpływ na wysokość wskaźnika, jest stosunkowo niewielka liczba ludności zamieszkującej czołowe regiony (4 z 5 mają poniżej 1 mln mieszkańców). Jedynym obszarem o znacznej liczbie mieszkańców w tej grupie jest region Emilia-Romagna, liczący ponad 4 mln mieszkańców.

Województwo mazowieckie znajduje się co prawda zaraz za czołową grupą, jeśli brać pod

uwagę jego pozycję (zajmuje 6. miejsce), jednak pod względem wartości nakładów inwestycyjnych na mieszkańca dzieli je od nich przepaść. Na Mazowszu (3400 euro *per capita*) są one o połowę niższe niż w regionach charakteryzujących się najwyższymi wartościami w tym zakresie (6300–7000 euro *per capita*), a jednocześnie dwukrotnie wyższe od tych o najniższych wartościach (Małopolska i Centru), gdzie wartości te znajdują się znacznie poniżej 2000 euro *per capita*. Najbardziej zbliżonymi do województwa mazowieckiego pod względem nakładów inwestycyjnych na środki trwałe są regiony Jihovýchod oraz Közép-Magyarország.

Mazowsze zdecydowanie przewyższa średnią dla Polski w zakresie nakładów przedsiębiorstw na środki trwałe (160%), ale jednocześnie bardzo wiele brakuje mu do średniej unijnej w tym zakresie (jedynie 70% wartości UE27). Świadczy to o głębokiej różnicy dzielącej Polskę od UE jako całości, a jeszcze głębszej od państw o najwyższych wskaźnikach nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Można przypuszczać, że w dużej mierze granica ta przebiega między krajami starej i nowej Unii, a ewentualne anomalie wynikają ze specyficznego charakteru niektórych regionów (np. regiony miejskie i aglomeracyjne).

Wykres 15. Udział populacji aktywnej zawodowo w populacji w wieku 15–64 lata w procentach (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

5.5. Poziom aktywności zawodowej

Sytuacja na rynku pracy jest opisywana najczęściej za pomocą wskaźnika aktywności zawodowej mieszkańców (mierzonej jako udział osób aktywnych zawodowo wśród ludności w wieku produkcyjnym) oraz wskaźników zatrudnienia (obrazujących liczbę zatrudnionych, strukturę zatrudnienia, status zatrudnionych, czas pracy itp.) i bezrobocia (stopa bezrobocia, bezrobocie długotrwałe, bezrobocie wg płci, wieku, wykształcenia). Informacjami uzupełniającymi są dane o wysokości wynagrodzeń czy kosztach pracy. Biorąc pod uwagę ograniczoną dostępność danych na poziomie regionalnym, aktywność zawodową w tym badaniu będzie analizowana na podstawie stopy bezrobocia, udziału populacji aktywnej zawodowo w populacji w wieku produkcyjnym oraz w strukturze sektorowej zatrudnienia.

Należy zwrócić uwagę, że analiza danych dotyczących rynku pracy z 2008 r. ma ograniczone zastosowanie do analizy sytuacji bieżącej. Jednym z następstw światowego kryzysu gospodarczego był znaczący wzrost liczby bezrobotnych, a tym samym spadek udziału populacji aktywnej zawodowo. W różnych regionach zjawiska te następowały z różnym nasileniem⁷¹.

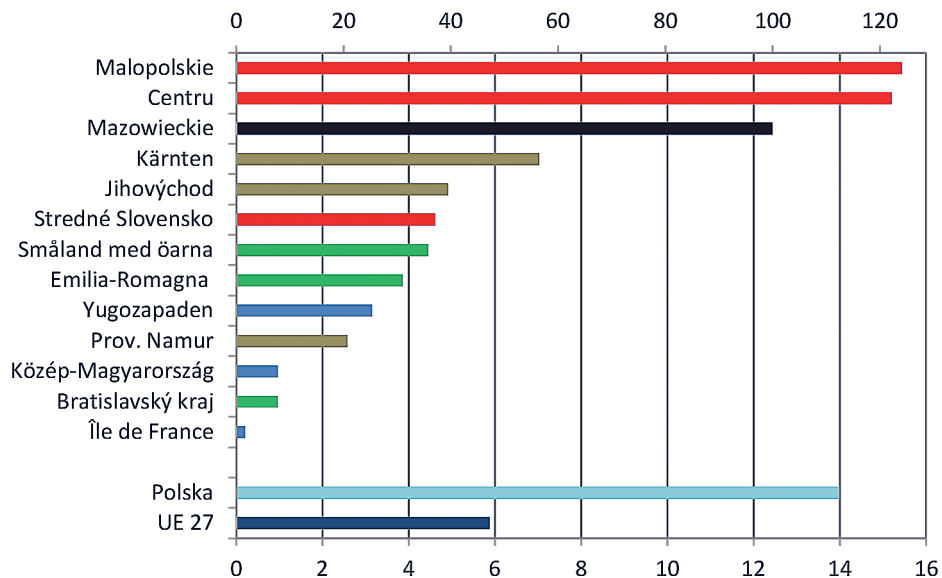
⁷¹ Patrz np.: Ochrymiuk M., Rogut A., 2011, *Dostosowania na*

Stopa bezrobocia rejestrowanego jest wskaźnikiem informującym o tym, jaka część osób w wieku produkcyjnym, zdolnych do pracy, pozostaje bezrobotna. Stopa bezrobocia wyższa niż 4% jest zazwyczaj problemem społecznym i ma wymiar negatywny, ponieważ część populacji, która jest zdolna do pracy, nie wytwarza żadnej wartości dodanej, a jej utrzymanie jest cedowane na innych członków społeczeństwa lub państwo (co pośrednio również obciąża społeczeństwo). Przyjmuje się, że taki udział bezrobotnych (4%) jest związany z rotacją miejsca pracy, czasem potrzebnym na znalezienie pierwszego miejsca zatrudnienia oraz z bezrobociem wynikającym z niedostosowania oczekiwań poszukujących pracy i oferujących pracę. W uproszczeniu można przyjąć, że stopa bezrobocia poniżej 4% oznacza, że pracę mają wszyscy ci, którzy chcą pracować w danych warunkach rynkowych.

Informacje dotyczące rejestrowej stopy bezrobocia nie uwzględniają dwóch typów sytuacji. Z jednej strony, nie obejmuje ona osób, które mimo pozostawania bez pracy nie rejestrują się z różnych względów w urzędach pracy. Z drugiej, należy pamiętać, iż istnieje grupa ludzi, która

rynkach pracy państwach członkowskich strefy euro i w Polsce w okresie kryzysu, Departament Integracji ze Strefą Euro NBP, Warszawa.

Wykres 16. Zatrudnienie w rolnictwie jako odsetek zatrudnionych ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

mimo formalnego statusu bezrobotnego pracuje w ramach tzw. „szarej strefy”. Obie te grupy wymykają się publicznej statystyce, na której danych bazują przeprowadzane analizy.

Regiony referencyjne charakteryzuje zróżnicowana stopa bezrobocia rejestrowanego (wykres 14). Jest ona wyższa w słabiej rozwiniętych regionach. Zależność ta działa w dwie strony. Słaba gospodarka regionu, która nie oferuje dostatecznej liczby miejsc pracy, jest jedną z przyczyn wysokiej stopy bezrobocia. Jednak wysoka stopa bezrobocia, a tym samym mniejsza liczba osób wytwarzających wartość dodaną i większa pozostająca na utrzymaniu tej grupy, jest przyczyną słabości gospodarki. Zdecydowanie najwyższą stopą bezrobocia charakteryzuje się Stredné Slovensko, gdzie wynosiła ona 13,1%. Region ten ma problem z bezrobociem strukturalnym spowodowanym likwidacją wielu zakładów przemysłowych, które przestały być rentowne⁷². W części regionów problem bezrobocia jest niewielki lub nie występuje wcale (bezrobocie poniżej 4% wystąpiło w 5 regionach).

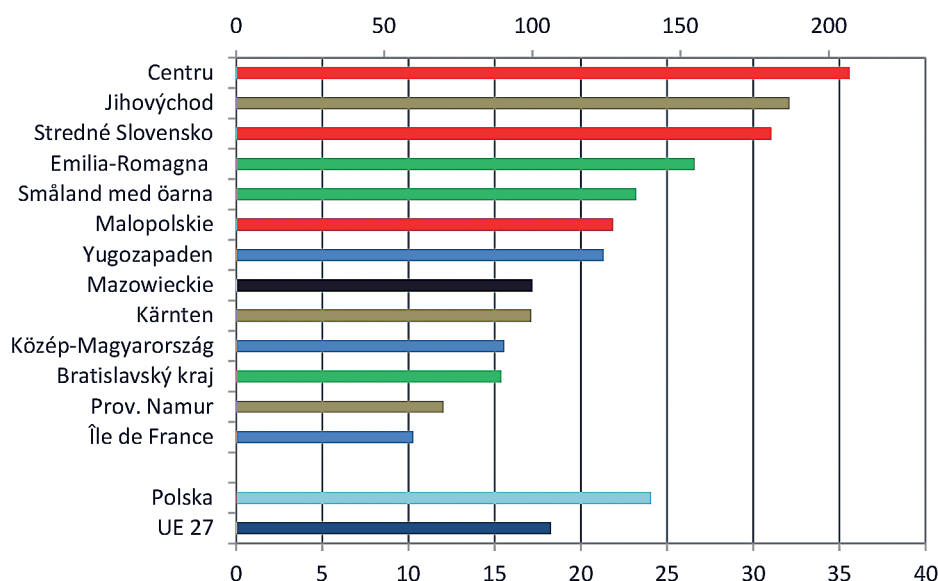
Województwo mazowieckie odnotowało stopę bezrobocia na poziomie 6%, co było średnim

wynikiem. Najbardziej zbliżonym do niego pod tym względem było województwo małopolskie. Mazowsze odnotowało stopę bezrobocia niższą zarówno od Polski (84,5% wartości dla kraju), jak i od Unii Europejskiej (85,7% wartości UE27).

Udział populacji aktywnej zawodowo w populacji ogółem w wieku 15–64 lata informuje, jaka część populacji w wieku produkcyjnym pozostaje aktywna zawodowo. Jest on niejako uzupełnieniem stopy bezrobocia. Dopiero mając dane o obu wartościach, możliwy jest pełniejszy wgląd w sytuację na rynku pracy. Im wyższy udział populacji czynnej zawodowo, tym większa grupa osób pracuje na zamożność i dobrobyt danej jednostki. Twierdzenie to sprawdza się w wynikach analizy wskaźnika (wykres 15). Najwyższy udział populacji aktywnej zawodowo mają regiony wysoko rozwinięte (najwyższy jej udział ma region Småland med öarna – 81,6%). Pozytywnie wypadają także regiony stołeczne, z uwagi a to, że w stolicy państw są z reguły jednymi z największych rynków pracy w danym kraju. Stąd wysoka pozycja bułgarskiego Yugozapaden, zapewniona przez Sofię. Najniższy udział pracujących w populacji w wieku produkcyjnym charakteryzuje rumuński region Centru, gdzie jedynie 61,9% osób w wieku 15–64 lata było aktywnych zawodowo.

⁷² Encyklopedia PWN – Słowacja, Gospodarka, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=4575333> – stan na 2.12.2012 r.

Wykres 17. Zatrudnienie w przemyśle jako odsetek zatrudnionych ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Województwo mazowieckie plasuje się w środku stawki analizowanych regionów (na 8. miejscu). Udział populacji aktywnej zawodowo wynosi na Mazowszu 68,7%. Co ciekawe (i niestety nie przemawiające na korzyść województwa mazowieckiego), w jego bezpośrednim sąsiedztwie znalazło się Stredné Slovensko (68,4%), które miało ponad dwukrotnie wyższą stopę bezrobocia. Może to być związane z występowaniem w województwie mazowieckim zjawiska bezrobocia ukrytego, które nie mieści się w oficjalnych statystykach dotyczących stopy bezrobocia. Trudno bowiem przypuszczać, aby Mazowsze charakteryzowało się wyjątkowo wysokim udziałem osób niezdolnych do pracy.

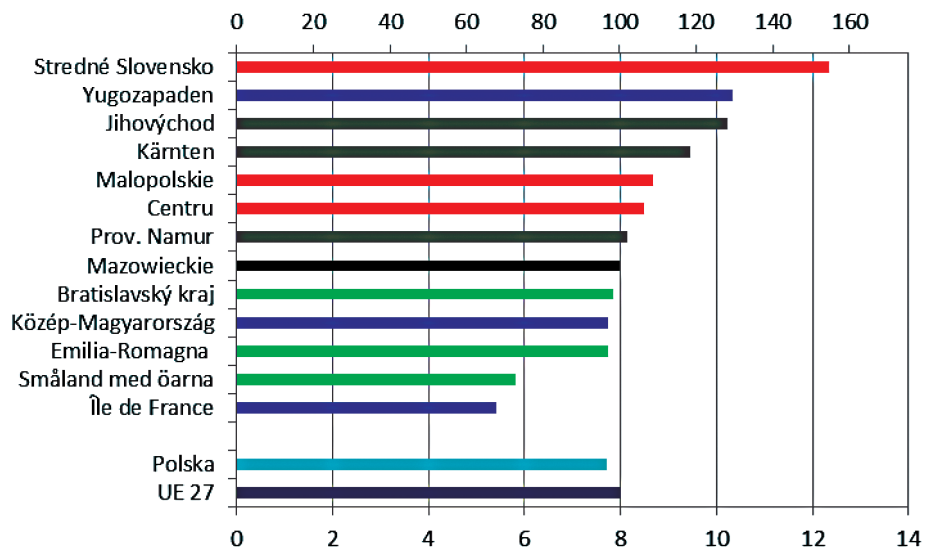
Struktura sektorowa zatrudnienia (rolnictwo, przemysł i budownictwo, usługi) (w %) – wskaźnik informuje o tym, w jakich sektorach zatrudnieni są pracownicy. Struktura zatrudnienia pomaga odpowiedzieć na pytanie zarówno o nowoczesność lokalnej gospodarki, jak i pośrednio o zamożność danego regionu. Wysokie zatrudnienie w rolnictwie przekłada się negatywnie na możliwość efektywnego przełożenia pracujących na wartość dodaną w tym sektorze. Powyżej pewnej granicy (kilku procent pracujących) brak jest

możliwości dalszego podnoszenia produktywności rolnictwa przez wzrost liczby pracujących w sektorze.

W większości regionów referencyjnych **zatrudnienie w sektorze rolniczym** (do którego zaliczono także rybactwo i leśnictwo) nie przekracza 5%. W regionach o charakterze aglomeracyjnym (przede wszystkim Île de France, Bratislavský Kraj i Közép-Magyarország) udział tego sektora jest szczątkowy (do 1% pracujących) (wykres 16). Trzy regiony zdecydowanie wyróżniają się pod względem wielkości zatrudnienia w sektorze rolniczym. Wśród nich znajduje się województwo mazowieckie, gdzie w rolnictwie pracuje 12,4% zatrudnionych. Poza nim prym wiodą rumuńskie Centru (15,2%) oraz województwo małopolskie (15,4%). Tak wysoki udział pierwszego sektora w zatrudnieniu należy ocenić jednoznacznie negatywnie.

Mazowieckie charakteryzuje się niższym niż Polska (89% wartości dla kraju), ale ponad dwukrotnie wyższym niż UE27 (212% wartości) zatrudnieniem w rolnictwie. Polskie rolnictwo charakteryzuje się przerostem zatrudnienia i szerokim występowaniem zjawiska tzw. bezrobocia

Wykres 18. Zatrudnienie w budownictwie jako odsetek zatrudnionych ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

agrarnego, czyli zatrudnieniem w rolnictwie osób, które nie podnoszą jego produktywności⁷³. Jest to szczególnie widoczne, gdy porównamy wielkość zatrudnienia w sektorze rolniczym z jego udziałem w tworzeniu regionalnej wartości dodanej (wykres 8), w którym polskie regiony zajmowały co prawda stosunkowo wysokie miejsca, ale wcale nie dominowały. Ekstremalne rozmiary przyjęło to w województwie małopolskim, gdzie 15,4% zatrudnionych wytwarza jedynie 2,6% wartości dodanej. Wpływ na to ma niekorzystna struktura wielkościowa gospodarstw rolnych, z których zdecydowana większość ma powierzchnię poniżej 5 ha⁷⁴. Oddziałuje to na niską towarowość, a co za tym idzie – możliwości rolnictwa w zakresie tworzenia wartości dodanej.

Zatrudnienie w sektorze przemysłowym (z wyłączeniem budownictwa) w regionach referencyjnych mieści się w przedziale 10–36% (wykres 17). Są to wielkości zbliżone do udziału

przemysłu w tworzeniu wartości dodanej w poszczególnych regionach (por. wykres 9). Ich kolejność także jest podobna, choć widać pewne przesunięcia (np. regiony Centru i Jihovýchod zamieniły się pozycjami, co świadczy o wyższej wydajności przemysłu w regionie czeskim).

W województwie mazowieckim w przemyśle pracuje 17,2% zatrudnionych, co daje regionowi 8. miejsce w rankingu. Na Mazowszu jest tylko kilka dużych zakładów przemysłowych (największym pod względem wielkości zatrudnienia jest zdecydowanie płocka rafineria, należąca do koncernu ORLEN S.A.)⁷⁵. Poza tym dominują firmy z branży spożywczej (np. producent soków i napojów Tymbark czy producent wędlin JBB).

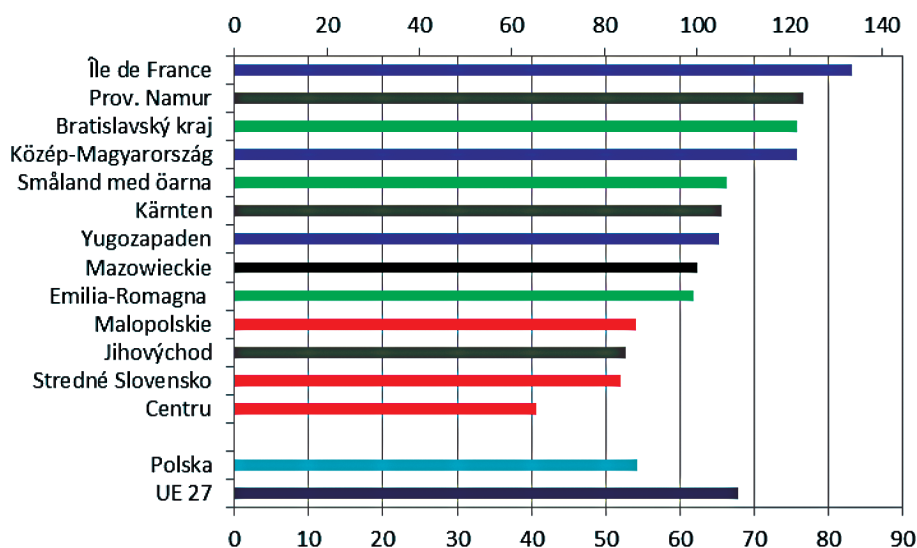
Województwo mazowieckie charakteryzuje się niskim w skali kraju zatrudnieniem w przemyśle (71,6% wartości dla Polski). Jest na bardzo zbliżonym do unijnego poziomie (94% wartości dla UE27). Trudno wyciągać z tego wnioski o większym podobieństwie Mazowsza do innych regionów europejskich niż do polskich, ponieważ uprzemysłowienie zarówno w UE, jak i w naszym kraju nie jest równomierne. Koncen-

⁷³ Finansopedia – Bezrobocie ukryte, http://finansopedia.for-sal.pl/wiki/Bezrobocie_ukryte – stan na 3.12.2012 r.

⁷⁴ W 2008 r. 69,7% gospodarstw rolnych zajmowało powierzchnię do 5 ha. Wielkości te różnią się znacznie między województwami. W mazowieckim było to 54,7%, ale w małopolskim aż 90,0%. Województwo małopolskie jest ponadto regionem, w którym największy udział mają gospodarstwa rolne poniżej 1 ha (stanowią 42,8% ogółu gospodarstw).

⁷⁵ *Uwarunkowania inwestycyjne województwa mazowieckiego*, Agencja Rozwoju Mazowsza, Warszawa 2008.

Wykres 19. Zatrudnienie w usługach jako odsetek zatrudnionych ogółem (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

truje się zazwyczaj w regionach o specyficznych uwarunkowaniach wewnętrznych, charakteryzujących się wysoką inercją (np. istnienie konkretnych zasobów), niezależnie od kraju, w którym są one położone.

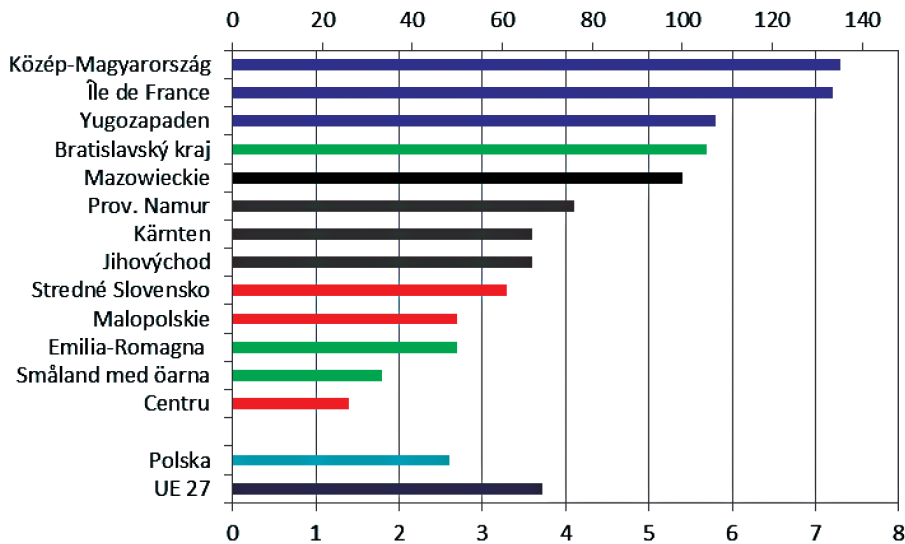
Sektor budowlany jest związany z realizacją wszelkiego typu inwestycji. W związku z tym jego wysoki udział w zatrudnieniu świadczy o realizacji ich na szerokim polu. Widać wyraźnie, że regionami o najniższym wskaźniku zatrudnienia w budownictwie są te o najwyższym poziomie rozwoju. Jest to związane z ich nasyceniem infrastrukturą i brakiem większych potrzeb w tym zakresie. Inaczej jest w niżej rozwiniętych regionach, w którym potrzeby inwestycyjne są właściwie nieograniczone, a rozwój sektora budowlanego jest ograniczany raczej brakiem dostatecznych środków na przeprowadzenie inwestycji przez zamawiających. Najwyższym poziomem zatrudnienia w budownictwie charakteryzuje się region Stredné Slovensko (12,3%). Najniższy udział tego sektora wśród zatrudnionych zanotowano w regionach Île de France (5,4%) oraz Småland med öarna (5,8%). W pozostałych dziesięciu regionach budownictwo ma zbliżony udział w rynku pracy (od 7,7 do 9,5%). W województwie mazowieckim wyniosło ono 8%, plasując region na 8. pozycji w tym zakresie.

Wysokie zatrudnienie w budownictwie niesie ze sobą także pewne problemy. W wielu krajach wykazuje ono bowiem wysoką sezonowość związaną z porami roku. Złe warunki pogodowe (przede wszystkim mróz i zalegający śnieg) mogą być przyczyną znacznego ograniczenia działalności firm budowlanych w pewnych okresach roku. Nie należy także zapominać o wpływie dostępności środków unijnych na podaż zamówień dla branży budowlanej (przede wszystkim ze strony sektora publicznego).

Województwo mazowieckie charakteryzuje się bardzo zbliżonym zarówno do Polski (103,4% wartości dla kraju), jak i do Unii Europejskiej (99,8% wartości dla UE27) poziomem zatrudnienia w sektorze budownictwa.

Obecnie gospodarki wielu krajów rozwiniętych są oparte na usługach. Przemysł, jeśli występuje, jest skoncentrowany w niewielkich powierzchniowo okręgach i nie obejmuje terenu całego kraju. W związku z tym zatrudnienie w sektorze usług w wielu regionach ma charakter dominujący. Regiony referencyjne o niższym od Mazowsza poziomie rozwoju charakteryzują się niższym zatrudnieniem w usługach, ale nawet w nich udział tego sektora w zatrudnieniu jest większościowy i tylko w jednym z nich nie jest to

Wykres 20. Zatrudnienie w sektorze wysokich technologii w procentach (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

większość bezwzględna (w rejonie Centru wynosi on 40,6%). Najwyższy udział usług w zatrudnieniu występuje w regionach metropolitalnych, które zajmują czołowe pozycje w rankingu (najwyższy w Île de France – 83,2%). Poza jednostkami metropolitalnymi w czołówce znajduje się także Province de Namur, która jest regionem o znaczącym udziale turystyki i związanych z nią usług.

Województwo mazowieckie znajduje się w środku stawki regionów referencyjnych pod względem udziału sektora usług w zatrudnieniu (62,3%). Jest to udział wyższy niż wartość dla Polski (114,8% wartości dla kraju), ale jednocześnie niższy od wartości dla całej Unii (91,8% wartości dla UE27). Spowodowane jest to przede wszystkim zdecydowanie wyższym od unijnego zatrudnieniem w rolnictwie.

5.6. Poziom innowacyjności gospodarki regionalnej

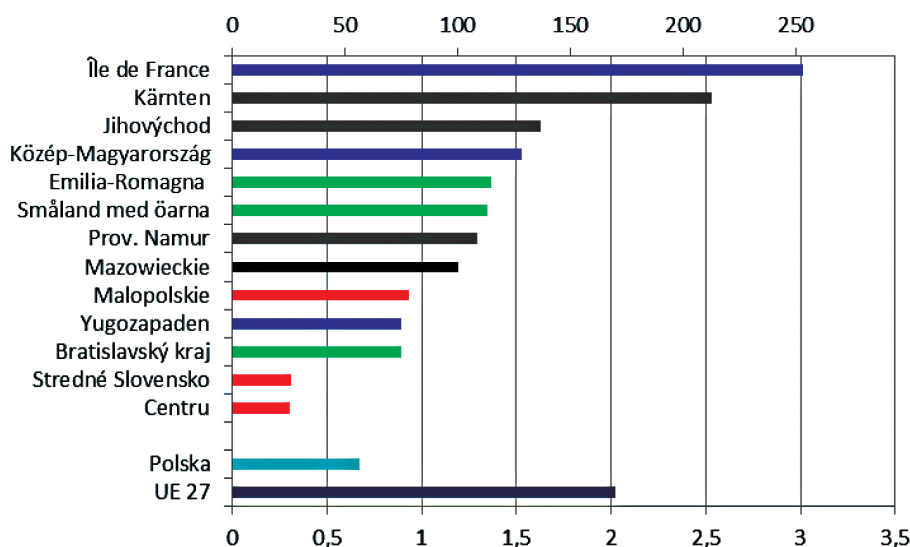
Na potrzeby badania poziom innowacyjności jest definiowany jako zdolność gospodarki do wytwarzania innowacji, przy czym przez innowacje rozumie się wprowadzenie nowego lub ulepszanego produktu na rynek lub zastoso-

wanie nowego, ulepszanego procesu produkcji, metod zarządzania, strategii działania przedsiębiorstwa czy zastosowanie nowych struktur organizacyjnych.

Badanie poziomu innowacyjności gospodarki regionalnej zostało oparte na trzech kategoriach czynników, tak jak dokonano tego w europejskiej tabeli wyników innowacyjności. Wskaźniki są podzielone na trzy główne kategorie: „czynniki dające możliwości”, tj. podstawowe elementy umożliwiające zaistnienie innowacji (np. zasoby ludzkie, otwarte, cechujące się doskonałością i atrakcyjne systemy badawczo-naukowe); „działania przedsiębiorstw” ukazujące stopień innowacyjności europejskich firm (inwestycje, powiązania i przedsiębiorczość); oraz „wyniki” ilustrujące, w jaki sposób innowacyjność przekłada się na korzyści dla gospodarki. Dla każdej z tych grup przedstawiany jest jeden wskaźnik:

- **zatrudnienie w sektorze wysokich technologii** (wyrażone jako udział w zatrudnieniu ogółem) – wskaźnik świadczący o dostępności zasobów ludzkich w sektorze wysokich technologii, które są podstawowym czynnikiem zwiększania zdolności do wytwarzania innowacji technologicznych;

Wykres 21. Nakłady wewnętrzne na badania i rozwój jako odsetek PKB (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2009 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

- **nakłady wewnętrzne na badania i rozwój do PKB** – jeden z najczęściej używanych wskaźników w badaniach innowacyjności, określający tzw. intensywność działalności B+R. Im wyższa wartość wskaźnika nakładów, tym większe prawdopodobieństwo wytworzenia innowacji i w konsekwencji bardziej nowoczesna produkcja;
- **liczba wniosków patentowych złożonych do European Patent Office (EPO) w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców** – miernik rezultatów działalności inwestycyjnej świadczy też o stopniu nowoczesności wytwarzanych produktów oraz o efektach prowadzonych prac badawczych.

Pierwszy z wymienionych wskaźników przyjmuje w województwie mazowieckim relatywnie wysoką wartość 5,4%, która jest wyższa zarówno od średniej dla UE i Polski, jak i większości regionów referencyjnych. Trudno jest jednak uznać, że sam fakt wysokiego odsetka osób zatrudnionych w sektorze wysokich technologii automatycznie musi się przekładać na wysoki poziom innowacyjności regionu. Najlepiej mogą świadczyć o tym wyniki *Regional Innovation Scoreboard*, gdzie mazowieckie we wszystkich klasyfikacjach otrzymało oceny poniżej średniej⁷⁶.

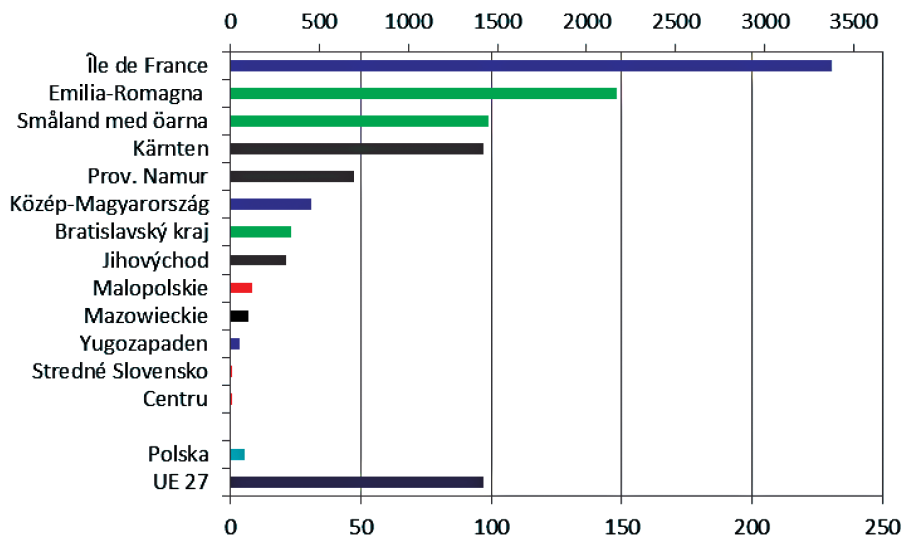
Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest relatywnie niski poziom nakładów na badania i rozwój, które w ogromnej mierze determinują efektywność działań pracowników zatrudnionych w sektorze wysokich technologii. Nakłady te w mazowieckim tylko nieznacznie przekraczają 1% PKB i są prawie o połowę niższe niż średnia dla UE (choć wyższe niż średnia dla Polski). Zdecydowanie najwyższy poziom wydatków jest obserwowany w otaczającym Paryż regionie Île de France, nieco niższy zaś w austriackim Kärnten (wykres 21). Spośród regionów referencyjnych położonych w nowych krajach członkowskich UE, wyższy poziom nakładów wykazują regiony z Czech i Węgier.

Poziom nakładów na działalność badawczo-rozwojową znajduje swoje przełożenie w liczbie nowych wynalazków, która do pewnego stopnia (choć nie w pełni) jest odzwierciedlana we wskaźniku liczby wniosków patentowych do EPO w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców. W przypadku tego wskaźnika mazowieckie wypada fatalnie – z liczbą poniżej 7 wniosków jest w grupie analizowanych regionów na 4. miejscu od końca (wykres 22). Największą liczbę wniosków odnotowuje Île de France, czyli region o największym poziomie nakładów na działalność badawczo-

⁷⁶ Hollanders H., Tarantola S., Loschky A., 2009, *Regional Innovation Scoreboard (RIS) 2009*, Inno Metrics.

Regional Innovation Scoreboard (RIS) 2009, Inno Metrics.

Wykres 22. Liczba wniosków patentowych do EPO na 1 mln mieszkańców (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

-rozwojową. Warto zarazem zwrócić uwagę, że na kolejnych miejscach znajdują się regiony ze starych państw członkowskich UE, których poziom nakładów w większości przypadków jest niższy niż ten w regionach z Czech i Węgier. Pokazuje to, że liczba wniosków zgłaszanych do EPO może zależeć od czynników innych niż finansowe, do których należy zaliczyć na pewno doświadczenie w działalności badawczej w strukturach UE czy znajomość przepisów i wymogów związanych z opatentowaniem wynalazku na poziomie Wspólnoty.

Podsumowując, województwo mazowieckie wypada w obszarze innowacyjności na tle regionów referencyjnych zdecydowanie nie najlepiej, chociaż wyróżnia się na tle naszego kraju. Relatywnie wysoki odsetek zatrudnionych w sektorze wysokich technologii nie przekłada się bynajmniej ani na liczbę wniosków patentowych, ani też na ogólną ocenę w europejskim rankingu innowacyjności. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest na pewno zdecydowanie zbyt niski poziom nakładów na działalność badawczo-naukową, jednak z pewnością nie jest to jedyny powód. Przyczyn należałoby szukać także w słabym przygotowaniu merytorycznym kadry naukowo-badawczej czy nieodpowiednim wyposażeniu w aparaturę naukowo-techniczną. Oddzielną kwestią jest też problem braku odpowiednich powiązań między

sektorem badawczym i przemysłowym w Polsce. Powoduje to, że znaczna część badań jest poświęcona działaniom, które w żaden sposób nie mogą zostać zakończone patentem, a następnie wdrożeniem do produkcji.

5.7. Poziom konkurencyjności regionu

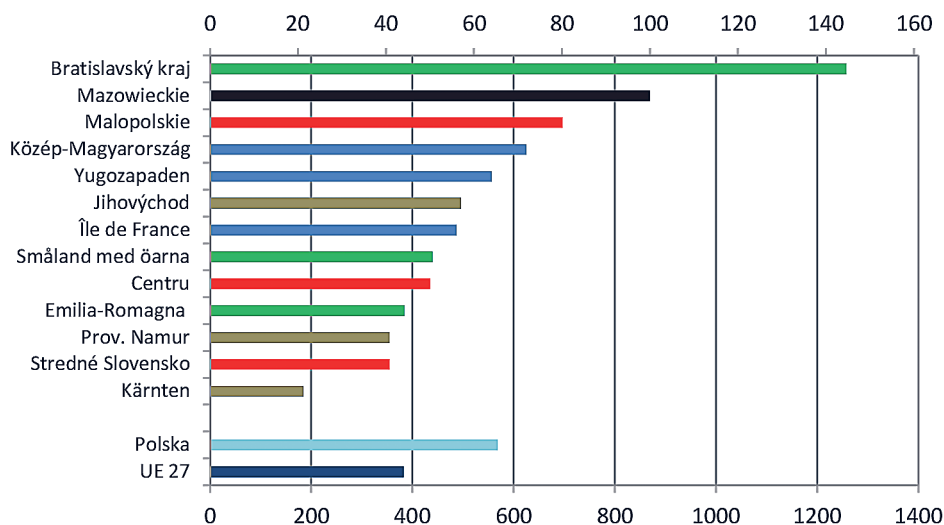
Pod pojęciem konkurencyjności regionu rozumie się zazwyczaj zestaw cech, dzięki którym możliwe jest utrzymanie stabilnego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Definicję konkurencyjności przytoczono w VI Raplocie Komisji Europejskiej poświęconym sytuacji społeczno-gospodarczej regionów europejskich⁷⁷. Konkurencyjność jest tam rozumiana jako zdolność regionów wystawionych na konkurencję międzynarodową do osiągnięcia relatywnie wysokiego poziomu dochodów i zatrudnienia.

Według innej definicji, kładącej większy nacisk na czynnik ludzki, za region konkurencyjny uznaje się region, w którym poziom wiedzy, rozumiany jako zdolność do wyprzedzania potrzeb i odkrywania nowych kombinacji zastosowania istniejących lub nowych zasobów rzeczowych, pozwala na wytworzenie strukturalnej przewagi i skomercjalizowanie wytworów regionu⁷⁸.

⁷⁷ Sixth progress report on economic and social cohesion, 1999, Commission of the European Communities.

⁷⁸ Markowski T., Stymulowanie i regulowanie konkurencyjności

Wykres 23. Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

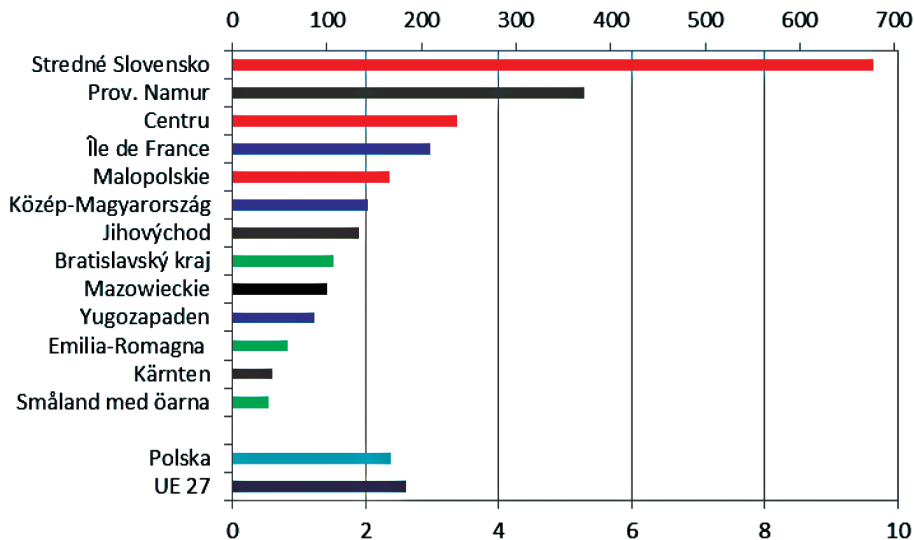
Opierając się na tych definicjach, proponujemy następujące wskaźniki:

- **liczba studentów na 10 tys. mieszkańców** (na poziomie ISCED 5-6) – wskaźnik świadczący o dostępności wykształconych zasobów ludzkich, które są podstawowym czynnikiem zwiększania zdolności innowacyjnych. Według nowych teorii wzrostu kapitał ludzki jako nakład stanowi integralny składnik funkcji produkcji, a wzrost gospodarczy jest uzależniony od cech tego zasobu. Wskaźnik świadczy także o atrakcyjności danego regionu dla młodych ludzi, którzy decydują się kontynuować w nim edukację. Związana z wysoką liczbą studentów nadreprezentacja osób młodych, wpływa pozytywnie na poziom konkurencyjności regionu;
- **stopa bezrobocia długoterminowego** – określa sytuację na rynku pracy, sytuację społeczną, dostosowanie popytu na pracę do podaży pracy, w dużym stopniu determinuje prowadzoną politykę i rodzaj wydatków publicznych w regionie. Wysoki poziom bezrobocia jest czynnikiem obniżającym konkurencyjność regionów i obciążającym ich perspektywy rozwojowe.

W przypadku pierwszego z powyższych wskaźników, mazowieckie zdecydowanie wyróżnia się na tle regionów referencyjnych. **Liczba studentów przypadająca na 10 tys. mieszkańców** wynosi aż 869 i jest niższa tylko od liczby w regionie Bratislavský kraj (1257 osób). Jest ona zarazem znacząco wyższa niż średnia dla kraju i całej Unii Europejskiej. Warto zarazem zwrócić uwagę, że wysoki udział studentów w stosunku do populacji jest charakterystyczny dla większości regionów z nowych państw członkowskich UE (wykres 23) i w głównej mierze jest efektem boomu edukacyjnego, który jest obserwowany w tych krajach od drugiej połowy lat 90. XX wieku.

Pytanie, jakie nasuwa się w chwili analizy powyższego wskaźnika, dotyczy tego, w jaki sposób wysoka liczba studentów przekłada się na konkurencyjność regionu. O ile bowiem sam fakt kształcenia na zaawansowanym poziomie jak największej liczby mieszkańców należy uznać za zjawisko pozytywne, o tyle nie jest on od razu gwarantem wzrostu konkurencyjności. Można w tym miejscu wymienić przynajmniej 2 problemy: pierwszy z nich to kwestia jakości edukacji na uczelniach w regionie, drugi to możliwość wykorzystania wykształconych kadr przez podmioty funkcjonujące w lokalnej gospodarce.

Wykres 24. Stopa bezrobocia długotrwałego w procentach (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

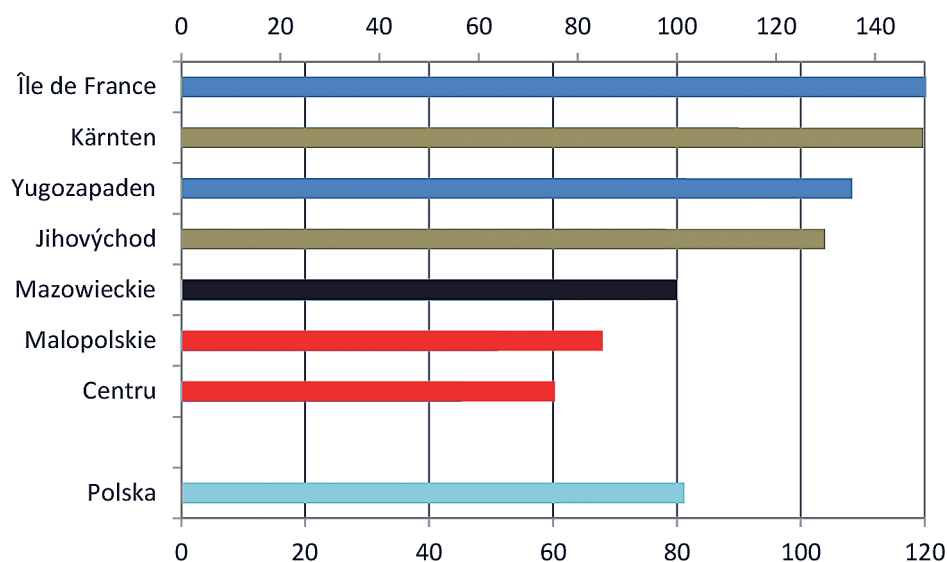
Kwestia jakości kształcenia na uczelniach w całej Polsce jest w ostatnim czasie jednym z najbardziej kontrowersyjnych tematów dyskusji, zarówno w gronie przedstawicieli środowiska akademickiego, jak i opinii publicznej. Wnioski płynące z tej dyskusji nie są niestety budujące i jednoznacznie wskazują na konieczność poprawy jakości kształcenia oraz dostosowania przekazywanej wiedzy i umiejętności do potrzeb rynku. Nie widać jednak konkretnych propozycji systemowych rozwiązań, które w krótkim czasie mogłyby poprawić sytuację w tym zakresie. Wydaje się, że malejąca liczba studentów powinna wymusić większą konkurencję wśród uczelni i tym samym spowodować poprawę jakości kształcenia, przy czym nie będzie to możliwe bez zmiany podejścia samych studentów, którzy muszą zdać sobie sprawę z tego, iż leży to w ich interesie. Z drugiej strony bez znaczącego podniesienia wynagrodzeń w sektorze trudno jest oczekiwać zwiększenia zaangażowania kadry naukowej, u której w obecnej chwili objawia się demotywacja. W szczególności dotyczy to najmłodszych pracowników naukowych, którzy paradoksalnie są potencjalnie najcenniejszymi aktywami swoich uczelni. W większości przypadków są oni zmuszeni do poszukiwania dodatkowego zatrudnienia

lub też stają przed dylematem wyjazdu za granicę, gdzie w przypadku najlepszego znalezienia znacznie lepiej płatnego zatrudnienia nie stanowi żadnego problemu.

Emigracja młodych absolwentów szkół wyższych stanowi z kolei potencjalne zagrożenie dla możliwości wykorzystania wykształconych kadr w lokalnej gospodarce i tym samym poprawy jej konkurencyjności. Obecnie trzeba bowiem zdawać sobie sprawę, że znaczna część osób kształcących się w mazowieckich uczelniach po zakończeniu nauki zdecyduje się opuścić region, mając na celu znalezienie zatrudnienia bądź w innej części kraju, bądź za granicą. Jednym z priorytetów władz regionalnych powinno być zatem podjęcie działań zmierzających do zatrudnienia najlepszych i najzdolniejszych absolwentów w podmiotach działających w regionie. Tylko to może pozwolić na rzeczywistą poprawę konkurencyjności gospodarki Mazowsza, w szczególności w porównaniu do regionów z innych krajów członkowskich UE.

Drugim ze wskaźników, opisujących – na potrzeby niniejszego raportu – poziom konkurencyjności regionu, jest **stopa długotrwałego bezrobocia**. Zgodnie z dostępnymi danymi statystycznymi wyniosła ona w 2008 r. w mazowieckim 1,4%

Wykres 25. Mieszkańcy korzystający z kanalizacji jako odsetek liczby ludności (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=7)*

*Brak danych dla regionów Közép-Magyarország, Prov. Namur, Stredné Slovensko, Bratislavský kraj, Emilia-Romagna, Småland med öarna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

i była niższa od tej obserwowanej w większości regionów referencyjnych, a także niższa niż średnia dla Polski i Unii Europejskiej. Jedynie 4 spośród regionów referencyjnych mogą pochwalić się niższym poziomem wskaźnika, przy czym jedynie 1 z tych regionów należy do nowego kraju członkowskiego UE (Bułgaria) (wykres 24).

Niski poziom długookresowej stopy bezrobocia może wskazywać na relatywnie dobrą sytuację na mazowieckim rynku pracy. Należy jednak pamiętać, że województwo mazowieckie ze względu na swój duży obszar jest bardzo heterogeniczne. W praktyce oznacza to, iż długookresowa stopa bezrobocia może się dość znacząco różnić między podregionami czy powiatami w granicach województwa (więcej patrz podrozdział 5.9).

Należy także pamiętać, że niska stopa długookresowego bezrobocia niekoniecznie musi przekładać się na wyższą stopę aktywności zawodowej ludności. Ta ostatnia zaś tak naprawdę ma dopiero bezpośrednie przełożenie na konkurencyjność. Dane Eurostat za rok 2008 pokazują, że w rzeczywistości stopa aktywności zawodowej w mazowieckim jest relatywnie niska zarówno w porównaniu do części regionów referencyj-

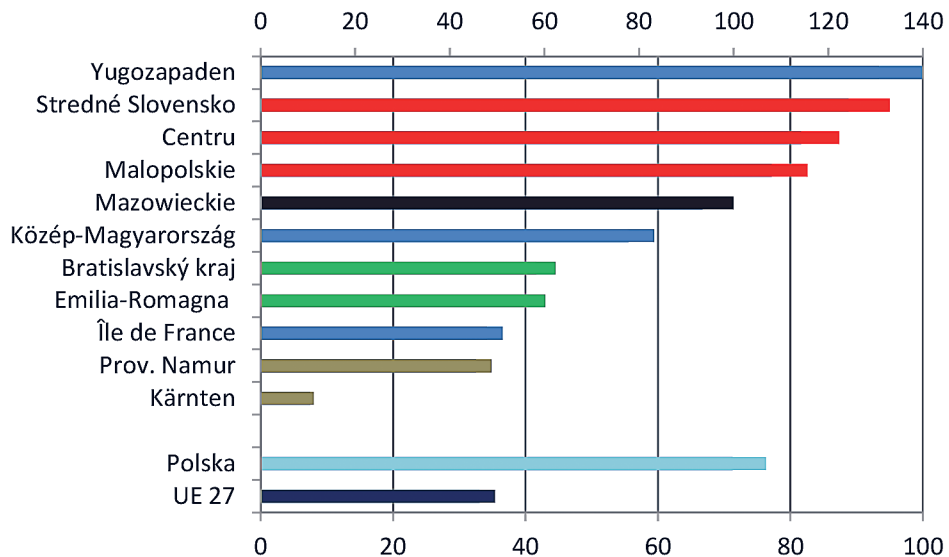
nych, jak i średniej dla całej UE (wykres 15). Jest ona co prawda wyższa od średniej dla Polski, ale i tak nadal odbiega od poziomu 70%, który przyjmowany jest jako punkt odniesienia dla polityk rynku pracy UE.

Podsumowując, niska stopa bezrobocia długookresowego w mazowieckim na pewno może być odbierana jako pozytywny wskaźnik. Nie należy jednak tego przeceniać zarówno ze względu na duże zróżnicowanie terytorialne, jak i relatywnie niską stopę aktywności zawodowej w regionie.

5.8. Stan środowiska naturalnego

Stan środowiska naturalnego jest jednym z elementów, które decydują o atrakcyjności regionu nie tylko jako miejsca zamieszkania, lecz również jako miejsca lokalizacji inwestycji, szczególnie w przypadku przemysłów wysokiej technologii (obecnie poziom jakości życia oferowany w danym regionie jest traktowany również jako czynnik lokalizacji, jest to jeden z tzw. miękkich czynników lokalizacji, których znaczenie stale rośnie). Oceniając stan środowiska w regionie, najczęściej rozpatruje się: jakość zasobów wodnych,

Wykres 26. Składowane odpady komunalne jako odsetek odpadów wytwarzanych (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=11)*

*Brak danych dla regionów Jihovýchod i Småland med öarna. UE 27 – średnia wyliczona na podstawie danych dla 18 państw członkowskich, w bazie Eurostat brakuje danych dla państw: Czech, Danii, Estonii, Irlandii, Grecji, Litwy, Finlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

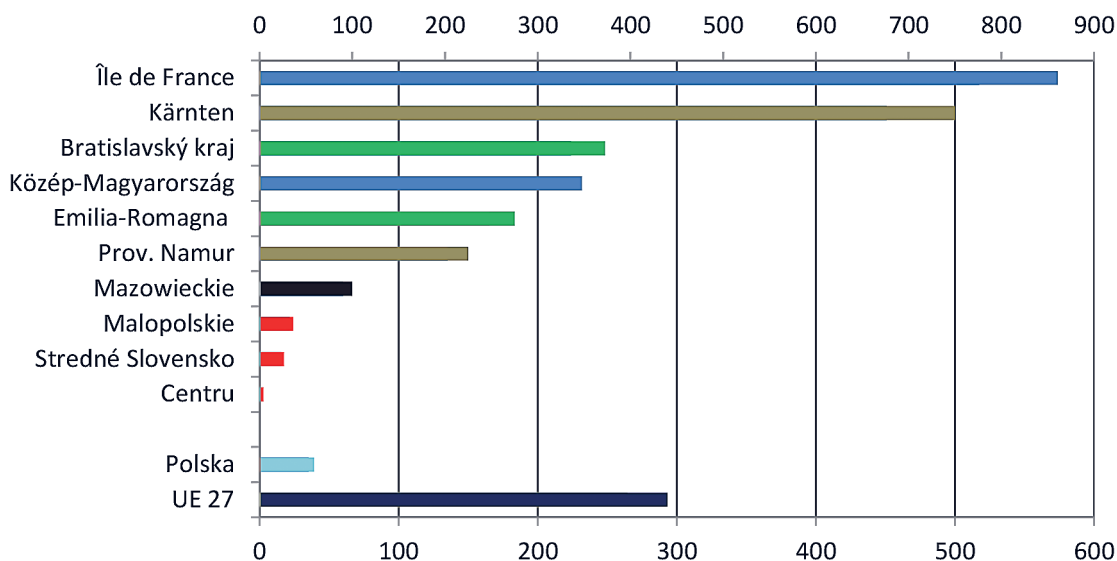
zanieczyszczenie powietrza, zanieczyszczenie gleb, hałas. Szczegółowe analizy dotyczące stanu środowiska w Europie prowadzone są wyłącznie na poziomie krajów – nie zidentyfikowano ogólnodostępnych baz danych pozwalających na jego ocenę w układzie regionalnym (NUTS2). Zatem analiza stanu środowiska naturalnego w województwie mazowieckim w stosunku do regionów referencyjnych jest możliwa jedynie na podstawie wskaźników pośrednich. Wykorzystane dane informują o podjętych działaniach zmierzających do zmniejszenia negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko naturalne, tj. o poziomie rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej oraz sposobie traktowania generowanych w regionach odpadów (składowanie, kompostowanie, recykling, spalanie).

W województwie mazowieckim problem stanowi stosunkowo niski **udział mieszkańców korzystających z kanalizacji**, który jest nawet nieco niższy niż średnia dla Polski (60%), co należy wiązać z dużym zróżnicowaniem gęstości zaludnienia w województwie i rozproszeniem zabudowy mieszkaniowej na terenach wiejskich (czynniki te znacząco podwyższają koszt realizacji inwestycji,

w niektórych przypadkach czyniąc budowę sieci kanalizacyjnej nieopłacalną). Spośród 7 regionów referencyjnych, dla których dostępne są dane, województwo mazowieckie znajduje się na 5. pozycji – udział mieszkańców korzystających z kanalizacji jest bliższy regionom o niższym poziomie rozwoju (województwo małopolskie, Centru, wartość wskaźnika niższa o 15 i 25%) niż regionom o podobnym poziomie rozwoju (wartość wskaźnika wyższa o 30 i 50%) lub o podobnym zróżnicowaniu wewnętrznym (wartość wskaźnika wyższa o 35% i 66%) (wykres 25).

Należy zwrócić uwagę, że wśród regionów o wyższym niż województwo mazowieckie udziale osób korzystających z kanalizacji są zarówno regiony o niższej, jak i wyższej gęstości zaludnienia, ale ich powierzchnia jest zdecydowanie mniejsza – długość sieci kanalizacyjnej jest wówczas mniejsza, co w dużym stopniu wpływa na redukcję kosztów. Istotnym czynnikiem jest również rozproszenie zabudowy (związany z charakterem jednostki – w miejskich zabudowa jest bardziej zwarta, a w wiejskich obserwowane jest często większe rozproszenie). Mogłoby się wydawać, że stąd tak wysoka wartość wskaźnika w regionie

Wykres 27. Odpady odzyskane w kg na mieszkańca (oś dolna) oraz jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=10)*

*Brak danych na dla regionów: Jihovýchod, Småland med öarna i Yugozapaden. UE 27 – średnia wyliczona na podstawie danych dla 18 państw członkowskich, w bazie Eurostat brakuje danych dla: Czech, Danii, Estonii, Irlandii, Grecji, Litwy, Finlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Île de France, który jest regionem aglomeracyjnym, o znacznej liczbie miast (1281), ale i dużym udziale terenów zielonych i rolniczych (80%)⁷⁹. Jednak w większości francuskich regionów wskaźnik ten osiąga wartości zbliżone do 100% (wyjątki stanowią przede wszystkim terytoria zamorskie).

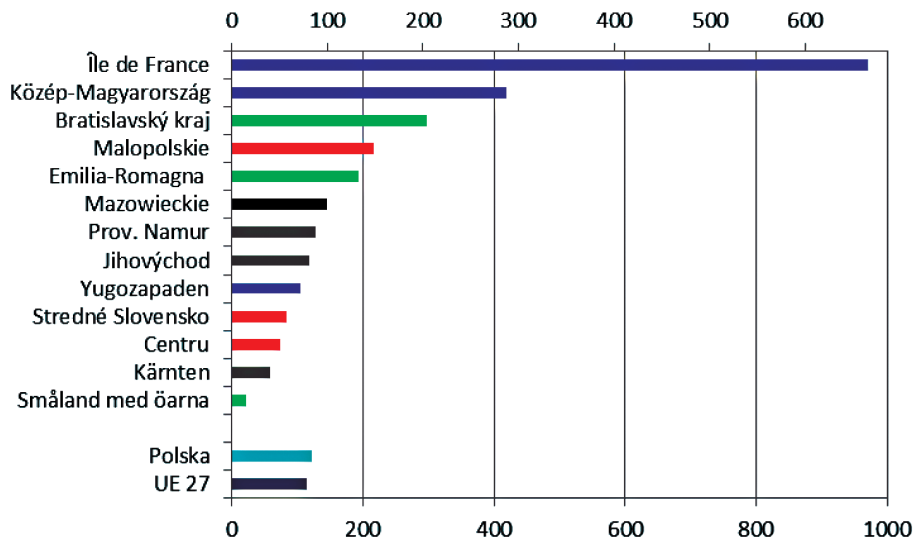
Stosunkowo niski udział mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej w województwie mazowieckim oznacza wyższe zagrożenie zanieczyszczeniem środowiska. Nieczystości są wówczas gromadzone w zbiornikach, których ewentualna nieszczelność może powodować zanieczyszczenie wód gruntowych. Ścieki te mogą również bezpośrednio trafiać do rzek czy jezior, niekorzystnie wpływając na ich florę i faunę. Należy podjąć działania zmierzające do rozwoju infrastruktury (tam, gdzie budowa sieci jest wysoce nieopłacalna, można wspierać tworzenie przydomowych oczyszczalni ścieków) oraz zadbać o świadomość ekologiczną wśród mieszkańców

⁷⁹ Dane na podstawie charakterystyki regionu przedstawionej na oficjalnej stronie: Île de France today, <http://www.ilede-france.fr/english/discover-ile-de-france/practical-info/ile-de-france-today/> - stan na 28.11.2012 r.

(szczególnie na temat szkodliwości nieszczelnych zbiorników na ścieki). Pozwoli to zmniejszyć niebezpieczeństwo obniżenia jakości środowiska naturalnego w przyszłości.

Niekorzystny wpływ na stan środowiska w województwie mazowieckim może mieć również wysoki **udział odpadów składowanych**, co jest uznawane za najbardziej szkodliwy sposób radzenia sobie z odpadami komunalnymi. Nieodpowiednie składowanie stanowi zagrożenie dla jakości wód gruntowych oraz może wpłynąć na zanieczyszczenie gleb. Na Mazowszu blisko 67% odpadów trafia na wysypiska śmieci lub jest gromadzona pod ziemią. W porównaniu ze średnią dla UE jest to wartość dwukrotnie wyższa, ale nieco niższa niż przeciętnie w Polsce. Natomiast analizując sytuację województwa na tle regionów referencyjnych, widać wyraźną różnicę w stosunku do regionów o wyższym i podobnym poziomie rozwoju. W następnym w kolejności węgierskim regionie Közép-Magyarország (o podobnym poziomie zróżnicowania wewnętrznego) jest składowanych o około 9 punktów procentowych mniej odpadów. W porównaniu do przodującego au-

Wykres 28. Gęstość zaludnienia w os./km² (oś dolna) i jako odsetek wartości dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

striackiego regionu, gdzie jedynie 7% generowanych odpadów pozostaje na wysypiskach śmieci, Mazowsze pozostaje daleko w tyle (składowane jest blisko 90% odpadów więcej)⁸⁰. Należy jednak stwierdzić, że w badanej grupie jest to chlubny wyjątek, w kolejnym regionie Province de Namur odpadów trafiających na wysypiska śmieci lub gromadzonych pod ziemią jest już czterokrotnie więcej (różnica w stosunku do Mazowsza nadal jest jednak znacząca – w belgijskim regionie udział ten jest o połowę mniejszy) (wykres 26).

Niemniej jednak odpady, które nie są składowane, mogą być odzyskiwane. Im więcej **odpadów jest ponownie przetwarzanych**, tym mniejsze zagrożenie środowiska wynikające z konieczności ich składowania. Odzyskiwanie obejmuje recykling, ponowne użycie, rekultywację i inne procesy, w wyniku których dochodzi do wytworzenia nowych materiałów, a także wykorzystanie odpadów do produkcji energii⁸¹. W opracowaniu będzie ono mierzone w kg w ciągu roku na 1 mieszkańca.

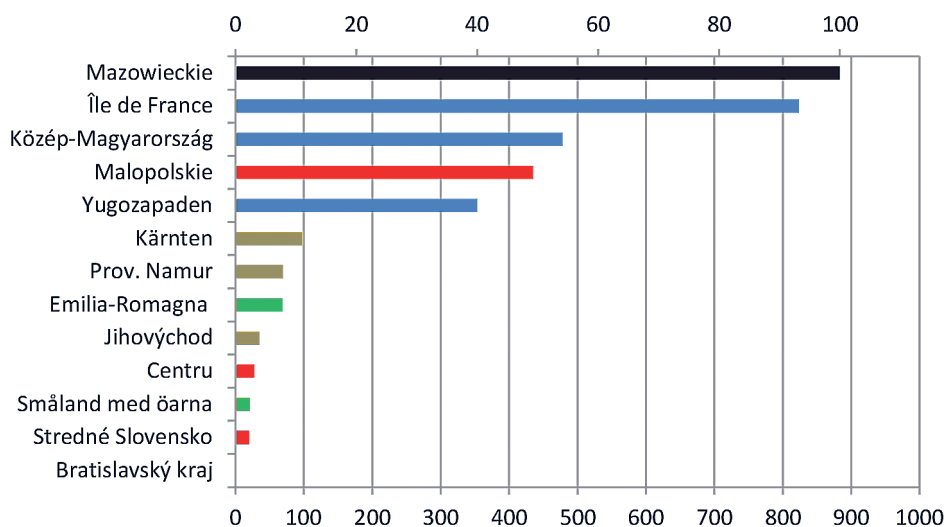
⁸⁰ Należy zauważyć, że regiony austriackie przodują w tej kwestii w Europie, a w analizowanym Kärnten sytuacja należy do najgorszych w całym kraju, poza Tyrolem, gdzie ok. 23% odpadów jest składowanych (na podstawie danych Eurostat – stan na 28.11.2012 r.).

⁸¹ Waste Framework Directive 75/442/EEC 15.07.1975.

Takie ujęcie zmienia pozycje regionów w ranking – niestety Mazowsze wypada jeszcze gorzej – jedynie 60 kg w ciągu roku na mieszkańca jest ponownie przetwarzanych. Nie ma jednostek, w których by obserwowano zbliżone wartości wskaźnika. W stosunku do poprzedzającego województwa małopolskiego przetwarza się o ponad 60% więcej, ale jednocześnie ponad dwukrotnie mniej niż następującym w kolejności belgijskim regionie o podobnym poziomie rozwoju. Za pozytywne można uznać, że wartość obserwowana w województwie mazowieckim jest wyższa niż przeciętnie w Polsce. Należy zwrócić uwagę, że jedynie w dwóch z 10 badanych regionów liczba odzyskiwanych odpadów przekracza średnią unijną (dla 18 państw, dla których Eurostat udostępnia dane) (wykres 27).

Badanie wskazuje na dość słabą pozycję województwa mazowieckiego pod względem działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Rozpatrując stopień rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej oraz postępowanie z generowanymi w regionie odpadami, można stwierdzić, że zagrożenie zanieczyszczeniem środowiska (szczególnie wód i gleby) jest stosunkowo duże, większe niż w większości badanych regionów. Bez podjęcia odpowiednich kroków, stan środowiska może

Wykres 29. Zróżnicowanie wewnętrzne gęstości zaludnienia – współczynnik zmienności (oś dolna) i jako odsetek wartości współczynnika dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=13)*

* Współczynnik zmienności dla regionu Småland med öarna na podstawie danych z 3 z 4 podregionów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

ulec w krótkim czasie pogorszeniu. Choć należy zwrócić uwagę, że pełna ocena różnic w stosunku do regionów referencyjnych była niemożliwa ze względu na braki w bazie danych Eurostat dla niektórych państw.

5.9. Zróżnicowanie wewnętrzne

Wszystkie poprzednie analizy były prowadzone na poziomie jednostek NUTS2 i analizowane wielkości były obliczane w tej skali. Nie daje to jednak pełnego obrazu badanych jednostek, ponieważ wiele z nich charakteryzuje się zróżnicowaną strukturą wewnętrzną (zarówno przyrodniczą, jak i gospodarczą). Zróżnicowanie wewnętrzne jest zjawiskiem naturalnym, charakterystycznym szczególnie dla tzw. regionów węzłowych, w których występuje koncentracja danego zjawiska w pewnym miejscu i którego poziom zmniejsza się wraz z oddalaniem się od tej lokalizacji. Samo w sobie nie stanowi bariery rozwojowej. Problemem może być wysoki poziom zróżnicowania wewnętrznego, który wymaga odpowiedniego zróżnicowania prowadzonych przez władze regionu polityk i ich dostosowanie do poszczególnych części jednostki, w zależności od nasilenia występowania określonej cechy.

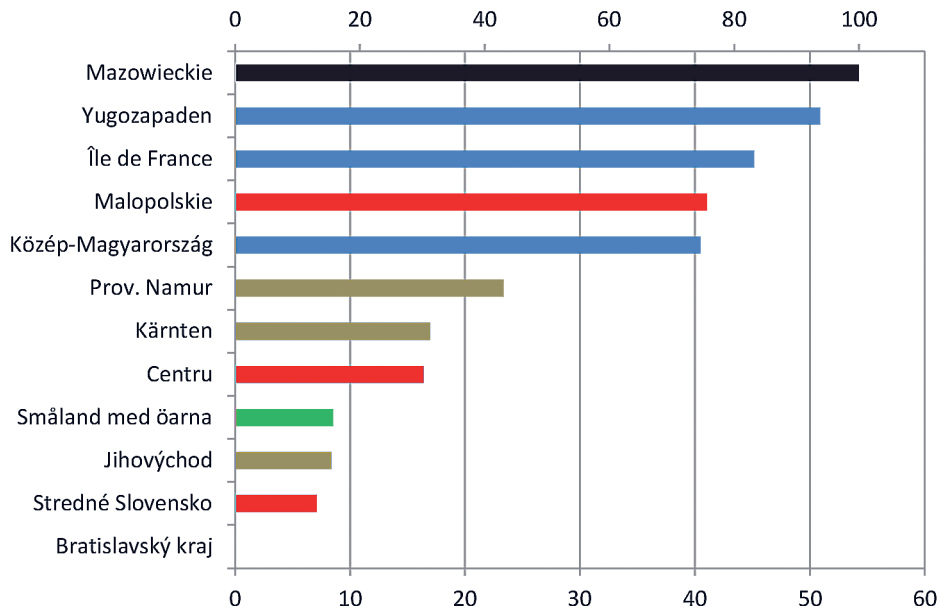
Przy analizowaniu zróżnicowania wewnętrznego danego zjawiska należy zwrócić uwagę także na jego ogólny poziom, co pozwala na głębszą analizę problemu i zwrócenie uwagi na realne wartości wskaźników, a nie tylko wielkość różnic między nimi.

Należy pamiętać, że zróżnicowanie wewnętrzne jest w niniejszym badaniu przedstawiane na podstawie danych z poziomu NUTS3, a więc opiera się na danych z jednostek, które właściwie we wszystkich państwach mają jedynie wymiar statystyczny i nie pokrywają się z podziałem administracyjnym państwa. Mogą one być w dość dowolny sposób ustalane, a ich granice zmieniające, co z resztą miało już miejsce⁸². Zasadą jest, że jednostki te nie powinny przecinać jednostek administracyjnych niższego rzędu (w Polsce powiatów).

Analizy zróżnicowania wewnętrznego można przeprowadzać dla nieograniczonego zakresu zmiennych. Problemem jest niestety dostępność danych na poziomie NUTS3 w bazach o zasięgu europejskim. W dużej mierze to właśnie tym czynnikiem był ograniczony dokonany pod tym

⁸² Ostatnia duża zmiana w podziale jednostek statystycznych poziomu NUTS3 została przeprowadzona wraz z przyjęciem do UE Bułgarii i Rumunii (1 stycznia 2007 r.). W jej wyniku liczba jednostek tego poziomu wzrosła z 45 do 66.

Wykres 30. Zróżnicowanie wewnętrzne PKB mierzonego w PSN – współczynnik zmienności (oś dolna) i jako odsetek wartości współczynnika dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=12)*

* Brak danych dla regionu Emilia-Romagna. Współczynnik zmienności dla regionu Småland med öarna na podstawie danych z 3 z 4 podregionów.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

względem wybór. Analizę zróżnicowania wewnętrznego oparto na używanym już we wcześniejszym etapie badania współczynniku zmienności⁸³. W analizach zróżnicowania pominięto poziom krajowy oraz unijny, ponieważ obliczenia współczynników zmienności na tych poziomach musiałyby się odbyć przy wykorzystaniu innych niż NUTS3 jednostek, a przeprowadzenie tego na innym poziomie miałyby negatywny wpływ na spójność badania.

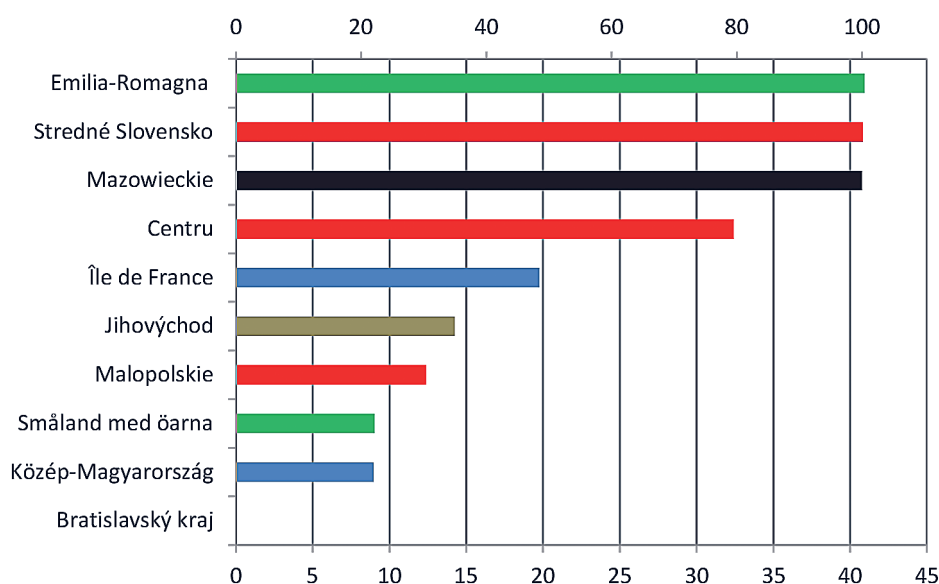
Gęstość zaludnienia jest wskaźnikiem informującym o liczbie osób żyjącej na danej jednostce przestrzeni (w tym wypadku o liczbie osób żyjących na każdej jednostce przestrzeni). Wskaźnik ten niesie ze sobą dane zarówno o charakterze regionu

(miejski lub wiejski), jak i o charakterze rynku oraz o istnieniu (bądź nie) pewnej „masy krytycznej” niezbędnej do wystąpienia procesów rozwoju. Dlatego też poza zróżnicowaniem wielkości wskaźnika należy się także odnieść do ogólnej gęstości zaludnienia w jednostkach na poziomie NUTS2.

Rozpiętość gęstości zaludnienia analizowanych regionów jest znaczna (wykres 28). Zdecydowanie najwyższą wartość tego współczynnika posiada region Île de France (971 os./km²). Czołowe pozycje w rankingu zajmują przede wszystkim niewielkie powierzchniowo regiony, wewnątrz których znajdują się duże miasta. Im większe miasto i im mniejszy region, tym większa gęstość zaludnienia. Najniższą gęstością zaludnienia charakteryzują się regiony, które – z jednej strony – nie posiadają dużych ośrodków miejskich (powyżej 100 tys. mieszkańców), a z drugiej – znaczne ich połacie pozostają niezamieszkałe. W regionie Kärnten (gęstość zaludnienia 59 os./km²) są to znaczne obszary wysokogórskie, a w Småland med öarna (jedynie 23 os./km²) niezamieszkałe pozostają obszary zalesione oraz zajęte przez wody powierzchniowe.

⁸³ Współczynnik zmienności był liczony przez wyrażenie odchylenia standardowego cech w podregionach (NUTS3) danego regionu (NUTS2) jako procenta średniej arytmetycznej tychże wartości [$V = a/x * 100\%$], gdzie V - wartość współczynnika zmienności w procentach, a - wartość odchylenia standardowego dla poszczególnych podregionów, x - wartość danej cechy na poziomie NUTS2. Następnie na podstawie wielkości zróżnicowania został utworzony ranking regionów, na którego podstawie wyznaczono regiony o podobnym do województwa mazowieckiego stopniu zróżnicowania.

Wykres 31. Zróżnicowanie wewnętrzne stopy bezrobocia – współczynnik zmienności (oś dolna) i jako odsetek wartości współczynnika dla województwa mazowieckiego (oś górna) w 2008 r. (N=10)*

* Brak danych dla regionów: Kärnten, Province de Namur i Yugozapaden. Współczynnik zmienności dla regionu Småland med öarna na podstawie danych z 3 z 4 podregionów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Województwo mazowieckie charakteryzuje niezbyt wysoka gęstość zaludnienia na tle regionów referencyjnych, przede wszystkim jeśli porównamy je z innymi regionami stołecznymi (pod tym względem wyprzedza je jedynie bułgarski Yugozapaden).

Województwo mazowieckie charakteryzuje się najwyższym poziomem zróżnicowania wewnętrznego w zakresie gęstości zaludnienia (wykres 29). Inne regiony, w których jest obecny dominujący ośrodek miejski, także odznacza wysokie zróżnicowanie w tym zakresie, więc można uznać to za czynnik decydujący. Województwo mazowieckie charakteryzuje występowanie zarówno jednostek o dużej gęstości zaludnienia (ponad 3300 os./km² w Warszawie), ale także obszarów o stosunkowo niskim poziomie gęstości zaludnienia (najniższa w podregionie ostrołęcko-siedleckim, gdzie wynosi on 62 os./km²), stąd bardzo wysoki współczynnik zmienności.

Niskim zróżnicowaniem charakteryzują się głównie jednostki o niskiej gęstości zaludnienia. Sprzyja temu występowanie w regionie kilku niewielkich miast, których mieszkańcy mogą zostać w łatwy sposób „rozrzedzeni” na nawet stosun-

kowo niewielkim obszarze jednostki na poziomie NUTS3.

Niskim zróżnicowaniem, mimo wysokiej gęstości zaludnienia, charakteryzuje się region Emilia-Romagna, co wynika z obecności w nim wielu ośrodków miejskich o podobnej wielkości, rozmieszczonych równomiernie na terenie całego obszaru. Brak zróżnicowania wewnątrz Kraju Bratisławskiego wynika z tego, że składa się on jedynie z jednej jednostki poziomu NUTS3.

Zróżnicowanie pod względem poziomu PKB *per capita* danego regionu stanowi syntetyczną informację na temat różnicy poziomu rozwoju poszczególnych jego części. Tak jak w przypadku zróżnicowania gęstości zaludnienia, tak i przy analizie zróżnicowania PKB *per capita* powinno się wziąć pod uwagę wielkość tego wskaźnika dla całego regionu NUTS2.

Najwyższym zróżnicowaniem w zakresie PKB *per capita* mierzonego PSN charakteryzują się regiony stołeczne, podobnie jak w przypadku gęstości zaludnienia (wykres 30). Jest to spowodowane zdecydowanie najwyższym PKB *per capita*, jakimi odznaczają się w skali tych krajów podregiony stołeczne. Najbardziej zróż-

nicowanym regionem jest po raz kolejny województwo mazowieckie. Co tak jak przy gęstości zaludnienia jest spowodowane bardzo dużą różnicą między Warszawą a resztą województwa. W tym przypadku stosunek między najbogatszym (Warszawą - 42 000 euro *per capita* mierzone PSN) oraz najbiedniejszym (radomskim - 10 200 euro *per capita* mierzone PSN) wynosi około 4 do 1.

Wielkość stopy bezrobocia informuje, jaka część osób w wieku produkcyjnym, zdolnych do pracy, pozostaje bezrobotna. Udział bezrobocia długotrwałego w bezrobociu ogółem informuje, jaka część bezrobotnych pozostaje bez pracy dłużej niż rok. Ten typ bezrobocia jest szczególnie niebezpieczny, ponieważ wraz z wydłużaniem się okresu pozostawania bez pracy, coraz bardziej utrudniony jest do niej powrót. Różnicowanie stopy bezrobocia wskazuje, jakie obszary są szczególnie narażone na problemy z nim związane. W analizie różnicowania stopy bezrobocia nie można pominąć ani wysokości stopy bezrobocia na poziomie NUTS2, ani stopy bezrobocia długoterminowego.

Trzy regiony wykazują się najwyższym i praktycznie identycznym poziomem różnicowania w zakresie stopy bezrobocia. Regiony te to Emilia-Romagna, Stredné Slovensko oraz województwo mazowieckie (wykres 31). Należy wspomnieć, że region słowacki charakteryzował się także najwyższą stopą bezrobocia wśród wszystkich regionów referencyjnych (13,1%).

Tak jak w przypadku PKB *per capita* mierzonego PSN najlepsza sytuacja występuje w aglomeracji warszawskiej (stopa bezrobocia wynosi 4,6% w samej Warszawie, a w jednostkach okolicznych jest nawet niższa - 4,3% w podregionie warszawskim wschodnim i 4,4% w podregionie warszawskim zachodnim). Na drugim biegunie pod

względem sytuacji na rynku pracy są podregiony ciechanowsko-płocki (stopa bezrobocia 9,5%) i radomski (10%).

Jeszcze większe jest zróżnicowanie w zakresie stopy bezrobocia długotrwałego. Dane GUS oparte na informacjach z Powiatowych Urzędów Pracy, dotyczących bezrobocia rejestrowanego (dane Eurostat dotyczą tzw. bezrobocia ekonomicznego), pokazują, że na poziomie podregionów stopa bezrobocia długookresowego wahała się w 2008 r. między 0,6% w m.st. Warszawie, a 10% w podregionie radomskim. Jeszcze większe zróżnicowanie jest widoczne na poziomie powiatów - od 0,6% w m.st. Warszawie do 16,3% w powiecie szydłowieckim. A zatem niski poziom bezrobocia długookresowego na poziomie województwa jest dość mylący. W rzeczywistości bowiem problem ten praktycznie nie istnieje w Warszawie i najbliższych okolicach, podczas gdy w wielu odleglejszych rejonach pozostaje od lat nierozwiązany. Taka sama sytuacja może także zaistnieć w innych przekrojach, np. w zależności od wieku. Może się okazać, że wśród osób do 25 roku życia stopa bezrobocia długookresowego jest znacznie wyższa, co będzie te osoby zachęcało do emigracji bądź też prowadziło do ich dezaktywizacji zawodowej (trudno w tym miejscu jednoznacznie stwierdzić, co jest gorsze).

Poziom zróżnicowania wewnętrznego w województwie mazowieckim jest bardzo znaczny, większy niż we wszystkich innych regionach referencyjnych. Stanowi to poważne wyzwanie rozwojowe dla władz województwa, które stoją przed koniecznością takiego skonstruowania polityk w poszczególnych aspektach, aby wszystkie części regionu mogły rozwijać się w optymalnym tempie, a ich potrzeby rozwojowe były jak najpełniej zaspokajane.

ROZDZIAŁ VI. Wnioski z badań i rekomendacje

Zebrany materiał porównawczy oraz przeprowadzone analizy pozwalają sformułować wiele wniosków na temat pozycji Mazowsza. Przebieg procesu badawczego oraz zauważone problemy dają również podstawę do rekomendowania określonych działań, w przypadku kontynuowania benchmarkingu w przyszłości.

Kolejno są prezentowane najważniejsze wnioski oraz odnoszące się do nich rekomendacje.

Wniosek 1

Klasyfikacja jednostek statystycznych NUTS, mimo przyjmowanych założeń, obejmuje na tym samym poziomie dość odmienne jednostki z różnych krajów. Dlatego porównania obszarów na jednym i tym samym poziomie NUTS jest utrudnione.

Rekomendacja

Należy podjąć próbę wytypowania obszarów UE odpowiadających Mazowszu pod względem przede wszystkim ludnościowym i w drugiej kolejności powierzchniowym. Następnie konieczne jest sprawdzenie luk w bazach statystycznych (zob. wniosek 3). Warto rozważyć próbę „utworzenia” jednostek, które będą odpowiadały dodatkowym cechom Mazowsza, tj. stołeczność regionu, poziom zróżnicowania wewnętrznego.

Wniosek 2

Porównania regionów na poziomie NUTS2 prowadzi do zestawienia jednostek posiadających różnorodne funkcje administracyjne, a czasem wyłącznie funkcje statystyczne.

Rekomendacja

Wniosek ten wzmacnia wydźwięk wniosku 1 i powinien skłaniać do analizy procesów w przestrzeni, w określonych układach terytorialnych. Funkcje administracyjne są ważne, jednak wiele procesów zachodzi „obok” polityki regionalnej, a to właśnie procesy powinny być podstawą analiz porównawczych, w następnej kolejności – nie sama polityka, a stosowane na danym obszarze różnorodne instrumenty wsparcia rozwoju.

Wniosek 3

Bazy statystyczne dostępne do porównań europejskich są pełne luk utrudniających pełne badania.

Rekomendacja

Z pewnością wraz z rozwojem monitoringu osiągnięcia celów Europa 2020 oraz monitoringu krajowych polityk rozwoju również bazy Eurostatu będą pełniejsze. Do tego czasu należy zachowywać minimalny poziom porównywalności danych, jednak kluczowe dla efektywnego wykorzystania benchmarkingu będą pogłębione analizy jakościowe (zob. wniosek 10).

Wniosek 4

Pomiar różnic rozwojowych na podstawie danych z 2008 r. (dane jednostkowe) opisuje stan na koniec danego roku i nie pozwala wyciągać daleko idących wniosków odnośnie do zachodzących procesów.

Rekomendacja

Należy możliwie szybko i sukcesywnie budować bazę danych opierającą się na najświeższych informacjach statystycznych oraz uzupełnić dane historyczne (tam gdzie to możliwe) o dwa, trzy lata obejmujące okres przed kryzysem. Warto rozważyć pozyskiwanie danych z urzędów statystycznych poszczególnych krajów (pojawiają się szybciej niż w Eurostat), jednak należy podchodzić do nich z ostrożnością (mogą występować różnice metodyczne, ale one również pojawiają się w zestawieniach Eurostatu). Określenie ostatecznej i możliwie ograniczonej listy regionów referencyjnych mogłoby ukierunkować współpracę międzyinstytucjonalną samorządu województwa w celu pozyskiwania wiedzy o procesach rozwojowych w układach europejskich.

Wniosek 5

Dziewięć obszarów tematycznych zastosowanych w badaniu opisuje w pełni złożoność uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego, jednak prowadzi do subiektywnego odczucia, iż jest ich zbyt dużo, tym bardziej, że niektóre z nich są bardzo zbliżone tematycznie.

Rekomendacja

Należy rozważyć zasadność rozdzielania kapitału społecznego i kapitału intelektualnego oraz konkurencyjności i innowacyjności (szczególnie, gdy właśnie innowacyjność ma stać się jednym z najważniejszych wymiarów konkurencyjności). Niemniej jednak zazębianie się zakresów obejmo-

wanych przez poszczególne wskaźniki sprawia, że tworzenie wskaźnika syntetycznego należy uznać za niecelowe. Zarówno w wersji jednego wskaźnika dla określenia całościowej pozycji województwa mazowieckiego, jak i dla poszczególnych obszarów.

Wniosek 6

Szczególnie trudny do porównań jest obszar „ochrona środowiska” ze względu na wyjątkowe braki w danych.

Rekomendacja

Należy rozważyć celowość pozyskiwania danych dotyczących tej kwestii, choć można liczyć się z poprawą sytuacji (głównie ze względu na konieczność monitorowania osiągania przez poszczególne kraje członkowskie wskaźników Europa 2020).

Wniosek 7

Porównywanie Mazowsza z regionami starej i nowej Unii Europejskiej uwidacznia różnice wynikające nie z obecnych uwarunkowań rozwoju, lecz z zaszłości, które są konsekwencją uwarunkowań historycznych.

Rekomendacja

Tego typu różnice można wskazać w zakresie infrastruktury, przedsiębiorczości, innowacyjności. Należy zatem w ocenie pozycji Mazowsza uwzględnić ten fakt, jednocześnie koncentrując swoją uwagę na rozwiązaniach stosowanych w krajach wysoko rozwiniętych, jako możliwych do implementacji na Mazowszu (zob. wniosek 10).

Wniosek 8

Część analizowanych zjawisk pozwala interpretować pozycję Mazowsza względem regionów referencyjnych przez pryzmat uwarunkowań kulturowych.

Rekomendacja

Do tego obszaru należą wszystkie zagadnienia dotyczące kapitału społecznego. Poziom zaufania i aktywność społeczna (o których mowa jest jeszcze we wniosku 10) są traktowane ze szczególną uwagą w kontekście czynników rozwojowych. Zagadnienie to – mimo pewnych problemów z dostępnością danych – powinno być stałym punktem analiz porównawczych i, jeśli będzie to możliwe, z uwzględnieniem różnych typów aktywności społecznej i odmiennych kapitałów społecznych.

Wniosek 9

Analizowane zjawiska znacząco różnią się od siebie ze względu na rozpiętość między najlepszymi i najgorszymi regionami, także gdy analizujemy średnią dla Polski i średnią dla EU27.

Rekomendacja

Najbardziej interesujące i wymagające pogłębienia wiedzy są przypadki, w których występuje bardzo duże zróżnicowanie zjawisk (przykładowo: frekwencja wyborcza). Przypadek różnic w aktywności wyborczej świadczy o tym, że osiągnięcie znaczącej poprawy w określonym zakresie wymaga nie zmian w polityce regionu, lecz zmian systemowych na poziomie krajów (obywatelski obowiązek udziału w głosowaniu). Jednocześnie przypadek ten wskazuje, że Mazowsze nie powinno zawsze orientować się na lidera, uwzględniając właśnie znaczące różnice systemowe.

Wniosek 10

Do zjawisk, które wskazują na bardzo duże różnice między Mazowszem a liderami z grupy referencyjnej należą:

- poziom zaufania,
- aktywność społeczna,
- kształcenie ustawiczne,
- poziom rozwoju gospodarczego,
- udział przemysłu i w mniejszym stopniu usług w strukturze wartości dodanej brutto,
- poziom przedsiębiorczości,
- nakłady inwestycyjne firm,
- odsetek zatrudnionych w usługach,
- nakłady na B+R i aktywność patentowa,
- składowanie odpadów komunalnych i odzysk odpadów.

Rekomendacja

Wszystkie wskazane we wniosku zmienne powinny stać się przedmiotem dodatkowych badań pogłębionych, których celem będzie odpowiedź na pytanie o przyczyny różnic i kierunek pożądaných zmian na Mazowszu. Dla zobrazowania konieczności takiego podejścia są prezentowane następujące przykłady:

- niski poziom zaufania na Mazowszu – jest on bardziej konsekwencją postaw Polaków, a nie szczególnie negatywnych zachowań mieszkańców województwa mazowieckiego. Polacy wypadają zazwyczaj na ostatnim lub przedostatnim miejscu w badaniach zaufania w UE. Zatem oczekiwanie szczegól-

nych instrumentów wsparcia w omawianym zakresie na Mazowszu prawdopodobnie nie ma sensu;

- niska aktywność społeczna – ten wskaźnik z kolei odnosi się do zasobów endogenicznych i niestety nie uwzględnia złożoności zagadnienia kapitału społecznego. Jednak pogłębiona analiza sytuacji w regionach referencyjnych powinna dać odpowiedź na pytanie, czy i jakie instrumenty mogą być efektywne w działaniach na rzecz pobudzenia aktywności społecznej;
- poziom przedsiębiorczości – pogłębienie wiedzy na ten temat w kontekście lidera w gronie regionów referencyjnych powinno prowadzić do uchwycenia mechanizmów i zależności między występowaniem dużych firm i funkcjonowaniem drobnej przedsiębiorczości. Analiza instrumentów wsparcia jednych i drugich musi uwzględniać kontekst uwarunkowań kulturowych oraz polityki przemysłowej państw.

Wniosek 11

Analizowane zjawiska, które wykazują wielkie zróżnicowanie, to:

- udział rolnictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto oraz udział zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej strukturze zatrudnienia,
- udział budownictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto,
- stopa bezrobocia rejestrowanego,
- aktywność zawodowa mieszkańców,
- liczba studentów.

Rekomendacja

Uwzględnienie wyników przeprowadzonego badania dla weryfikacji zakresu benchmarkingu, szczególnie w kontekście liczby analizowanych zmiennych. Niskim poziomem zróżnicowania charakteryzują się zmienne określające:

- zjawiska ulegające sukcesywnej redukcji – przykładem jest zatrudnienie w rolnictwie. *De facto* udział pracujących w rolnictwie, jak i udział rolnictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto powinny służyć ocenie efektywności sektora rolniczego, który to wskaźnik jest ważniejszy niż dwa wymienione wcześniej;
- zjawiska określane jako udział – dotyczy to np. aktywności zawodowej czy bezrobocia – wskaźniki te – przyjmując miary statystyczne – nie różnicują istotnie przestrzeni, zatem ich uwzględnianie w analizach można poddawać dyskusji. W tym przypadku zmiany są osiągnięte przez niewielki wzrost lub spadek i mogą być wywołane bardzo różnorodnymi czynnikami.

Ostatni wskaźnik z omawianej grupy – liczba studentów na 10 tys. mieszkańców powinien znajdować się w gronie analizowanych. Mazowsze nie zajmuje tu pierwszego miejsca i posiada pewien dystans do nadrobienia. Ponadto istotnym czynnikiem warunkującym pozycję Mazowsza jest ogólnie wyższa wartość średniej krajowej względem średniej UE (trudno jest zatem mówić o szczególnej specjalizacji).

ROZDZIAŁ VII. Opis sposobu mierzenia różnic rozwojowych w przyszłości

Przeprowadzenie jednorazowego pomiaru różnic rozwojowych między województwem mazowieckim a wybranymi regionami referencyjnymi ma ograniczoną wartość ze względu na swoją specyfikę. W badaniu zastosowano dane dla jednego roku, co pozwala na opisanie jedynie stanu statycznego, bez procesów zachodzących w czasie. Drugą kwestią jest aktualność zastosowanych danych, wynikająca z dużego opóźnienia w publikacji danych na poziomie NUTS2 i NUTS3 przez Eurostat, który stanowi jedyną ogólnoeuropejską bazę, w której znajdują się dane o wszystkich krajach członkowskich, co było niezbędne do wyłączenia regionów referencyjnych.

W związku z tym badanie różnic rozwojowych w przyszłości powinno zmierzać do realizacji dwóch celów. Po pierwsze, powinno identyfikować nie tylko stan rozwoju i intensywność danych zjawisk w poszczególnych latach, ale także tenden-

cje, które w wielu przypadkach będą bardziej przydatne (pozwolą na obserwację procesów rozwojowych lub ich braku). Drugą kwestią jest zdobycie maksymalnie aktualnych danych dotyczących badanych zjawisk. Prowadzenie szczegółowych badań na podstawie danych publikowanych przez Eurostat odznacza się ograniczoną wartością merytoryczną z uwagi na około 3-letnie opóźnienie w publikacji danych na poziomie NUTS2.

W sytuacji gdy zostały już wybrane regiony referencyjne i dalsze analizy mogą dotyczyć właśnie tej zbiorowości, bardziej korzystne wydaje się użycie danych publikowanych przez krajowe lub regionalne ośrodki statystyczne, gdzie pojawiają się one z mniejszym opóźnieniem. W celu ustalenia ewentualnych różnic w metodologii zbierania danych należy nawiązać współpracę z poszczególnymi regionami.

ROZDZIAŁ VIII. Wykaz wykorzystanych w badaniach źródeł danych

W badaniach zostały wykorzystane ogólnodostępne europejskie bazy danych, zapewniło to łatwość, szybkość dostępu do danych (bazy proponowane jako źródła danych w badaniu są dostępne za pośrednictwem Internetu) oraz ich porównywalność.

Podstawowym źródłem danych były zasoby informacyjne Eurostatu, na podstawie których została dokonana identyfikacja regionów podobnych do województwa mazowieckiego. W znacznej części wskaźniki skonstruowane na podstawie danych z tej bazy zostały również wykorzystane w kolejnej części badania.

Należy jednak pamiętać, że jego zasoby informacyjne na poziomie regionalnym, w wielu przypadkach, są niepełne:

- brakuje danych dla niektórych lat (zazwyczaj istnieje możliwość uzupełnienia braków na podstawie danych z lat poprzedzających lub następujących po analizowanym roku),
- w przypadku części wskaźników może pojawić się problem, że nie zawierają informacji o wszystkich regionach (dobierając wskaźniki starano się unikać tego rodzaju niepełnych zbiorów).

Znaczącym ograniczeniem było także niewielki wybór zmiennych dostępnych na poziomie NUTS2 i niższych.

Ponadto dane zbierane przez Europejski Urząd Statystyczny nie są wystarczające dla zbadania różnic w zakresie kapitału społecznego. W zasadzie Eurostat nie dysponuje żadnymi danymi pozwalającymi na wnioskowanie o jego poziomie w układzie regionalnym (NUTS2). Zidentyfikowano natomiast inne, użyteczne z tego punktu widzenia źródła:

- **bazę European Election Database** – baza prowadzona przez Norwegian Social Science Data Services zawiera dane dotyczące wyborów, które odbyły się w ciągu ostatnich 20 lat,

w 35 państwach (poza państwami należącymi do Unii Europejskiej, zbiera również informacje z Chorwacji, Czarnogóry, Islandii, Liechtensteinu, Macedonii, Norwegii, Szwajcarii, Turcji). Zawiera dane o liczbie oddanych głosów, liczbie osób uprawnionych do głosowania, wynikach wyborów ogólnopaństwowych – w zależności od kraju – prezydenckich i/lub parlamentarnych, wyborów do Parlamentu Europejskiego, referendum związanych z Unią Europejską. W większości dane są reprezentowane na poziomie od NUTS1 do NUTS3. Baza jest dostępna za pośrednictwem Internetu (http://www.nsd.uib.no/european_election_database/election_types/ep_elections/);

- **bazę z badań European Social Survey** – ESS to cykliczne (realizowane co dwa lata) badania sondażowe prowadzone od 2001 r. Koordynatorem badań jest Centre of Comparative Social Surveys at City University London wspierany przez 6 innych, europejskich instytucji naukowych. Badaniami zostało objętych w tym czasie ponad 30 państw (większość członków UE brała udział we wszystkich dotychczasowych cyklach badawczych). Baza z wynikami w formacie SPSS jest dostępna za pośrednictwem strony internetowej (<http://ess.nsd.uib.no/essmd/>) po bezpłatnym zarejestrowaniu się na portalu. Zebrane informacje dotyczą kwestii związanych m.in. z: aktywnością społeczną, formą spędzania czasu wolnego, religią, światopoglądem, zainteresowaniem polityką, zaufaniem. Największym problemem jest jednak niejednorodność przedstawiania danych w układach regionalnych (od NUTS1 do NUTS3) oraz stosowanie układów mieszanych związanych z podziałem administracyjnym państw. Mimo wszystko brakuje innych źródeł pozwalających na analizę poziomu kapitału społecznego między państwami na poziomie regionów.

Tabela 1. Lista wskaźników analizowanych w poszczególnych zakresach pomiaru różnic rozwojowych

Zakres pomiaru	Wskaźniki	Sposób obliczania	Rok pomiaru	Źródło danych
poziom kapitału społecznego	frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego [w %]	dane pochodzące bezpośrednio z bazy	2009	European Election Database
	zaufanie do innych [w %]	os. deklarujące, że innym osobom można ufać/os. biorące udział w badaniu x 100%	2008	European Social Survey 2008
	aktywność społeczna [w %]	os. deklarujące działalność społeczną/os. biorące udział w badaniu x 100%	2008	European Social Survey 2008
poziom kapitału intelektualnego	dorośli posiadający wyższe wykształcenie [w %]	odsetek os. w wieku 25–64 lata z wyższym wykształceniem dane pochodzące bezpośrednio z bazy	2008	Eurostat
	dorośli uczestniczący w procesie uczenia się przez całe życie [w %]	odsetek os. w wieku 25–64 lata uczestniczących w procesie uczenia się przez całe życie dane pochodzące bezpośrednio z bazy	2008	Eurostat
	uczniowie szkół policealnych i studenci szkół wyższych [l. os./ 10 tys. mieszkańców]	l. uczniów i studentów/l. mieszkańców x 10 000	2008	Eurostat
poziom rozwoju gospodarczego	PKB <i>per capita</i> mierzony PSN	PKB w tys. euro/ l. mieszkańców	2008	Eurostat
	struktura sektorowa PKB	PKB w tys. euro wytworzony w danym sektorze/ całość PKB * 100%	2008	Eurostat
poziom przedsiębiorczości	liczba podmiotów gospodarczych na 10 000 mieszkańców	liczba podmiotów gospodarczych/ l. mieszkańców * 10 000	2008	Eurostat
	nakłady na środki trwałe w przedsiębiorstwach	nakłady w tys. euro/ l. mieszkańców	2008	Eurostat
poziom aktywności zawodowej	stopa bezrobocia	dane pochodzące bezpośrednio z bazy	2008	Eurostat
	udział populacji aktywnej zawodowo w populacji ogółem w wieku 15–64	l. zatrudnionych/ l. mieszkańców	2008	Eurostat
	struktura sektorowa zatrudnienia	l. zatrudnionych w sektorze/ l. zatrudnionych ogółem * 100%	2008	Eurostat
poziom innowacyjności gospodarki regionalnej	zatrudnienie w sektorze wysokich technologii	l. zatrudnionych w sektorze / l. zatrudnionych ogółem	2008	Eurostat
	nakłady wewnętrzne na B+R do PKB	Nakłady wewnętrzne na B+R / PKB	2009	Eurostat
	liczba wniosków patentowych złożonych do EPO	Liczba wniosków patentowych złożonych do EPO / l. mieszkańców * 1 000 000	2008	Eurostat
poziom konkurencyjności regionu	liczba studentów na 10 tys. mieszkańców (na poziomie ISCED 5-6)	liczba studentów/ l. mieszkańców * 10 000	2008	Eurostat
	stopa bezrobocia długoterminowa	dane pochodzące bezpośrednio z bazy	2008	Eurostat
stan środowiska naturalnego	mieszkańcy korzystający z kanalizacji [w %]	dane pochodzące bezpośrednio z bazy	2008	Eurostat
	składowanie odpadów komunalnych [w %]	odpady składowane/odpady generowane x 100%	2008	Eurostat
	odzyskiwanie odpadów [kg w ciągu roku na 1 mieszkańca]	il. odpadów odzyskiwanych w kg/ l. mieszkańców	2008	Eurostat
poziom zróżnicowania wewnętrznego	PKB <i>per capita</i> liczony PSN	PKB w tys. euro/ l. mieszkańców	2008	Eurostat
	gęstość zaludnienia	l. mieszkańców/ powierzchnia obszaru w km ²	2008	Eurostat
	stopa bezrobocia	dane pochodzące bezpośrednio z bazy	2008	Eurostat

Tabela 2. Regiony podobne do województwa mazowieckiego w zakresie struktury demograficznej

Kod NUTS	Nazwa jednostki	Sumaryczna odległość od wzorca	Uwagi
PL12	Mazowieckie	0	
PL61	Kujawsko-Pomorskie	1262	
PL43	Lubuskie	1345	
PL42	Zachodniopomorskie	1400	
SK01	Bratislavský kraj	1446	region wybrano z uwagi na: wyższy od woj. mazowieckiego poziom rozwoju (187,9% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), stołeczny i aglomeracyjny charakter regionu
PL22	Śląskie	1137	
PL51	Dolnośląskie	1040	
PL31	Lubelskie	1356	
PL21	Małopolskie	1226	region wybrano z uwagi na: podobieństwo do woj. mazowieckiego we wszystkich zakresach (struktura demograficzna, gospodarcza, poziom zróżnicowania wewnętrznego), niższy niż Mazowsze poziom rozwoju (54,7% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), przerost zatrudnienia i niską wydajność sektora rolniczego
SK03	Stredné Slovensko	1621	region wybrano z uwagi na: niższy niż woj. mazowieckie poziom rozwoju (66,4% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), problem strukturalnego bezrobocia związanego z przekształceniami gospodarki socjalistycznej w rynkową i problemami sektora przemysłowego
CZ07	Strední Morava	1992	
CZ01	Praha	2129	
RO32	Bucuresti – Ilfov	1797	
RO12	Centru	1874	region wybrano z uwagi na: niższy niż woj. mazowieckie poziom rozwoju (49,8% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), istotną rolę tradycyjnego przemysłu oraz niskotowarowego rolnictwa w regionalnej gospodarce
CZ05	Severovýchod	2167	
PT30	Região Autónoma da Madeira	2305	
PL41	Wielkopolskie	1340	
CZ06	Jihovýchod	2184	region wybrano z uwagi na: podobieństwo do woj. mazowieckiego w zakresie poziomu rozwoju (81,6% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), istotne znaczenie przemysłu w strukturze lokalnej gospodarki, rozwiniętą sieć parków przemysłowych i technologicznych
PL34	Podlaskie	1873	
PL62	Warmińsko-Mazurskie	1789	
BE35	Prov. Namur	2559	region wybrano z uwagi na: podobieństwo do woj. mazowieckiego w zakresie poziomu rozwoju (91% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), dominującą rolę usług w gospodarce regionu
DEE0	Sachsen-Anhalt	4657	region najbardziej odmienny od województwa mazowieckiego pod względem struktury demograficznej

Tabela 3. Regiony podobne do województwa mazowieckiego w zakresie struktury gospodarki

Kod NUTS	Nazwa jednostki	Sumaryczna odległość od wzorca	Uwagi
PL12	Mazowieckie	0	
ITD1	Provincia Autonoma Bolzano/Bozen	403	
ITF4	Puglia	416	
ITF3	Campania	366	
ITF2	Molise	496	
ITE1	Toscana	494	
ITD2	Provincia Autonoma Trento	529	
ITE2	Umbria	525	
GR11	Anatoliki Makedonia, Thraki	521	
ITF5	Basilicata	573	
ITG1	Sicilia	486	
ITG2	Sardegna	505	
ITD5	Emilia-Romagna	594	region wybrano z uwagi na: wyższy niż na Mazowszu stopień rozwoju (145,3% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), zbliżoną do woj. mazowieckiego liczbę ludności, rozwinięty i nowoczesny sektor przemysłowy oraz nowoczesne i produktywne rolnictwo
ITC1	Piemonte	595	
SE21	Småland med öarna	595	region wybrano z uwagi na: wyższy niż woj. mazowieckie stopień rozwoju (125,1% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), zróżnicowaną gospodarkę opartą na nowoczesnym sektorze produkcyjnym oraz usługowym (np. edukacja)
SI02	Zahodna Slovenija	603	
GR12	Kentriki Makedonia	437	
AT21	Kärnten	599	region wybrano z uwagi na: podobieństwo do woj. mazowieckiego w zakresie poziomu rozwoju (118,4% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), istotne znaczenie przemysłu w gospodarce oraz strategiczne położenie komunikacyjne
SE31	Norra Mellansverige	614	
PL21	Malopolskie	609	region wybrano z uwagi na: podobieństwo do woj. mazowieckiego we wszystkich zakresach (struktura demograficzna, gospodarcza, poziom zróżnicowania wewnętrznego), niższy niż Mazowsze poziom rozwoju (54,7% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), przerost zatrudnienia i niską wydajność sektora rolniczego
DK03	Syddanmark	634	
UKI2	Outer London	1323	region najbardziej odmienny od województwa mazowieckiego spośród jednostek, dla których dane były kompletne (169 regionów)

Tabela 4. Regiony podobne do województwa mazowieckiego w zakresie zróżnicowania wewnętrznego

Kod NUTS	Nazwa jednostki	Sumaryczna odległość od wzorca	Uwagi
PL12	Mazowieckie	0	
FR10	Île de France	7	region wybrano z uwagi na: aglomeracyjny i zarazem stołeczny charakter regionu z dominującą rolą Paryża, wysoki poziom innowacyjności regionalnej gospodarki
UKN0	Northern Ireland (UK)	9	
PL41	Wielkopolskie	15	
DE23	Oberpfalz	19	
DE26	Unterfranken	28	
HU10	Közép-Magyarország	30	region wybrano z uwagi na: stołeczny charakter regionu, w którym dominującą rolę odgrywa Budapeszt, wyróżnianie się regionu pod względem stopnia rozwoju mierzonego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN na tle kraju
PL21	Małopolskie	32	region wybrano z uwagi na: podobieństwo do woj. mazowieckiego we wszystkich zakresach (struktura demograficzna, gospodarcza, poziom zróżnicowania wewnętrznego), niższy niż na Mazowszu poziom rozwoju (54,7% mazowieckiego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN), przerost zatrudnienia i niską wydajność sektora rolniczego
PL51	Dolnośląskie	32	
PL42	Zachodniopomorskie	33	
BG41	Yugozapaden	34	region wybrano z uwagi na: stołeczny charakter regionu, w którym dominującą rolę odgrywa Sofia, wyróżnianie się regionu pod względem stopnia rozwoju mierzonego PKB <i>per capita</i> mierzonego PSN oraz stopy bezrobocia na tle kraju
PL63	Pomorskie	36	
DE24	Oberfranken	38	
DE80	Mecklenburg-Vorpommern	40	
DE25	Mittelfranken	43	
DE21	Oberbayern	44	
DE22	Niederbayern	50	
IE02	Southern and Eastern	52	
DE91	Braunschweig	55	
DEB2	Trier	56	
DEB3	Rheinhessen-Pfalz	57	
		423	23 regiony o zerowym zróżnicowaniu wewnętrznym (jednocześnie stanowiące jednostki NUTS2 i NUTS3)

